

A close-up photograph of a wooden instrument body, likely a violin or viola, showing the grain of the wood and a circular hole. The lighting is dramatic, highlighting the texture and color of the wood.

Politiek slachtoffer of culturele held?

*Een discoursanalyse van het Nederlandse en Engelse
debat over de bezuinigingen op symfonieorkesten*

Lotte Sieverink
3453146
MA Kunstbeleid- en management
Tracé Kunst- en mediabeleid
Thesisbegeleider: Dr. P. Lelieveldt
Universiteit Utrecht
Studiejaar 2010-2011
11 juli 2011

Voorwoord

Nog geen drie weken voor het inleveren van deze scriptie bezocht ik een concert van het Orkest van het Oosten in een bijna uitverkochte zaal. Op een leeg podium speelde een trompettist *The Last Post* om het gevoel van het orkest over de bezuinigingen aan het publiek kenbaar te maken. Niet alleen het Orkest van het Oosten heeft maandenlang voor zijn bestaansrecht gestreden. Voor deze scriptie heb ik de ontwikkelingen ten aanzien van de bezuinigingen op zowel Nederlandse als Engelse symfonieorkesten onderzocht. Soms met verbijstering en verontwaardiging, maar ook met ontzag voor alle vechtlust en ruimdenkendheid van de orkestensector.

Doordat de tijd van het onderzoek parallel liep aan de ontwikkelingen in Nederland, kwam er dagelijks informatie bij. In het begin was alle informatie welkom, maar richting het naderen van de deadline hoopte ik dat er geen nieuws meer bij kwam. Eén nieuw feit kon direct gevolgen hebben voor mijn tot dan toe geschreven verhaal. Uiteindelijk is de streep getrokken op 30 juni, de dag waarop er is gestemd over de moties betreffende de cultuurbezuinigingen. Het verhaal houdt hier echter niet op. De orkesten hebben nog een lange weg te gaan om zich voor te bereiden op de toekomst en daarbij zal ik ze blijven volgen. Ik hoop dat dit onderzoek niet alleen mij een grote hoeveelheid kennis heeft opgeleverd, maar ook voor anderen een bron van informatie en inspiratie is.

In deze laatste fase van de studie hebben twee personen me met raad en daad bijgestaan. Op deze plek wil ik graag mijn scriptiebegeleidster Philomeen Lelieveldt bedanken voor alle feedback en mijn stagebegeleider Marc Altink voor het van gedachten wisselen, de relativerende woorden en praktische ondersteuning. Dit alles zorgde er steeds weer voor dat ik verder kon. Mijn dank is groot.

Lotte Sieverink

Haaksbergen, 11 juli 2011

Samenvatting

Het debat over de bezuinigingen op de professionele symfonieorkesten in Nederland en Engeland staat in deze scriptie centraal. Om het debat in een context te plaatsen wordt inzicht gegeven in het Nederlandse en Engelse orkestenbestel, de vorming en uitvoering van het cultuurbeleid en de functie van orkesten volgens het beleid.

In het Nederlandse orkestenbestel zijn tot 2013 tien orkesten opgenomen. Als gevolg van de bezuinigingen zijn nog zeven orkesten vanaf 2013 zeker van een plek in de basisinfrastructuur (BIS). Van de drie andere orkesten is nog onduidelijk of zij de financiering rond krijgen om in de huidige vorm te kunnen blijven bestaan. De bezuinigingen op orkesten variëren van 6% (Koninklijk Concertgebouworkest) tot 65% (Holland Symfonia). Het Engelse orkestenbestel bestaat uit twintig orkesten, die ondanks bezuinigingen allemaal subsidie behouden. De Arts Council heeft generieke kortingen toegepast van 2,3% op zelfstandige orkesten zoals het London Symphony Orchestra en 6,6% op instellingen met een eigen orkest, zoals het Royal Opera House.

Bij de cultuurbelevingsvorming in Nederland is behalve het Rijk ook de Raad voor Cultuur betrokken. De Raad is het adviesorgaan voor de Nederlandse regering, dat niet alleen rapporten en adviezen uitbrengt over het cultuurbeleid, maar ook over de selectie en subsidiëring van BIS-instellingen. Dergelijke documenten vormen een aanknopingspunt voor het cultuurbeleid. Een grote uitzondering hierop is het *Advies bezuinigingen 2013-2016 Noodgedwongen keuzen* dat de Raad voor Cultuur (2011) schreef naar aanleiding van de aangekondigde bezuinigingen. De coalitie heeft dit advies op een groot aantal onderwerpen naast zich neergelegd. Naast het Rijk, spelen ook gemeenten en provincies een rol bij de uitvoering van het cultuurbeleid.

In Engeland is er door het armlengteprincipe een scheiding tussen beleidsvorming en -uitvoering. Het Department for Culture, Media and Sport en de Arts Council sluiten per regeertermijn een overeenkomst over de doelen van het cultuurbeleid. De Arts Council England is verantwoordelijk voor de subsidiëring van instellingen, die net als in Nederland ook door gemeenten ondersteund worden. Behalve subsidie gaat er ook een deel van de opbrengsten van de National Lottery naar cultuur. De Engelse orkestensector wordt vertegenwoordigd door de Association of British Orchestras die de belangen behartigt en onderzoek doet naar de werking en versterking van de orkestensector.

In het debat in beide landen laten vertegenwoordigers van de orkestensector, betrokkenen uit het culturele veld, politici en burgers van zich horen. In Engeland zijn de bezuinigingen niet door de overheid gelegitimeerd. Tegenstanders van orkestsubsidies zijn moeilijk te vinden. De orkestensector verdedigt zich door het geven van voorbeelden van ongewenste gevolgen van bezuinigingen, zoals het verlies van aanbod voor het publiek en een instabiele economische positie van orkesten.

In Nederland moest er bezuinigd worden, dus ook op cultuur, zo luidde de boodschap van de coalitie. Later werd aangedragen dat bezuinigingen op cultuur nodig zijn om een omslag teweeg te brengen, zodat instellingen, waaronder orkesten, minder afhankelijk worden van de overheid. Er zijn op opiniepagina's zowel reacties van voor- als tegenstanders van orkestsubsidies te vinden, waarbij de voorstanders in de media sterker vertegenwoordigd zijn. Door de orkestensector wordt het belang van orkesten vooral aangetoond door uiteen te zetten wat de mogelijke gevolgen van bezuinigingen zijn. Niet alleen de orkesten, maar ook het publiek, de culturele infrastructuur en de economie hebben onder de bezuinigingen op orkesten te lijden.

De waarden die ten grondslag liggen aan het debat zijn blootgelegd aan de hand van *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (Hoefnagel, 1992) en *Policy Paradox* (Stone, 2006). De belangrijkste waarden die zowel in Nederland als in Engeland een rol spelen, zijn gelijkheid, vrijheid en zekerheid. In de analyse is tevens aandacht voor de onderwerpen efficiëntie, pluriformiteit, ontplooiing en kwaliteit. Alle beginselen zijn nauw met elkaar verbonden; een aantasting van één van de waarden, heeft gevolgen voor andere waarden. Naast een analyse van deze achterliggende waarden is ook gekeken naar de manier waarop het debat is gevoerd. Opvallend is dat in Nederland zogenaamde symbolen van Stone veelvuldig voorkomen. Zo kenmerkt het kabinet bijvoorbeeld subsidieafhankelijkheid van instellingen als een probleem dat opgelost moet worden, terwijl in feite de overheid een financieel probleem heeft en daarom moet bezuinigen en dat onder andere doet op cultuur. De beeldvorming van de culturele sector, waaronder de orkesten, wordt door politici beïnvloed door het toepassen van framing en beeldspraak. Vanuit het culturele veld wordt in tegenreacties eveneens beeldspraak gebruikt. In Engeland ontbreken deze symbolen in het debat.

De verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat zitten in de omvang, deelnemers, toon en plaats van het debat. Verklaringen voor de verschillen zijn onder andere te vinden in de omvang van de bezuinigingen, de rol van de overheid en de tijd tussen de aankondiging van de bezuinigingen en de bekendmaking van de invulling van de bezuinigingen.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1. Theoretisch kader	7
<i>Cultuurpolitiek: het mogen en moeten</i>	7
<i>Policy Paradox</i>	8
Hoofdstuk 2. Nederlandse en Engelse orkesten	12
2.1 Het Nederlandse professionele orkestenlandschap	12
2.2 Dienstverband Nederlandse orkestmusici	14
2.3 Inkomsten Nederlandse orkesten	15
2.4 Het Engelse professionele orkestenlandschap	19
2.5 Dienstverband Engelse orkestmusici	21
2.6 Inkomsten Engelse orkesten	21
2.7 Conclusie	25
Hoofdstuk 3. De overheid en de orkesten	27
3.1 Cultuurbeleid in Nederland	27
3.2. Orkesten in het Nederlandse cultuurbeleid	28
3.3 Cultuurbeleid in Engeland	34
3.4 Orkesten in het Engelse cultuurbeleid	35
3.5 Conclusie	37
Hoofdstuk 4. Het politieke en publieke debat	39
4.1 Legitimatatie van de bezuinigingen op symfonieorkesten	39
4.2 Argumenten ter legitimatie van (het behoud van) orkestsubsidies	40
4.2.1 Nederland	40
4.2.2 Engeland	46
4.2.3 Kritiek	48
4.3 Conclusie	50
Hoofdstuk 5. Interpretatieve analyse van het debat	52
5.1 Gelijkheid	52
5.2 Vrijheid	54
5.3 Ontplooiing	56
5.4 Behoeften	57
5.5 Efficiëntie	58
5.6 Pluriformiteit	59
5.7 Kwaliteit	59

5.8 Symbolen.....	60
5.9 Conclusie	63
Hoofdstuk 6. Conclusie, discussie en aanbevelingen	64
Discussie	66
Aanbevelingen.....	67
Referentielijst.....	71
Bijlagen	81
Bijlage 1. Het Duitse professionele orkestenlandschap	83
Bijlage 2. Het Amerikaanse professionele orkestenlandschap	89

Inleiding

Tijdens mijn stage bij *Forque Group* in Enschede heb ik de inkomstenverdeling van symfonieorkesten in Nederland, Duitsland, Engeland en Amerika onderzocht. Duitsland is gekozen omdat het een buurland is met een rijk orkestenlandschap. Amerika is bestudeerd omdat er praktisch geen subsidie naar de kunstensector gaat en Engeland zit wat betreft de ondersteunende financierende rol van de overheid tussen Amerika en Duitsland in. De belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek zijn opgenomen in het boek *Erfgoedinstelling of innovatiefabriek?*¹ van Miranda van Drie dat dit najaar uitkomt. Door het stageonderzoek wist ik dat er in Engeland bezuinigd wordt op orkesten. Hoe de cultuurbezuinigingen in Nederland uit zouden vallen was op dat moment nog niet bekend. In de media werden zowel door politici als vertegenwoordigers van de culturele sector al wel felle uitspraken gedaan. De aanleiding hiervoor was het regeerakkoord met daarin de bekendmaking van de eerste bezuinigingsmaatregelen, waaronder het afschaffen van het Muziekcentrum van de Omroep.² Dit besluit zou leiden tot het verdwijnen van het Radio Filharmonisch Orkest, de Radio Kamer Filharmonie, het Groot Omroepkoor, het Metropole Orkest en de Muziekbibliotheek van de Omroep. Uiteindelijk is deze maatregel aangepast, maar de ontstane vrees bij alle culturele instellingen zorgde in de tussentijd voor vele uitlatingen in de media. De combinatie van verbazing over de gang van zaken en interesse voor de orkestensector leidde tot het idee een vergelijking te maken van het Nederlandse en Engelse debat over de bezuinigingen op symfonieorkesten.

In het najaar van 2010 werd bekend dat er in Nederland €200 miljoen bezuinigd wordt op cultuur. Deze bezuinigingen hebben gevolgen voor het culturele landschap in ons land. Sinds de bekendmaking heerste er vooral onzekerheid: wie behoudt subsidie en wie moet een deel, of zelfs alles inleveren en wordt met sluiting bedreigd? Op 29 april 2011 kwam het advies³ van de Raad voor Cultuur over de bezuinigingen naar buiten. Eén van de belangrijkste aanbevelingen van de Raad is een overgangperiode tussen nu en 2015. Uit de concept ministeriële regeling van 10 juni blijkt echter dat de regering veel van de adviezen van de Raad naast zich neer heeft gelegd. Dit tot groot ongenoegen van de Raad en de culturele sector. Zo werd geadviseerd het huidige aantal orkesten te behouden en is er in het voorstel van de regering in de basisinfrastructuur (BIS) slechts ruimte voor zeven in plaats van tien symfonieorkesten. Op 30 juni dit jaar is er echter een motie aangenomen om per regio⁴ een miljoen extra beschikbaar te stellen, waardoor er mogelijk meer orkesten in de BIS overblijven. Van de regio oost, met daarin Het Gelders Orkest en het Orkest van het Oosten, is bijvoorbeeld bekend dat beide orkesten plannen hebben met ondersteuning uit andere financieringsbronnen te blijven bestaan. Hoe de orkesten in Brabant en Limburg de bezuinigingen opvangen is nog onduidelijk.

In Engeland heeft zich een vergelijkbare situatie voorgedaan. Door de recessie konden verschillende culturele instellingen het hoofd moeilijk boven water houden en werden met sluiting bedreigd. Om de economische terugval te compenseren, is er door de Arts Council ingegrepen. Tussen 2009 en 2011 zijn er extra financiële middelen ter beschikking gesteld aan de cultuursector. In diezelfde periode werd echter duidelijk dat er ook in Engeland bezuinigd moet worden. De cultuursector blijft niet buiten schot. Verwant aan de bezuinigingen wordt een

¹ Van Drie. *Erfgoedinstelling of innovatiefabriek? De toekomst van het orkestbedrijf*. http://www.forquegroup.com/Erfgoedinstelling_of_Innovatiefabriek/Home.html 24 juni 2011.

² CDA-VVD Regeerakkoord 2010: 34.

³ Raad voor Cultuur 2011. *Advies bezuiniging Cultuur 2013-2016. Noodgedwongen keuzen*.

⁴ Zie p. 16-17.

nieuwe subsidiesystematiek geïntroduceerd. In maart dit jaar werd bekend welke instellingen vanaf 2012 langjarige subsidie behouden, verliezen of voor het eerst ontvangen. De orkesten behouden allemaal langjarige subsidie, maar krijgen over het algemeen een kleiner bedrag dan in de huidige regeling.

Doelstelling

Het doel van deze scriptie is een overzicht te geven van het debat dat in Nederland en Engeland over de bezuinigingen op symfonieorkesten is gevoerd. Het doel wordt bereikt door argumenten van het debat over de bezuinigingen op Nederlandse en Engelse orkesten te verzamelen, analyseren en in de context te plaatsen van het orkestenbestel, het orkestenbeleid en subsidie-systematiek in Nederland en Engeland.

Vraagstelling

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal staat is:

Zijn er verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat dat in 2010-2011 is gevoerd over de bezuinigingen op symfonieorkesten, en zo ja, hoe zijn ze te verklaren?

Een antwoord op deze hoofdvraag wil ik verkrijgen door de volgende deelvragen te beantwoorden:

1. Hoe kunnen het Nederlandse en Engelse professionele symfonieorkestenlandschap worden gekenmerkt?
2. Hoe wordt er aan het Nederlandse en Engelse orkestenbeleid vorm gegeven?
3. Welke argumenten worden in het Nederlandse en Engelse debat aangevoerd voor en tegen de bezuinigingen op symfonieorkesten?
4. Welke waarden, belangen en symbolen zijn te herkennen in het Nederlandse en Engelse debat over de bezuinigingen op symfonieorkesten?

Methodologische aanpak

Voor een vergelijking van het Nederlandse en Engelse professionele orkestenlandschap, de vormgeving en uitvoering van het orkestenbeleid en de functie van orkesten in cultuurbeleid maak ik gebruik van Cultuurnota's, adviezen van de Raad voor Cultuur, rapporten van de Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010, diverse documenten van de Arts Council England, de Association of British Orchestras en jaarverslagen van Engelse orkesten. Een onderzoek naar inkomsten van orkesten voer ik langs twee lijnen uit. Enerzijds volgens de top-down benadering, waarbij financiering van orkesten vanuit de overheid wordt bekeken. De andere weg is volgens een bottom-up-aanpak: van wie krijgen orkesten geld en om welke bedragen en verhoudingen tussen bedragen gaat het?

Argumenten die in het debat over de bezuinigingen op orkesten zijn aangevoerd haal ik uit de media. Voor Engeland maak ik gebruik van krantenartikelen en fora. Voor Nederland onderzoek

ik uitspraken die gedaan zijn in krantenartikelen, interviews voor nationale en regionale omroepen en tijdens de commissievergadering Cultuur op 27 juni 2011 over de cultuurbezuinigingen. Om de publieke opinie te peilen onderzoek ik eveneens reacties die bij online gepubliceerde artikelen en uitzendingen zijn geplaatst en uitlatingen die op fora zijn gedaan. Ik beperk mij tot uitspraken die zijn gedaan in de periode september 2010 tot en met juni 2011. In september 2010 zijn in beide landen de bezuinigingen aangekondigd. In maart 2011 was de invulling van de bezuinigingen in Engeland rond en in Nederland was dit het geval op 30 juni 2011.

Voor het analytische deel van deze scriptie kijk ik welke concepten uit *Policy Paradox* (Stone, 2006) en *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (Hoefnagel, 1992) te herkennen zijn in het politieke en publieke debat dat zowel in Nederland als Engeland is gevoerd over de bezuinigingen op orkesten.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 bevat het theoretisch kader waarin concepten uit het onderzoek *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (Hoefnagel, 1992) en uit *Policy Paradox* (Stone, 2006) uiteengezet worden. Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van het Nederlandse en Engelse professionele orkestenlandschap, met daarin aandacht voor het aantal orkesten, de indeling van het orkestenbestel, de positie van orkestmusici en financiering van orkesten. In hoofdstuk 3 wordt ingezoomd op de vormgeving en uitvoering van het cultuurbeleid, de subsidiesystematiek en de functie die orkesten in het cultuurbeleid krijgen toegewezen. De argumenten voor en tegen de bezuinigingen op symfonieorkesten staan centraal in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 is een verdieping op hoofdstuk 4. In dit hoofdstuk wordt het debat geanalyseerd op basis van de principes die in het theoretisch kader zijn geïntroduceerd. In hoofdstuk 6 volgt een antwoord op de hoofdvraag en worden resultaten ter discussie gesteld, waarna aanbevelingen worden gedaan.

Hoofdstuk 1. Theoretisch kader

Cultuurpolitiek: het mogen en moeten

De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) heeft in 1992 onderzoek gedaan naar de gewenste beginselen en hoofdlijnen van de cultuurpolitiek van de Nederlandse rijksoverheid. In *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (Hoefnagel, 1992) komt aan bod hoe een aantal rechtsbeginselen zich verhouden tot cultuurpolitiek. De gekozen rechtsbeginselen vrijheid, gelijkheid, pluriformiteit, ontplooiing en kwaliteit zijn afgeleid uit juridische basisdocumenten als de Grondwet, culturele sectorwetten (bijvoorbeeld de Wet op specifiek cultuurbeleid) en internationale verdragen.⁵

Vrijheid is gebaseerd op de behandeling van het begrip in grondrechten, zoals de vrijheid van denken, geweten, godsdienst en meningsuiting, maar ook de vrijheid deel te nemen aan het culturele leven en de vrijheid die nodig is voor wetenschappelijk onderzoek en ander scheppend werk.⁶ De vrijheid van de burger als producent en consument staat voorop. De WRR erkent echter ook vrijheid op het niveau van de culturele sector “om zich naar autonome wetten te ontwikkelen, zonder overheerst te worden door het economische of politieke systeem.”⁷

Gelijkheid kent diverse verschijningsvormen. “Gelijke gevallen dienen gelijk behandeld te worden” en “de overheid mag niet discrimineren” zijn de voornaamste.⁸ Daarnaast worden ook genoemd: overheidszorg voor algemeen toegankelijke voorzieningen; het realiseren van het recht van een ieder om deel te nemen aan het culturele leven waarvoor de overheden maatregelen dienen te nemen die nodig zijn voor het behoud, de ontwikkeling en de verbreiding van wetenschap en cultuur; en het mogelijk maken van bewust gewilde verschillen in keuzes van burgers.⁹ De overheid kan in beleidsvorming kiezen voor het hanteren van een kwaliteitsnorm. Deze maakt duidelijk welke gevallen als gelijkwaardig dienen te worden beschouwd, aldus de WRR.¹⁰

Een derde rechtsbeginsel is pluriformiteit. Dit betekent dat de in de maatschappij aanwezige verscheidenheid zichtbaar is in het aanbod van voorzieningen.¹¹ Een volgend uitgangspunt is ontplooiing: “het tot leven brengen van wat bij mensen in potentie aanwezig is”¹². Ontplooiing kan zowel vanuit educatief als recreatief oogpunt worden beschouwd. Vanuit het educatieve perspectief is ontplooiing verbonden met vrijheid en gelijkheid. Educatie kan beperkingen wegnemen waardoor de individuele vrijheid wordt vergroot en gelijkheid tussen burgers wordt bevorderd. Indien cultuur in dienst staat van ontplooiing is overheidsbemoediging gelegitimeerd.¹³ Anderzijds kan vanuit het *Bildungsideal* het risico van paternalisme in educatie doorschemeren.¹⁴ Vanuit de recreatieve invalshoek zijn publieksvoorkeuren richtinggevend

⁵ Hoefnagel 1992: 37.

⁶ Ibidem: 38-39.

⁷ Ibidem: 39.

⁸ Ibidem: 42.

⁹ Ibidem: 42-43.

¹⁰ Ibidem: 44.

¹¹ Ibidem: 45.

¹² Ibidem: 48.

¹³ Ibidem: 48-50.

¹⁴ Ibidem: 50.

voor het publieke aanbod. Deze insteek biedt weinig legitieme gronden voor tussenkomst van de overheid.¹⁵

Het laatste grondbeginsel in het WRR-onderzoek is kwaliteit in de betekenis van deugdelijkheid, voortreffelijkheid en vernieuwing: “[h]et beginsel betreft vooral het behoud en de ontwikkeling van het aanbod”.¹⁶ Daarbij schrijft de Raad:

Bij de kwaliteitsgedachte is de inhoudelijke selectie van overheidswege het doel op zich; de ene cultuuruiting wordt door de overheid van hogere waarde geacht dan de andere. De overheid is hier méér dan schepper van spelvoorwaarden; zij is zelf een actor in het spel die een zelfstandige rol speelt bij de inrichting van de publieke ruimte.¹⁷

Policy Paradox

In *Policy Paradox* (2006) beschrijft Deborah Stone haar visie op politiek en beleidsvorming. Ze is een vertegenwoordiger van de interpretatieve beleidsanalyse. Deze school ziet politiek als een creatief en waardevol kenmerk van het sociale bestaan.¹⁸ Stone hanteert een model waarin de samenleving als een politieke gemeenschap wordt gezien, een model dat zij de naam ‘polis’ geeft.¹⁹ Stone stelt haar visie van de polis tegenover de ‘market’, waarin de samenleving wordt gezien als een verzameling van autonome rationele beslissers die geen gemeenschapsleven hebben.²⁰ Het model van de market gaat uit van individuen die ‘relatively fixed, independent preferences’ hebben voor goederen, diensten en beleid.²¹ Het model van de market biedt geen mogelijkheid te praten over hoe mensen discussiëren over visies op “public interest or the nature of community”, de volgens Stone werkelijk belangrijke vragen die ten grondslag liggen aan politieke besluiten.²² Volgens Stone gaat de essentie van beleid maken in politieke gemeenschappen over “the struggle of ideas”.²³ Deze strijd is in de market afwezig. Een laatste kenmerk van de polis dat voor deze scriptie van belang is, is dat in de visie van Stone informatie interpretatief, incompleet en strategisch is.²⁴ Beleid wordt in *Policy Paradox* beschreven als een rationele poging om politieke doelen te bereiken. Onderliggende waarden aan beleid beschrijft Stone als doelen. Voorbeelden van doelen zijn gelijkheid, vrijheid, efficiëntie en veiligheid. Dit zijn begrippen die continu op een eigen manier ingevuld worden en met elkaar in tegenspraak kunnen zijn.²⁵ Beleidspolitiek is in de optiek van Stone het proces van keuzes maken op het gebied van interpretatie.²⁶

Tussen de politieke doelen van Stone en de rechtsbeginselen volgens de WRR zitten zowel overeenkomsten als verschillen. Bij een verdeling van iets, bijvoorbeeld middelen of in het geval van subsidie geld, is gelijkheid volgens Stone het doel van alle partijen.²⁷ Stone geeft

¹⁵ Hoefnagel 1992: 50.

¹⁶ Ibidem: 50-51.

¹⁷ Ibidem: 51.

¹⁸ Stone 2006: 8.

¹⁹ Ibidem: 10.

²⁰ Ibidem: 9.

²¹ Ibidem: 10.

²² Ibidem.

²³ Ibidem: 11.

²⁴ Ibidem: 32.

²⁵ Ibidem: 37.

²⁶ Ibidem: 38.

²⁷ Ibidem: 39.

verschillende methoden om iets te verdelen. Bij een verdeling kan het te verdelen goed, de waarde van het te verdelen goed voor de ontvangers of de manier waarop het goed verdeeld wordt het uitgangspunt zijn. Om dit uit te leggen, gebruikt Stone het voorbeeld van een te verdelen cake over een groep studenten. Wanneer het te verdelen goed centraal staat, wordt de cake in gelijke stukken verdeeld over het aantal studenten. De aanwezigen ontvangen dan een even groot stuk, maar studenten die de les missen, krijgen niets. Stone noemt dit “equal slices, but unequal invitations”.²⁸ Als de waarde die iets voor de ontvanger heeft, centraal staat, krijgt een liefhebber van cake een groter stuk, dan iemand die er niet zoveel om geeft: “unequal slices but equal value to the recipients”²⁹. De manier om iets te verdelen, het zogenaamde proces van distributie, kan ook het vertrekpunt zijn. Het hebben van gelijke statistische kansen is hier een voorbeeld van. In de illustratie van de cake worden de namen van de studenten op briefjes geschreven en in een hoed gestopt. De studenten van wie het briefje met naam getrokken wordt, krijgen cake, de andere niet: “unequal slices, but equal statistical chances”³⁰. De voorbeelden illustreren dat gelijkheid in sommige gevallen juist ongelijkheid betekent en dat of iets duidt op gelijkheid of ongelijkheid afhankelijk is van het perspectief van waaruit geredeneerd wordt.³¹

Vrijheid heeft volgens Stone te maken met de vraag “when government can legitimately interfere with the choices and activities of citizens”.³² Ze onderscheidt twee vormen van vrijheid: positieve en negatieve. Naarmate een individu (meer) controle over zijn leven krijgt, is er sprake van positieve vrijheid. Die controle uit zich in het kunnen maken van keuzes. Wanneer de overheid bijdraagt aan het faciliteren van bijvoorbeeld een cultureel aanbod, heeft de burger de mogelijkheid uit dat gehele aanbod te kiezen. Indien de overheid niet zou bijdragen aan het aanbod, zijn er beperktere keuzemogelijkheden. De mogelijkheid om bewust te kiezen en de verschillen in keuzes die burgers maken, zijn in het WRR-onderzoek onder gelijkheid opgenomen. Bij negatieve vrijheid wordt overheidsbemoeienis gezien als een inbreuk op de vrijheid van een individu. Minder bemoeienis betekent meer vrijheid. Een keerzijde van dit uitgangspunt is dat er sprake is van ongelijkheid. Iemand met bijvoorbeeld meer macht of geld heeft in deze situatie meer keuzemogelijkheden en derhalve meer vrijheid dan iemand die dat niet heeft.³³

Een derde doel in de polis van Stone is efficiëntie. Het begrip kan uitgelegd worden als het meeste uit een bepaalde input verwerven of een doel bereiken met de minste kosten.³⁴ Efficiëntie impliceert een vergelijking: “It has come to mean the ratio between input and output, effort and results, expenditure and income, or cost and resulting benefit”.³⁵ In de visie van Stone is efficiëntie echter geen doel op zichzelf; het maakt het mogelijk meer te krijgen van iets waaraan waarde wordt toegekend.³⁶

²⁸ Stone 2006: 40.

²⁹ Ibidem: 41.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem: 42.

³² Ibidem: 109.

³³ Ibidem: 128-129.

³⁴ Ibidem: 61.

³⁵ Citaat van S.H. Slichter, geciteerd naar Stone 2006: 61.

³⁶ Stone 2006: 61.

*Security*³⁷ is het laatste doel dat voorkomt in *Policy Paradox*. Het begrip kan vertaald worden als veiligheid of zekerheid, maar na een nadere verkenning van Stone blijkt dat *security* een voorbeeld is van zogenaamde *needs*, oftewel behoeften.³⁸

The first and perhaps most important challenge to the idea of objectively definable needs is that material things have symbolic meanings which are often more important than their material value. (...) Food is not just calories, but a sign of membership, social status, and spiritual worth. (...) The symbolic concept of need ... recognizes and gives weight to human differences – different cultures, histories, social groups, classes and even tastes. If we accept the symbolic dimensions of need as important, then security means protecting people's identities as well as their existence.³⁹

Gerelateerd aan behoeften zegt Stone dat de vraag of iets noodzakelijk is of niet aan iedere beleidsdiscussie ten grondslag ligt.⁴⁰

Nu uit beide bronnen respectievelijk rechtsbeginselen en doelen gefilterd zijn kunnen ze met elkaar worden vergeleken. In het onderzoek van de WRR is gelijkheid gebaseerd op rechten van de mens, terwijl bij Stone gelijkheid te maken heeft met de verdeling van materiële (bijvoorbeeld geld) en immateriële zaken (bijvoorbeeld macht). Vrijheid wordt door de WRR eveneens verbonden met menselijke rechten. In de polisbenadering van Stone heeft vrijheid te maken met de wisselwerking tussen het al dan niet ingrijpen van de overheid en de keuzemogelijkheden die een individu daardoor heeft. Beginselen die alleen in het onderzoek van de WRR worden uitgewerkt zijn pluriformiteit, ontplooiing en kwaliteit. Ontplooiing is sterk verbonden met vrijheid en gelijkheid en dus ook met Stone. Alleen in het boek van Stone komen daarentegen de waarden efficiëntie en behoeften voor. Een algemeen verschil tussen de bronnen is dat het WRR-onderzoek specifiek over cultuurpolitiek gaat en de polisbenadering van Stone op politiek in het algemeen van toepassing is.

Stone beschrijft in haar boek behalve doelen ook manieren om de perceptie van anderen te beïnvloeden. Ze doet dit aan de hand van een beschrijving van zogenaamde symbolen: "Any good symbolic device, one that works to capture the imagination also shapes our perceptions and suspends skepticism, at least temporarily."⁴¹ Symbolen zijn volgens Stone middelen van "influence and control."⁴² Ze onderscheidt verhalen, beeldspraak in de vorm van *pars pro toto's*, metonymia en ambigüiteit.

In de politiek hebben beleidsproblemen volgens Stone vaak een narratieve structuur: er is sprake van een begin, midden en eind. Er zijn helden, schurken en onschuldige slachtoffers en het goede wordt tegen het kwade afgezet. Zo'n verhaal wordt vaak niet expliciet verteld, maar zit verscholen onder de oppervlakte.⁴³ In een zogenaamde *story of decline*⁴⁴ zijn zaken in een periode slechter geworden. Volgens Stone schuilt de dramatiek in deze vorm in het feit dat er direct of indirect mee wordt gezegd dat iets ooit beter was dan het nu is. Ingrijpen is dan gelegitimeerd. Een *story of decline* kent verschillende verschijningsvormen. Het is bijvoorbeeld

³⁷ Stone 2006: 86.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem: 88-90.

⁴⁰ Ibidem: 90.

⁴¹ Ibidem: 137.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem: 138.

⁴⁴ Ibidem: 139.

ook mogelijk dat er een situatie wordt geschetst waarin iets in het verleden slecht was, maar door actie te ondernemen beter is geworden. Wanneer degene die de actie heeft ondernomen onder vuur komt te liggen, is de kans aanwezig dat het probleem weer ontstaat.⁴⁵ Een andere vorm van verhalen zijn *stories of control*. In deze verhalen is er sprake van een slechte situatie waarvan gedacht werd dat er niets aan te doen was, tot er iemand komt die zegt dat er wel degelijk controle op uit te oefenen is.⁴⁶

Beeldspraak biedt andere mogelijkheden om de perceptie te beïnvloeden. Bij een zogenaamde synecdoche wordt dat wat bedoeld wordt niet letterlijk genoemd. Dit kan in de vorm van een pars pro toto. In zo'n geval wordt een deel van iets genoemd om het geheel te representeren.⁴⁷ Volgens Stone is het een goed hulpmiddel "because it can make a problem concrete, allow people to identify with someone else, and mobilize anger".⁴⁸ Een metafoor is een ingesloten vergelijking.⁴⁹ Een Nederlands voorbeeld is het begrip "zwijnenstal", om aan te geven dat iets een puinhoop is.

Ambigüiteit betekent dat een woord twee of meer betekenissen heeft. Iets kan voor verschillende mensen een verschillende betekenis hebben of in verschillende contexten verschillende dingen betekenen. Door dit middel toe te passen, is het mogelijk een individuele intentie te transformeren naar een collectieve.⁵⁰

Verwant aan het gebruik symbolen is *issue framing*⁵¹. Een frame snijdt fragmenten van een beeld weg, waardoor alleen een deel van het geheel zichtbaar is. Op dat deel wordt de aandacht gevestigd, waardoor een incompleet beeld van de werkelijkheid wordt gegeven.⁵² Het gebruik van deze strategie is een voorbeeld van wat Stone bedoelt met haar opvatting dat informatie interpretatief, incompleet en strategisch is.

De genoemde principes vormen de basis voor de analyse van het debat in hoofdstuk 5.

⁴⁵ Stone 2006: 142.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem: 145.

⁴⁸ Ibidem: 147-148.

⁴⁹ Ibidem: 148.

⁵⁰ Ibidem: 157.

⁵¹ Ibidem: 248.

⁵² Ibidem.

Hoofdstuk 2. Nederlandse en Engelse orkesten

In dit hoofdstuk staan de professionele symfonieorkesten in Nederland en Engeland centraal. In de scriptie wordt zowel het begrip orkest als symfonieorkest gebruikt, in alle gevallen wordt daar een professioneel symfonieorkest mee bedoeld. Een ander begrip dat voorkomt, is orkestenbestel. Hieronder worden alleen de gesubsidieerde orkesten verstaan. Wanneer er over het professionele orkestenlandschap wordt gesproken, worden ook de niet-gesubsidieerde orkesten bedoeld.

Na een overzicht van professionele orkesten in beide landen, komt ook de positie van de orkestmusici aan bod en wordt er aandacht geschonken aan de financiering van orkesten. Aan het einde van het hoofdstuk volgt een antwoord op deelvraag 1: Hoe kunnen het Nederlandse en Engelse professionele symfonieorkestenlandschap worden gekenmerkt?

2.1 Het Nederlandse professionele orkestenlandschap

Nederland beschikt over dertien professionele symfonieorkesten die door de overheid worden gesubsidieerd. Naast deze orkesten bestaan er talloze amateur- en studentensymfonieorkesten. Op professioneel niveau bestaan er enkele andere symfonieorkesten. Het Orkest in Amsterdam is hier een voorbeeld van. Dit orkest bestaat uit ongeveer zeventig musici die jaarlijks drie programma's instuderen.⁵³ Verder beschikt Nederland over het Johann Strauss Orkest onder leiding van André Rieu. Guido's Orchestra omschrijft zichzelf als "eigentijds poporkest" en begeleidt onder meer de concerten van Symphonica in Rosso.⁵⁴ Deze drie niet-gesubsidieerde orkesten wijken onder andere wat betreft activiteitenprogramma en financiering af van de gesubsidieerde orkesten en worden daarom in deze scriptie buiten beschouwing gelaten.

Van de dertien gesubsidieerde orkesten zijn er tien opgenomen in de basisinfrastructuur (BIS), een subsidieregeling van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Volgens de Raad voor Cultuur vervult de BIS de volgende functies: de instandhoudingsfunctie binnen de podiumkunsten; de ontwikkelingsfunctie (talentontwikkeling, experiment, onderzoek, vernieuwing en cultuureducatie); de ondersteuningsfunctie binnen alle sectoren (sectorinstellingen) en internationaal aanbod en internationale uitwisseling (bijvoorbeeld via festivals).⁵⁵ De orkesten in de BIS behoren tot de groep instellingen met een langjarig subsidieperspectief.⁵⁶ Deze orkesten hebben ieder een eigen taak en tussen het orkest en OCW bestaan prestatieafspraken. Zo begeleidt Holland Symfonia balletten van het Nederlands Dans Theater en Het Nationale Ballet, begeleidt het Orkest van het Oosten jaarlijks enkele producties van de Nationale Reisopera en begeleidt de randstedelijke orkesten per toerbeurt de Nederlandse Opera.⁵⁷

De andere drie door de overheid gesubsidieerde orkesten vallen onder de Mediabegroting, omdat zij een omroepfunctie hebben. Onder het Muziekcentrum van de Omroep (MCO) vallen,

⁵³ Het orkest. <http://www.hetorkest.nl/index.php?id=18> 19 mei 2011.

⁵⁴ Guido's Orchestra. <http://www.guidos.nl/dutch/content/home.html> 19 mei 2011.

⁵⁵ Ministerie van OCW/Boekmanstudies 2007: 49.

⁵⁶ Cultuursubsidies en regelingen Rijk. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-culturele-instellingen/subsidiesysteem-culturele-instellingen/cultuursubsidie-van-het-rijk/cultuursubsidies-en-regelingen-rijk> 26 maart 2011.

⁵⁷ Raad voor Cultuur 2010: 37.

naast de muziekbibliotheek en het Groot Omroepkoor, het Radio Filharmonisch Orkest (RFO), de Radio Kamer Filharmonie (RKF) en het Metropole Orkest, dat zich vooral op lichte muziek richt. Jaarlijks ontvangt het MCO een bedrag van ruim €30 miljoen.⁵⁸ Het verschil in subsidiebron van de orkesten is aanleiding tot vragen en opmerkingen geweest in het debat over de bezuinigingen. In dit onderzoek worden de bezuinigingen op het MCO buiten beschouwing gelaten, omdat het MCO meer dan alleen de orkesten behelst en uit een andere bron gesubsidieerd wordt. In de onderstaande tabel is een overzicht van de Nederlandse professionele orkesten gegeven.

<i>Nederlandse professionele symfonieorkesten</i>	
Orkesten langjarig subsidieperspectief BIS	Standplaats
Noord Nederlands Orkest (NNO)	Groningen
Orkest van het Oosten (OvhO)	Enschede
Het Gelders Orkest (HGO)	Arnhem
Het Brabants Orkest (HBO)	Eindhoven
Limburgs Symfonie Orkest (LSO)	Maastricht
Koninklijk Concertgebouworkest (KCO)	Amsterdam
Residentie Orkest	Den Haag
Rotterdams Philharmonisch Orkest (RPhO)	Rotterdam
Holland Symfonia (HS)	Haarlem
Nederlands Philharmonisch Orkest	Amsterdam
Orkesten Mediabegroting	Standplaats
Radio Filharmonisch Orkest (RFO)	Hilversum
Radio Kamer Filharmonie (RKF)	Hilversum
Metropole Orkest	Hilversum
Niet-gesubsidieerd	Standplaats
Het Orkest	Amsterdam
Johann Strauss Orchestra	Maastricht
Guido's Orchestra	Landgraaf

Tabel 1. Nederlandse professionele orkesten

⁵⁸ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2008: 1, 4.

2.2 Dienstverband Nederlandse orkestmusici

Het merendeel van de Nederlandse orkestmusici is op basis van een vast contract aangesteld. Naast deze vaste formatie maken orkesten gebruik van remplaçanten, wanneer een musicus ziek is of er meer musici nodig zijn voor de uitvoering van een werk voor een grote bezetting. De orkesten beschikken sinds 1993 over een eigen CAO: de CAO Nederlandse Orkesten.⁵⁹ Met uitzondering van het MCO en Koninklijk Concertgebouworkest hanteren alle orkesten deze CAO. Het MCO en KCO opereren op basis van een eigen vastgestelde overeenkomst.⁶⁰

In 2010 zijn er pogingen gedaan de CAO Nederlandse Orkesten te wijzigen. De onderhandelingen werden gevoerd door de vakbonden FNV KIEM, de Nederlandse Toonkunstenaarsbond (Ntb) en de werkgevers (de orkesten). Na diverse onderhandelingsrondes zijn de onderhandelingen gestaakt. De overlegpartners werden het niet eens over de doelstellingen van de CAO, de termijnen waarbinnen de doelstellingen gerealiseerd moeten worden en het met het ministerie van OCW gezamenlijk te realiseren sociaal akkoord.⁶¹

Werkgevers en werknemers hebben in diezelfde periode het visiedocument *We gaan het verdienen, we zijn het waard!* (2010) opgesteld. Daarin is te lezen dat de nieuwe CAO op vier uitgangspunten wordt gebaseerd: werken bij een orkest is meer dan symfonische muziek maken, aanwezige talenten moeten beter benut en ontwikkeld worden, het werk moet slimmer georganiseerd worden en de prestaties van musici moeten beter worden beloond.⁶² Hoewel de salarissen een thema zijn, wordt er niet gesproken over de wettelijke positie van musici.

Door de bezuinigingen is de formatie van orkesten opnieuw onderwerp van gesprek. Onderzocht is wat het financieel zou opleveren wanneer (een deel van) de musici op freelance basis worden ingehuurd.⁶³ Het achterliggende motief voor dergelijke aanpassingen is het vergroten van de efficiëntie. Dit onderwerp komt voor in *Policy Paradox* (Stone, 2006) en is in het theoretisch kader uitgelegd. Het aanpassen van de vaste orkestformatie naar een kleine vaste kern gecontracteerde musici aangevuld door freelancers roept weerstand op. Juist het hebben van een complete vaste formatie heeft ertoe geleid dat een orkestwerk in veel minder tijd ingestudeerd kan worden. Doordat de musici op elkaar ingespeeld zijn, is het resultaat sneller bereikt. Bovendien is een bepaalde bezetting vereist, dezelfde klank kan niet door minder musici worden geproduceerd. Mark Pemberton van de Association of British Orchestras onderschrijft dit: "Of course, when Mahler wrote a symphony, that number of musicians are required to be on the concert platform."⁶⁴

Volgens het rapport van Berenschot leidt een aanpassing van de vaste formatie naar een kleine vaste kern aangevuld met freelancers tot een kostenbesparing. Hoe minder vaste contracten, hoe minder kosten. Daarentegen vermeldt hetzelfde rapport dat deze manier van werken leidt tot een kwaliteitsafname.⁶⁵ Dubois&Co spreekt in *Er zit muziek in de Nederlandse orkesten* (2010) eveneens over een kernformatie met gebruikmaking van een pool freelance musici:

⁵⁹ Langenberg 1999: 81.

⁶⁰ CNO et al 2010: 4.

⁶¹ FNV Kiem 2010. *Onderhandelingen CAO Nederlandse orkesten afgebroken*. <http://www.fnv-kiem.nl/nieuws/kunst-en-podium/2256> mei 2011.

⁶² CNO et al 2010: 3.

⁶³ Berenschot 2011: 39 en verder; Dubois&Co 2010: 31.

⁶⁴ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 31.

⁶⁵ Berenschot 2011: 44.

Er bestaat een hardnekkige vrees dat dit ten koste gaat van de kwaliteit van een orkest, maar daar verschillen de meningen over binnen de sector. Er zijn ook opvattingen die juist het tegenovergestelde beweren aangezien remplaçanten zich immers steeds weer waar moeten maken tijdens repetities en concerten, om ook een volgende keer weer gevraagd te worden.⁶⁶

In dit rapport wordt een tegenargument ten aanzien van de kwaliteit ontkracht. Doordat een freelancer geen vaste positie heeft, moet hij zich keer op keer bewijzen om opnieuw ingehuurd te worden. Andere manieren om de efficiëntie van orkesten te vergroten gaan buiten musici om, bijvoorbeeld door samenwerking in backofficeactiviteiten of op bestuurlijk niveau. De Raad voor Cultuur schrijft in het advies over het orkestenbestel *Innoveren, vitaliseren: een kompas voor een levendige symfonische traditie in Nederland* (2010) dat resultaten van een orkest niet alleen gemeten moeten worden in kwantitatieve gegevens zoals het aantal concerten en begeleidingen, maar dat er een kwalitatieve meting moet plaatsvinden, die meer recht doet aan de culturele en maatschappelijke effecten van een orkest. De Raad spreekt niet over output, maar over *outcome*.⁶⁷ De beoordeling van de mate van efficiëntie is dus afhankelijk van wat en de manier waarop er gemeten wordt. De orkestformatie speelt hierbij wel een, maar niet de enige rol.

2.3 Inkomsten Nederlandse orkesten

Subsidie

Voor de Nederlandse orkesten geldt dat 21% van de totaalinkomsten eigen inkomsten zijn, 74% van de inkomsten bestaat uit subsidies en 5% vormt de categorie overige inkomsten.⁶⁸ De totale baten van een symfonieorkest in Nederland zijn gemiddeld ruim €11 miljoen per jaar. Het betreft hier een gemiddelde, want er bestaan verschillen tussen de financiën van de orkesten in ons land. Zo genereert het Koninklijk Concertgebouworkest jaarlijks meer dan €24 miljoen en komt het Limburgs Symfonieorkest bijvoorbeeld net boven de €6,5 miljoen uit.⁶⁹ De kosten van een orkest betreffen overigens voor het grootste deel de salarissen van musici. Een belangrijke reden voor het Rijk om orkesten te gaan subsidiëren, was destijds het verbeteren van de inkomenspositie van orkestmusici.⁷⁰

Grote variaties zijn ook zichtbaar in de subsidiebijdragen van het ministerie van OCW. De steun varieert van €3,7 miljoen voor het Residentieorkest en het Rotterdams Philharmonisch Orkest, tot €11,1 miljoen voor het Nederlands Philharmonisch Orkest. Verhoudingsgewijs zijn de verschillen nog groter voor de gemeentelijke bijdragen. Het Gelders Orkest ontvangt van de gemeente Arnhem €80.000, terwijl het Koninklijk Concertgebouworkest van de gemeente Amsterdam €5,9 miljoen krijgt. De regionale orkesten, zoals het Noord Nederlands Orkest, Het Gelders Orkest, het Orkest van het Oosten, het Brabants en Limburgs Symfonie Orkest, ontvangen tussen €130.000 en €353.000 van de eigen provincie. Gesteld kan worden dat de regionale orkesten meer subsidie van de provincie dan van de gemeente krijgen en dat deze

⁶⁶ Dubois & Co 2010: 31.

⁶⁷ Raad voor Cultuur 2010: 13.

⁶⁸ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2010: 71-72.

⁶⁹ Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010.

⁷⁰ Lelieveldt 1998.

bedragen in schril contrast staan tot de bedragen die de randstedelijke orkesten van de stad krijgen (Amsterdam, Den Haag en Rotterdam).⁷¹

De verschillen komen voort uit afspraken na de bezuinigingen van minister Brinkman, toen geld van diverse gemeenten en provincies overgeheveld is naar het Rijk, die de verantwoordelijkheid voor de orkesten van deze overheden overnam.⁷² De provincies en gemeenten waar de randstedelijke orkesten onder vallen hebben convenantafspraken met het Rijk gemaakt. De verschillen in de subsidiebedragen komen dus voort uit bestuursafspraken die in de loop van de tijd zijn gemaakt tussen de verschillende overheden.

Met ingang van de nieuwe subsidieperiode (2013) veranderen de subsidiebijdragen van het Rijk door de bezuinigingen. Wat de consequenties zijn voor de gemeentelijke en provinciale overheden is niet duidelijk en wordt in deze scriptie buiten beschouwing gelaten, omdat het debat over de implementatie van de bezuinigingen nog niet is afgerond. In tabel 2 op de volgende pagina is aangegeven hoe de orkesten momenteel jaarlijks gesteund worden door het Rijk en hoe het scenario er vanaf 2013 uitziet. De cijfers voor het nieuwe scenario zijn gebaseerd op de concept ministeriële regeling die op 10 juni 2011 openbaar is gemaakt en de moties waarover op 30 juni 2011 is gestemd. In de concept ministeriële regeling wordt gesproken over middelen voor zeven in plaats van tien orkesten in de BIS:

Het kabinet brengt het aantal orkesten in de basisinfrastructuur terug van 10 naar 7, exclusief het Muziekcentrum van de Omroep. Dit betekent dat er plaats is voor 5 volwaardige symfonieorkesten, 1 begeleidingsorkest voor de opera en 1 kernensemble voor de begeleiding van dans.⁷³

Er is in de regio's oost, zuid en Rotterdam-Den Haag gerekend met één muziekvoorziening. In de tabel is te zien dat deze gebieden in het huidige stelsel over twee orkesten beschikken. In de nieuwe regeling wordt niet gezegd dat orkesten moeten fuseren of opgeheven worden; alleen de beschikbare budgetten zijn aangegeven. Op 30 juni is een motie aangenomen waarin staat dat er per regio €1 miljoen extra ter beschikking wordt gesteld, onder de voorwaarde dat de orkesten meer gaan samenwerken.⁷⁴ Fusies worden echter door orkesten gemeden, ieder orkest probeert zelfstandig door te gaan. De subsidiebedragen voor de orkesten in de regio's oost en zuid zijn in het nieuwe scenario 35% tot 44% afgenomen. Voor de regio Rotterdam-Den Haag liggen de bedragen twee ton lager, een vermindering van 5,7%. In de tabel is bij de genoemde regio's een * geplaatst, omdat er mogelijk meer dan de voorgestelde zeven orkesten in de BIS blijven.

Voor het Noord Nederlands Orkest blijft de situatie nagenoeg gelijk. Holland Symfonia moet 65% van het budget inleveren, dat heeft gevolgen voor het aantal en type concerten. Stan Paardekooper gaf aan dat het orkest bij bezuinigingen teruggeworpen zal worden naar de kerntaak: het begeleiden van het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater.⁷⁵ Voor het Koninklijk Concertgebouworkest geldt een afname van het subsidiebedrag, maar KCO ontvangt

⁷¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2011: 6.

⁷² Pots 2000.

⁷³ Zijlstra 2011: 15.

⁷⁴ Tweede Kamer 2011. *Stemmingsuitslagen 30 juni 2011*. http://www.tweedekamer.nl/images/30-06-2011_tcm118-222571.pdf 7 juli 2011.

⁷⁵ Spel 2011. Zie verder p. 42.

10% extra subsidie bovenop het normbudget van €6 miljoen in verband met de “internationale opdracht” van het orkest.⁷⁶

Orkest	Subsidie OCW 2009 ⁷⁷	Subsidie OCW 2013 ⁷⁸	Aantal orkesten
Noord Nederlands Orkest	€ 6.926.852	€6.000.000	1
Orkest van het Oosten	€ 5.718.907	€7.000.000	1*
Het Gelders Orkest	€ 6.212.002		
Het Brabants Orkest	€ 6.141.395	€7.000.000	1*
Limburgs Symfonie Orkest	€ 5.448.606		
Koninklijk Concertgebouworkest	€ 7.082.867	€6.600.000	1
Residentie Orkest	€ 3.738.604	€7.000.000	1*
Rotterdams Philharmonisch Orkest	€ 3.734.797		
Holland Symfonia	€ 10.086.838	€3.500.000	1
Nederlands Philharmonisch Orkest	€ 11.126.237	€10.000.000	1
Totaal (10)	€ 66.217.105	€47.100.000	7*

Tabel 2. Rijkssubsidie voor symfonieorkesten in de basisinfrastructuur

Overige inkomsten

De publieksinkomsten liggen net als de subsidiebijdragen ver uit elkaar. Publieksinkomsten van orkesten zijn afhankelijk van het aantal concerten dat gegeven kan worden en het bezoekersaantal dat met de concerten wordt bereikt. Voor enkele orkesten is dit minder eenvoudig dan dat het voor de buitenwereld lijkt. Orkesten hebben namelijk taakafspraken voor opera- of balletbegeleiding met het ministerie van OCW en derden.

De subsidie van een aantal orkesten is gebaseerd op een vastgesteld aantal speelbeurten bij een operagezelschap. Zowel een orkest als een operagezelschap wil in het hoogseizoen⁷⁹ spelen om zoveel mogelijk publiek te trekken. Wanneer bijvoorbeeld de Nationale Reisopera een opera met orkestbegeleiding van het Orkest van het Oosten in het hoogseizoen plant, betekent dit dat het orkest in de repetitie- en speelperiode van die opera geen eigen concerten kan spelen. De eigen

⁷⁶ Zijlstra 2011: 16.

⁷⁷ OCW 2011: 6.

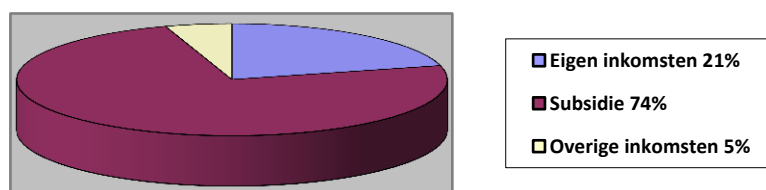
⁷⁸ Zijlstra 2011: 15-16; Tweede Kamer. *Stemmingsuitslagen 30 juni 2011*. http://www.tweedekamer.nl/images/30-06-2011_tcm118-222571.pdf 7 juli 2011.

⁷⁹ Het gaat hier om het hoogseizoen voor theater, dat wil zeggen september-april.

concerten vallen dan in een minder gunstige periode, waarin er minder publiek komt, waardoor recettes worden misgelopen.

De publieksinkomsten van de Nederlandse orkesten liggen tussen een kleine €600.000 (Limburgs Symfonie Orkest) en €10,2 miljoen (Koninklijk Concertgebouworkest).⁸⁰ Mogelijke verklarende factoren zijn de grootte van de zaal en de bevolkingsdichtheid, waardoor er in Amsterdam (en omgeving) meer publiek is voor concerten. Daarbij komt dat de gemiddelde kaartprijs van het KCO hoger is dan die van het LSO. Hierdoor is er voor het KCO een groter bezoekersaantal dat gemiddeld meer betaalt voor een kaartje, waardoor de verschillen snel toenemen. Doordat de inkomsten zover uit elkaar liggen, is het gemiddelde eigen publieksinkomen van €2,1 miljoen niet representatief. De rubriek overige eigen inkomsten is klein: 3% van de totale inkomsten. Onder deze categorie vallen gelden uit mecenaat, sponsoring en additionele projectgelden die veelal uit fondsen worden gehaald. De gemiddelde inkomstenverdeling van de Nederlandse orkesten is weergegeven in figuur 1.

Figuur 1.
Gemiddelde inkomstenverdeling
Nederlandse symfonieorkesten

Alle cultuurinstellingen binnen de basisinfrastructuur moeten volgens de huidige plannen vanaf 2013 aan een eigen inkomstennorm van 17,5% voldoen. De minimumnorm is het percentage van de overheidsbijdrage dat instellingen minimaal aan eigen inkomsten moeten verwerven, bijvoorbeeld uit publieksinkomsten of sponsoring. Dit betekent dat andere inkomsten dan subsidiebijdragen minimaal 17,5% van het ontvangen subsidiebedrag moeten zijn. Naast deze minimumnorm is er ook een groeinorm, die inhoudt dat een instelling bovenop de verplichte eigen inkomsten tussen 2013 en 2016 een inkomstengroei van 4% moet halen, gemiddeld 1% per jaar. Instellingen die echter al een eigen inkomstennorm boven de 30% hebben, zijn van de groeinorm vrijgesteld.⁸¹ De genoemde eisen vallen onder de NIBIS: nieuwe inkomstennormen basis infrastructuur.⁸² De Nederlandse orkesten voldoen aan deze norm.⁸³

⁸⁰ Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010.

⁸¹ Raad voor Cultuur 2010: 10.

⁸² Raad voor Cultuur 2010: 5.

⁸³ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap 2010: 70-71.

2.4 Het Engelse professionele orkestenlandschap

De onderverdeling van de Engelse orkesten is gemaakt door de Association of British Orchestras (ABO) die niet alleen de gesubsidieerde, maar alle professionele klassieke muziekgezelschappen in kaart heeft gebracht. In deze paragraaf wordt de indeling⁸⁴ van de ABO overgenomen.

In de eerste plaats kent Engeland *contract symphony orchestras*. In deze orkesten worden de musici gecontracteerd op basis van een voltijd salaris. De vijf orkesten in deze categorie worden financieel gesteund door een Arts Council. Meer informatie over de cultuurpolitiek in Engeland komt aan bod in het volgende hoofdstuk. Naast de *contract orchestras* bestaan er acht *freelance orchestras*, waarin de meerderheid van de musici uit freelancers bestaat. Vier van de acht orkesten worden door een Arts Council gesteund. De grootste categorie orkesten bestaat uit instelling- en gezelschapsgebonden orkesten, zoals het orkest van The National Ballet en The Royal Opera House. Er zijn elf instellingen met een eigen orkest. Vier daarvan bestaan uit musici met een voltijd contract. Acht van de elf orkesten krijgen subsidie van de Arts Council. Deze instellinggebonden orkesten vormen een bijzondere categorie, omdat niet het orkest, maar de instelling in zijn geheel subsidie ontvangt. In documenten wordt echter niet apart aangegeven hoeveel subsidie er naar bijvoorbeeld de zang, decorbouw en orkesten gaat, waardoor de subsidiebedragen in tabel 3 op de volgende pagina voor deze orkesten niet representatief zijn ten opzichte van de subsidiebedragen van andere typen orkesten.

De British Broadcasting Corporation (BBC) beschikt over vijf orkesten bestaande uit fulltime gecontracteerde musici. De orkesten hebben als standplaats Londen (twee orkesten), Manchester, Cardiff (Wales) en Glasgow (Schotland). Drie van de vijf orkesten bevinden zich binnen de Engelse landsgrenzen.

Een aparte groep vormen de orkesten onder de naam *Raymond Gubbay's orchestras* die eveneens binnen en buiten Engeland gevestigd zijn. Deze orkesten werken op basis van pools van lokale freelance-musici. De orkesten brengen een breed programma, variërend van klassieke concertwerken, begeleidingen van dans, opera en musical, tot avonden als Night of the Proms.⁸⁵ Zij worden niet door een Arts Council gesteund.

De Engelse orkestensector bestaat bij elkaar opgeteld uit dertig professionele orkesten, waarvan er twintig door een Engelse Arts Council worden gesubsidieerd. Een opvallend kenmerk van de typering van orkesten door de ABO is de naam die aan de soorten orkesten is toegekend. De eerste beschreven categorieën hebben een naam die ontleend is aan het dienstverband van de musici. In het geval van de instellinggebonden-, BBC- en Raymond Gubbay's orkesten gaat het soort orkest boven het type dienstverband.

⁸⁴ ABO. *About orchestras*. <http://www.abo.org.uk/Information/About-Orchestras/> 15 maart 2011.

⁸⁵ Raymond Gubbay. <http://www.raymondgubbay.co.uk/> 8 april 2011.

<i>Engelse professionele symfonieorkesten</i>			
Type orkest	Aantal	Waarvan subsidie (*)	Orkest
<i>Contract orchestra</i>	5	5	Bournemouth Symphony Orchestra* City of Birmingham Symphony Orchestra* The Hallé (Manchester) * Northern Sinfonia (Gateshead)* Royal Liverpool Philharmonic Orchestra*
<i>Freelance orchestra</i>	8	4	Brighton Philharmonic Orchestra Guildford Philharmonic London Philharmonic Orchestra* London Symphony Orchestra* Milton Keynes City Orchestra Oxford Philomusica Philharmonia Orchestra (Londen)* Royal Philharmonic Orchestra (Londen)*
<i>Instelling-gebonden orkest</i>	11	8	Birmingham Royal Ballet * Carl Rosa Opera (Londen) D'Oyly Carte (Londen) English National Ballet (Londen)* English National Opera (Londen)* English Touring Opera (Londen)* Glyndebourne on Tour * Northern Ballet Theatre (Leeds)* Opera North (Leeds)* Royal Opera House (Londen)*
<i>BBC Orchestra</i>	3 (5)	3 (zie p.24)	BBC Concert Orchestra (Londen) BBC Philharmonic Orchestra (Manchester) BBC Symphony Orchestra (Londen)
<i>Raymond Gubbay Orchestra</i>	3	0	Manchester Concert Orchestra London Concert Orchestra Manchester Chamber Orchestra
Totaal	30	20	

Tabel 3. Engelse professionele symfonieorkesten

2.5 Dienstverband Engelse orkestmusici

Zoals uit de beschrijving van het orkestenlandschap blijkt, bestaan er in Engeland diverse dienstverbanden voor orkestmusici. De verdeling van orkesten op basis van contractmusici en freelancers is ongeveer gelijk.⁸⁶ In Engeland is daardoor een groter aantal freelance musici actief. Het soort aanstelling, contractbasis of freelancebasis, heeft belangrijke implicaties voor de zekerheid van een individu. Contracten zijn daarnaast van belang om goede musici aan een orkest te binden: "Orchestras outside London must spend more to put players on contracts because they do not have access to the same pool of world class freelance artists as those in the capital", aldus John Summer, chief executive van The Hallé in Manchester.⁸⁷ De belangen van Engelse orkestmusici worden behartigd door de Musicians' Union. In Engeland is er op dit moment minder commotie over het al dan niet hebben van een vaste orkestformatie dan in Nederland. Een mogelijke verklaring is dat in Engeland al orkesten met musici in vaste dienst en musici op basis van freelanceovereenkomsten bestaan. Daarbij wordt zowel vanuit de orkesten als vanuit de ABO beargumenteerd waarom contracten voor sommige orkesten van belang zijn.

2.6 Inkomsten Engelse orkesten

Subsidie

De totaalinkomsten van Engelse orkesten liggen, voor zover de cijfers beschikbaar zijn, tussen €9,3 en €11,7 miljoen.⁸⁸ Volgens de Association of British Orchestras (ABO) is het aandeel eigen inkomsten op de totale inkomsten gemiddeld 51%.⁸⁹ The Hallé in Manchester zit daaronder met 40% eigen inkomsten, een bedrag van ruim €3,4 miljoen op jaarbasis.⁹⁰ Het Royal Philharmonic Orchestra genereert daarentegen 86% van de inkomsten zelf, omgerekend bijna €8 miljoen per jaar.⁹¹ Het verschil in eigen inkomsten kan gedeeltelijk verklaard worden door verschillen in bijvoorbeeld toegangsprijzen, de zaalcapaciteit (en daarmee het aantal betalende bezoekers) en de bevolkingsdichtheid van een regio.

In Engeland ontvangen de meeste orkesten naast een subsidie van een Arts Council ook een subsidie van een lokale overheid (stad, gemeente) net als in Nederland.⁹² De Engelse landelijke subsidiesystematiek is vergelijkbaar met de langjarige subsidies in Nederland. Door middel van aanvraagprocedures is een selectie gemaakt van instellingen die recht hebben op reguliere subsidiëring. De subsidiebijdragen, uitgekeerd door negen Arts Councils verdeeld over het land, variëren van ruim €1 miljoen voor de zelfstandige orkesten tot ruim €30 miljoen op jaarbasis voor instellingen met een eigen orkest.⁹³ De hoeveelheid subsidie van lokale autoriteiten verschilt per orkest/stad. Er zijn geen vaste patronen in deze gemeentelijke subsidies te

⁸⁶ ABO. *About orchestras*. <http://www.abo.org.uk/Information/About-Orchestras/> 15 maart 2011.

⁸⁷ Youngs 2010.

⁸⁸ Voor de cijfers is gebruik gemaakt van jaarverslagen van The Hallé, City of Birmingham Orchestra, London Symphony Orchestra, Royal Philharmonic Orchestra en Philharmonia. Deze jaarverslagen zijn ingezien op <http://charitycommission.gov.uk/> 7 april 2011.

⁸⁹ Association of British Orchestras 2010.

⁹⁰ Hallé Concerts Society 2010: 20.

⁹¹ Financieel jaaroverzicht Royal Philharmonic Orchestra online ingezien op <http://www2.guidestar.org/organizations/98-0079551/royal-philharmonic-orchestra-limited.aspx#> 14 april 2011.

⁹² E-mail Eleanor Roberts, *The Hallé Development department*, 17 april 2011.

⁹³ Arts Council England 2010. *Regularly funded organisation grants for 2011/12*. <http://www.artscouncil.org.uk/funding/regular-funding-organisations/> 16 april 2011.

herkennen. De subsidies zijn afhankelijk van het bedrag dat een orkest vraagt en wat de lokale overheid vervolgens toekent.⁹⁴

Vanaf 2012 verandert de nationale langdurige subsidieregeling voor de kunstensector in een *National Portfolio Funding Programme*. Hierin zijn 695 instellingen opgenomen die voor de periode 2012-2015 verzekerd zijn van subsidie. Het jaarlijkse totaalbedrag voor de categorie muziek van het Portfolio programma is €84 miljoen.⁹⁵ Van dit bedrag worden niet alleen de orkesten, maar alle muziekgezelschappen gefinancierd. Alle huidige gesubsidieerde orkesten uit tabel 3 behouden met ingang van het Portfolio programma langjarige subsidie. In tabel 4 op de volgende pagina is weergegeven hoeveel subsidie de orkesten onder de huidige regeling van de Arts Council krijgen en wat de bijdrage wordt met ingang van 2012-2013.

Sinds de aankondiging van de bezuinigingen is er voor het seizoen 2011-2012 een generieke korting van 6,9% toegepast op langjarig gesubsidieerde instellingen, waaronder de orkesten.⁹⁶ Het verschil tussen de cijfers van 2010-2011 en 2012-2015 laat het beste zien wat het effect van de bezuinigingen is. Een detail bij de nieuwe regeling is dat niet alle orkesten jaarlijks eenzelfde bedrag ontvangen. De bedragen kunnen verschillen, afhankelijk van de mate van bezuinigingen die in een jaar worden doorgevoerd. In de tabel is daarom een gemiddelde genomen van de te ontvangen subsidiebedragen tussen 2012 en 2015. Met uitzondering van de English Touring Opera en Glyndebourne on Tour krijgen alle instellingen minder subsidie dan in de oude regeling. Procentueel nemen de subsidies af van 2,3% voor de contract en freelance orkesten tot 6,6% voor de instellingen met een eigen orkest.

⁹⁴ E-mail Eleanor Roberts, *The Hallé Development department*, 19 april 2011.

⁹⁵ Arts Council England 2011. *National Portfolio facts and figures in detail*. <http://www.artscouncil.org.uk/funding/national-portfolio-funding/facts-and-figures/> 16 april 2011.

⁹⁶ Arts Council England 2010. *Biggest change to art funding in a generation*. <http://www.artscouncil.org.uk/news/biggest-change-arts-funding-generation/> 16 april 2011.

Orkest	Type orkest	Regeling 2010-2011	Regeling 2011-2012	Regeling 2012-2015
Birmingham Royal Ballet	Instellinggebonden	€9.386.053	€8.738.415	€8.549.629
Bournemouth Symphony Orchestra	Contract	€3.137.571	€2.921.079	€2.991.768
City of Birmingham Symphony Orchestra	Contract	€2.678.495	€2.493.678	€2.554.024
English National Ballet (Londen)	Instellinggebonden	€7.890.479	€7.346.036	€7.187.330
English National Opera (Londen)	Instellinggebonden	€21.095.346	€19.639.767	€20.115.036
English Touring Opera (Londen)	Instellinggebonden	€1.778.974	€1.656.225	€1.978.964
Glyndebourne on Tour	Instellinggebonden	€1.809.078	€1.684.251	€1.955.000
The Hallé (Manchester)	Contract	€2.558.987	€2.382.417	€2.440.070
London Philharmonic Orchestra	Freelance	€2.508.018	€2.334.965	€2.391.479
London Symphony Orchestra	Freelance	€2.709.211	€2.522.275	€2.583.323
Northern Ballet Theatre (Leeds)	Instellinggebonden	€3.249.491	€3.025.275	€2.961.963
North Music Trust (The Sage Gateshead)	Contract	€4.343.618	€4.043.908	€4.139.037
Opera North (Leeds)	Instellinggebonden	€12.426.762	€11.569.315	€11.304.211
Philharmonia Orchestra (Londen)	Freelance	€2.508.018	€2.334.965	€2.391.479
Royal Liverpool Philharmonic	Contract	€2.558.987	€2.382.417	€2.440.287
Royal Opera House (Londen)	Instellinggebonden	€32.539.027	€30.293.834	€29.679.990
Royal Philharmonic Orchestra (Londen)	Freelance	€1.162.250	€1.082.055	€1.109.406

Tabel 4. Subsidie Engelse orkesten volgens de huidige en nieuwe subsidieregeling⁹⁷

⁹⁷ Arts Council England 2011. *Arts Council England national portfolio organisations from April 2012*. <http://www.arts.council.org.uk/funding/national-portfolio-funding/> 20 april 2011.

Wanneer de subsidiebedragen van Nederlandse en Engelse orkesten naast elkaar worden gelegd, blijkt dat de Nederlandse orkesten zowel absoluut als relatief gezien meer subsidie krijgen. Nadrukkelijk dient hierbij het voorbehoud gemaakt te worden dat het in het tijdsbestek van dit onderzoek niet mogelijk was te vergelijken welke prestaties de orkesten voor deze subsidies hebben verricht. Het hoogste subsidiebedrag voor een zelfstandig orkest in Engeland, dat wil zeggen een niet-instellinggebonden orkest, ligt nog onder het laagste subsidiebedrag dat een Nederlands orkest van de overheid ontvangt. In verschillende Engelse documenten wordt verwezen naar de relatief lage subsidiebedragen in Engeland ten opzichte van die in Duitsland: "So for less than the cost of one German Orchestra we get a whole orchestral ecology, which is acknowledged to be one of the best in the world."⁹⁸ Een beschrijving van het professionele orkestenlandschap in Duitsland en Amerika is opgenomen als bijlage.

De BBC-orkesten zijn niet in tabel 4 opgenomen, omdat zij vanuit een andere bron worden gefinancierd. Er bestaan naast de langdurige subsidies van de Arts Council *strategic funds*:

The Arts Council will use these strategic funds in partnership with others, commissioning key development work from organisations on behalf of the sector (National portfolio organisations will be eligible), providing a shared approach to the delivery of these priorities, and helping to position the arts sector within the wider creative and commercial economies.⁹⁹

Eén van deze fondsen is voor een samenwerkingsverband tussen de Arts Council en de BBC. Een deel van dit fonds wordt ingezet voor het uitzenden van culturele producties op televisie. Over de orkesten wordt gezegd: "We wholeheartedly agree that we should work with the BBC to ensure that maximum public benefit is achieved across our shared investment in orchestras."¹⁰⁰ Behalve deze *funds* is er vanuit de mediabegroting geld beschikbaar voor de BBC.¹⁰¹

Overige inkomsten

Op jaarrekeningen van de orkesten zijn sponsorinkomsten en particuliere giften onder een algemene noemer opgenomen. Het is daardoor niet na te gaan hoe groot deze aandelen afzonderlijk zijn. Door deze weergave wordt ook niet duidelijk of ieder orkest een (of meer) sponsor(en) heeft. In de gevonden cijfers is betreffende de overige inkomsten geen trend te herkennen. De Association of British Orchestras (ABO) heeft de orkestinkomsten onderverdeeld in eigen inkomsten, subsidie en private financiering. Sponsoring wordt niet als aparte categorie genoemd. De verdeling volgens de ABO is weergegeven in figuur 2 op de volgende pagina.¹⁰²

⁹⁸ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 13.

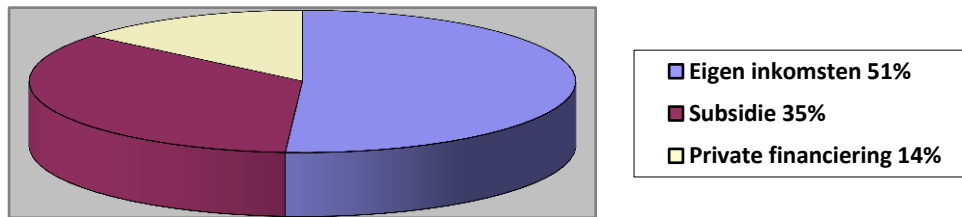
⁹⁹ Arts Council England 2011. *Arts Council England announces funding decisions and new national portfolio of arts organisations*. <http://press.artscouncil.org.uk/content/Detail.aspx?ReleaseID=1219&NewsAreaID=2> 20 april 2011.

¹⁰⁰ Arts Council 2011. *Music: Arts Council investment strategy. Music and the new portfolio*. http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/portfolio_summaries/music.pdf 20 april 2011.

¹⁰¹ Department for Culture, Media and Sport. <http://www.culture.gov.uk/media/index.aspx> 20 april 2011.

¹⁰² Association of British Orchestras 2010.

Figuur 2.
Gemiddelde inkomstenverdeling
Engelse symfonieorkesten

2.7 Conclusie

De deelvraag die centraal staat in dit hoofdstuk gaat over kenmerken van de professionele orkestenlandschappen in Nederland en Engeland. Het professionele orkestenlandschap is verdeeld in gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde orkesten. In Nederland bestaan dertien gesubsidieerde orkesten, waarvan er tien in de basisinfrastructuur zijn opgenomen. Daarnaast bestaan er slechts enkele professionele symfonieorkesten zonder subsidie. Engeland beschikt daarentegen over dertig professionele orkesten, waarvan twee derde gesubsidieerd wordt. Een verschil tussen de Nederlandse gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde orkesten is dat de niet-gesubsidieerde een heel ander activiteitenaanbod bieden dan de gesubsidieerde orkesten. De Engelse niet-gesubsidieerde orkesten voeren voor een groot deel dezelfde taken uit als de gesubsidieerde orkesten. In beide landen worden orkesten met een omroepfunctie uit een andere bron gefinancierd dan de andere orkesten. In het Nederlandse bestel is een onderscheid gemaakt naar subsidiebron: basisinfrastructuur (BIS) of Mediabegroting. In Engeland is een onderverdeling gemaakt die zowel berust op het dienstverband van musici: contract en freelance orkesten, als een verdeling gebaseerd op het type orkest: instellinggebonden, BBC en Raymond Gubbay. Een verklaring voor het onderscheid in de indeling van het bestel is dat er in Nederland geen zogenaamde freelance orkesten en instellingen met een eigen orkest bestaan. Wel zijn er afspraken gemaakt over bijvoorbeeld de taak van Holland Symfonia en het Nederlands Philharmonisch Orkest waarvoor begeleiden de hoofdtaak is. Een ander kenmerk bij de onderverdeling is dat een overzicht van de Nederlandse orkesten in kaart is gebracht in documenten van OCW en de Raad voor Cultuur, terwijl in Engeland de ABO het overzicht aanbiedt.

Nederlandse orkestmusici zijn allemaal in vaste dienst volgens voorwaarden op grond van een CAO. In Engeland verschilt de positie van orkestmusici. Er zijn musici in vaste dienst, maar er bestaan ook orkesten die (gedeeltelijk) werken met freelancers. Door te werken met freelance musici kunnen de salarislasten worden verminderd, maar dit gaat ten koste van de rechtszekerheid van musici.

De financiering door de overheid berust in Nederland en Engeland op langjarige subsidie. Door bezuinigingsmaatregelen veranderen de orkestsubsidies per 2012 (Engeland) en 2013 (Nederland). De inkomstengegevens uit figuur 1 en 2 zijn in tabel 5 samengevoegd. In Nederland bestaan de inkomsten voor bijna driekwart uit subsidie. Minder dan een kwart wordt gevormd door eigen inkomsten. In Engeland is de verhouding anders. Er is sprake van een *mixed economy*

*model*¹⁰³ voor de culturele sector. Ongeveer de helft van de inkomsten zijn eigen inkomsten. Subsidie neemt ruim een derde in beslag. Een categorie die in Engeland veel groter is dan in Nederland is private financiering, oftewel opbrengsten uit sponsoring en private giften. In Nederland zijn deze gelden vertegenwoordigd in 'overige inkomsten'. De financiële verschillen tussen sommige orkesten zijn groot, waardoor de gemiddelden in de onderstaande tabel alleen een deel van de werkelijkheid laten zien.

	% Eigen inkomsten	% Subsidie	% Overige inkomsten	% private financiering
Nederland	21	74	5	
Engeland	51	35		14

Tabel 5. Gemiddelde inkomstenverdeling Nederlandse en Engelse orkesten

¹⁰³ Term overgenomen uit *A sound investment: the mixed economy model of UK orchestras*, ABO 2010: 2. Met de term wordt een combinatie van publieke en private inkomsten naast de eigen verworven inkomsten van orkesten bedoeld.

Hoofdstuk 3. De overheid en de orkesten

Aan de hand van deelvraag 2 wordt in dit hoofdstuk geschetst hoe vorm aan het Nederlandse en Engelse orkestenbeleid wordt gegeven. Verschillende spelers zijn daarbij betrokken. Enerzijds is er de beleidsvorming en anderzijds is er de beleidsuitvoering. Aan de hand van verschillende documenten wordt ook de functie van orkesten uiteengezet. Behalve stukken van het Nederlandse en Engelse ministerie zijn ook documenten van de Raad voor Cultuur en de Association of British Orchestras (ABO) meegenomen in dit hoofdstuk. De Raad heeft als adviesorgaan voor de regering een belangrijke taak en de ABO is de belangenbehartiger van de Engelse orkesten, die tevens een toekomstvisie voor de orkesten heeft opgesteld.

3.1 Cultuurbeleid in Nederland¹⁰⁴

Bij de realisatie van het cultuurbeleid zijn zowel het Rijk als de provincies en de gemeenten betrokken. In Nederland wordt politiek bedreven volgens het subsidiariteitsbeginsel: delegeren waar mogelijk taken naar lagere overheden. Door deze manier van besturen is er een gedecentraliseerde zorg voor kunst en cultuur. De verschillende overheidslagen hebben in de loop van de tijd een eigen profiel gekregen. De landelijke overheid heeft naast financiering van cultuur de taak om voorwaarden te scheppen waaronder culturele instellingen en organisaties in maatschappelijk opzicht zinvol kunnen functioneren. De centrale overheid is ook verantwoordelijk voor het nationale omroepsysteem. De provincies hebben ruimtelijke cultuurspreiding, regulering en onderhoud op provinciaal niveau en instandhouding van de regionale omroep als taak. De gemeenten zijn voornamelijk verantwoordelijk voor de cultuurafname. Zij dragen verantwoordelijkheid voor de huisvesting en programmering van culturele instellingen. Er is dus sprake van een samenspel tussen de verschillende overheidslagen die ieder een eigen aandeel in de subsidiëring van orkesten hebben.

In Nederland maakt de regering plannen voor het cultuurbeleid in een kabinetsperiode. Het parlement beslist over de goedkeuring van het cultuurbeleid, stelt wetten vast en houdt toezicht op de uitvoering van het beleid. Tot 2006 was het verplicht dat er om de vier jaar een cultuurnota werd geschreven. In 2006 is de Wet op specifiek cultuurbeleid aangepast, waardoor deze verplichting is vervallen. Een kabinet mag zelf bepalen wanneer er een beleidsnota wordt uitgebracht.¹⁰⁵ Afhankelijk van de keuze van een regering is er een minister of staatssecretaris voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) die verantwoordelijk is voor het cultuurbeleid. De minister of staatssecretaris staat er niet alleen voor, hij laat zich adviseren door de Raad voor Cultuur, het wettelijk orgaan dat zowel gevraagd als ongevraagd adviezen geeft op het gebied van kunst, cultuur en media.¹⁰⁶ Deze adviezen zijn niet bindend. De Raad voor Cultuur heeft commissies die zich bezighouden met sectorspecifieke onderwerpen, bijvoorbeeld op het gebied van literatuur, beeldende kunst of podiumkunsten. De commissieleden worden door de minister of staatssecretaris benoemd voor een periode van twee jaar en de termijn kan voor maximaal twee jaar worden verlengd. Naast de commissieleden kan de Raad ook een beroep doen op externe adviseurs.

¹⁰⁴ Eerste alinea gebaseerd op Ministerie van OCW/*Boekmanstudies* 2007: 40.

¹⁰⁵ Van der Laan 2006: 9-10.

¹⁰⁶ Raad voor Cultuur. <http://www.cultuur.nl/9/0/over-ons.aspx> 16 mei 2011.

Bij beslissingen over het toekennen van subsidies wordt daarnaast een beroep gedaan op enkele overheidsfondsen, zoals het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten. Ook voor de fondsen geldt het Thorbeckeadagium: “De Regering is geen oordelaar van wetenschap en kunst.”¹⁰⁷ Er is een duidelijke scheiding tussen beleid en uitvoering. De fondsen bestaan net als de commissies van de Raad voor Cultuur uit deskundigen in een bepaalde discipline, zodat zij inhoudelijk kunnen beslissen over het al dan niet toekennen van subsidies, zonder dat de politiek hier direct inspraak in heeft. Voor de subsidiëring van BIS-instellingen (N.B. waaronder ook de fondsen) laat de regering zich adviseren door de Raad voor Cultuur. Desalniettemin beslist de minister of staatssecretaris over de uiteindelijke toekenning van deze langjarige rijkssubsidies. De geldigheid van het Thorbecke-adagium kan dan ook ter discussie worden gesteld. Bestuurskundige Paul Frissen schrijft in *Vorbij de Samenhang* (2004) dat ondanks het Thorbeckeadagium “in het huidige systeem sprake [is] van een indringende statelijke bemoeienis met kunst en cultuur.”¹⁰⁸ De volgende uitspraak van de WRR, die ook al in het theoretisch kader was te lezen, onderschrijft deze invloed van de overheid: “De overheid is (...)méér dan schepper van spelvoorwaarden; zij is zelf een actor in het spel die een zelfstandige rol speelt bij de inrichting van de publieke ruimte.”¹⁰⁹ De mate waarin de overheid de touwtjes in handen heeft is duidelijk geworden in de actuele bezuinigingsronde, waarin het lot van vele instellingen letterlijk in handen lag van staatssecretaris Zijlstra, weliswaar door de Raad buitenspel te zetten en het Thorbeckebeginsel te negeren.

Door middel van een vierjaarlijkse visitatie wordt gecontroleerd hoe de rijksgesubsidieerde BIS-instellingen functioneren. Zo is er bijvoorbeeld een visitatiecommissie voor operagezelschappen en één voor de symfonieorkesten.¹¹⁰ Het doel van een visitatieprocedure is kwaliteitszorg: op basis van behaalde resultaten wordt geëvalueerd in welke mate de instelling aan de missie en relevant cultuurbeleid voldoet en op welke punten verbetering of aanpassing van het beleid en de daaruit voortvloeiende activiteiten noodzakelijk is. Tevens dient het instrument voor het afleggen van verantwoording over de artistieke koers, kwaliteit en continuïteit van de instelling aan stakeholders.¹¹¹ De visitatieprocedure voor symfonieorkesten heeft plaatsgevonden in 2010. De rapporten van de commissie werden in april 2011 gepubliceerd.¹¹² In de visitatieprocedure is het rechtsbeginsel kwaliteit te herkennen.

3.2 Orkesten in het Nederlandse cultuurbeleid

In het huidige cultuurbeleid is een beweging naar een grote regionale verantwoordelijkheid voor orkesten zichtbaar. In 1995 schrijft Aad Nuis (D66) in zijn brief bij het cultuurbeleid al dat de orkesten zich in zijn ogen te weinig bewust zijn van hun lokale en regionale rol, doordat ze veelal landelijk en internationaal georiënteerd zijn. “Daar is op zichzelf niets mis mee” aldus Nuis, die destijds pleitte voor het voorkomen van eenvormigheid en van mening was dat er nog kansen lagen voor orkesten om met name het lokale publiek aan zich te binden.¹¹³ In het advies

¹⁰⁷ Oosterbaan Martinius 1990: 86.

¹⁰⁸ Frissen 2004: 14.

¹⁰⁹ Hoefnagel: 51.

¹¹⁰ NAPK 2009: 2.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Visitatiecommissie Nederlandse orkesten 2010. *Rapporten*. http://www.forquegroup.com/visitatie2010/?page_id=157 20 mei 2011.

¹¹³ Nuis 1995: 19.

van de Raad voor Cultuur over het orkestenbestel (2010) is deze binding in termen als verankering en maatschappelijke voetafdruk terug te lezen.

Rick van der Ploeg (PvdA), staatssecretaris kunst- cultuur en mediabeleid in kabinet Kok-II, beschrijft in 1999 dat orkesten voornamelijk hoeders van het muzikale erfgoed zijn gebleven. Hij zet de orkesten af tegen moderne klassieke muziek en concludeert dat er geen samenhang is tussen eigentijdse componisten en orkesten. Volgens hem zijn orkesten zich hoofdzakelijk blijven toeleggen op het klassiek-romantische repertoire.¹¹⁴ In *Ruim baan voor culturele diversiteit* (1999) beschouwt hij symfonieorkesten als een subcultuur binnen het culturele landschap. Hij ziet te weinig culturele diversiteit in het algehele gesubsidieerde aanbod en het publiek dat erop afkomt.¹¹⁵ In de nota denkt hij erover twee actieprogramma's te starten ter versterking van culturele diversiteit en publieksbereik.¹¹⁶ Hij laat zich in dit document niet uit over de orkesten.

In *Meer dan de som* (staatssecretaris Van der Laan, 2004) wordt betreffende de podiumkunsten vooral gesproken over het advies van de Raad voor Cultuur om een generieke korting van 4,3% op de orkesten toe te passen. In de nota schrijft Van der Laan (D66) dat de maatregel onaanvaardbare bedrijfsrisico's op zou leveren, te grote consequenties zou hebben voor het kwaliteitsniveau en ambities zou frustreren.¹¹⁷ Er is daarom gekozen voor een generieke korting van 3% op de orkesten. Van der Laan beschrijft dat alle voorzieningen samen zorg moeten dragen voor een ruim en hoogwaardig aanbod van symfonische muziek, de begeleiding van opera en dans en voor levende muziek bij de publieke omroep.¹¹⁸ Van de orkesten, evenals de opera, wordt verwacht dat ze "een gevarieerd repertoire bieden zowel voor het vertrouwde gehoor als voor jong en nieuw publiek. Ook het programmeren van bijzondere werken en de vernieuwing van het repertoire dienen speerpunt te blijven in het beleid van de orkesten. Alleen dan kan het orkestenbestel een van de pijlers van onze muziekcultuur blijven."¹¹⁹

Ronald Plasterk (PvdA), minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kabinet Balkenende IV (2007-2010), vestigt in de inleiding van *Kunst van leven* (2007) aandacht op argumenten waarom de overheid cultuur subsidieert. Hij noemt cultuur als collectief goed, beschrijft de externe effecten die door cultuur mogelijk gemaakt worden, ziet cultuur als merit good: iets waarvan het gunstig wordt geacht dat mensen er toegang toe krijgen en geeft het conserveringsargument: vormen van kunst en erfgoed moeten bewaard worden voor toekomstige generaties.¹²⁰ In de hoofdlijnen van het cultuurbeleid wordt het kabinetsbeleid langs vijf thema's uitgewerkt: excellentie, innovatie en e-cultuur, participatie, mooier Nederland en een sterkere cultuursector.¹²¹ Over de orkesten doet Plasterk de volgende uitspraak:

Voor de muzieksector heb ik eerder aangegeven dat de symfonieorkesten en twee nationale operagezelschappen een blijvend uitzicht op subsidie zullen krijgen. Zij worden gesubsidieerd voor hun taken in het kader van de instandhoudingsfunctie.¹²²

¹¹⁴ Van der Ploeg 1999: 5.

¹¹⁵ Ibidem: 4.

¹¹⁶ Ibidem: 21.

¹¹⁷ Van der Laan 2005: 28.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Plasterk 2007: 3.

¹²¹ Ibidem: 4-5.

¹²² Ibidem: 41.

Drie jaar later valt het kabinet en wordt Plasterk opgevolgd door staatssecretaris Halbe Zijlstra (VVD). Waar Plasterk aandacht besteedde aan de verantwoording waarom de overheid cultuur subsidieert, vaart Zijlstra een andere koers. In de inleiding van zijn uitgangspunten voor het cultuurbeleid is hij duidelijk: “Een gezonde cultuursector is zo min mogelijk afhankelijk van de overheid.”¹²³ De brief is geschreven na de aankondiging van de bezuinigingen van €200 miljoen op de culturele sector en Zijlstra is zich ervan bewust dat de aangekondigde maatregelen ingrijpend zijn, aldus de brief. Uitgangspunten in het regeerakkoord zijn dat er in alle regio’s een hoogwaardig kwalitatief aanbod blijft bestaan, dat instellingen een substantieel deel van hun eigen inkomsten uit de markt halen, dat participatie, amateurkunst en volkscultuur van belang zijn, dat het Rijk niet voor elk aanbod verantwoordelijk is, dat er een focus ligt op zogenaamde kernpunten waar cultuur en bedrijvigheid samenkomen, dat er efficiënter met talentontwikkeling moet worden omgegaan en dat het een kerntaak van de overheid is te zorgen voor het behoud van cultureel erfgoed voor deze en nieuwe generaties.¹²⁴ In de brief kondigt Zijlstra aan dat de nieuwe culturele basisinfrastructuur “duidelijk kleiner zal worden” en dat de fondsen eveneens met bezuinigingen te maken krijgen.¹²⁵ In de uitgangspunten wordt niet specifiek gesproken over de orkesten.

Een verschil met andere documenten over cultuur van staatssecretarissen en de minister is dat Zijlstra heeft gekozen voor de vorm van een brief. De nadruk ligt in verhouding tot eerdere beleidsteksten sterker op de (terugtrekkende) rol van de overheid en daardoor de taak die bij instellingen komt te liggen, namelijk meer eigen inkomsten genereren. De brief is geschreven vanuit de noodzaak te bezuinigen in plaats van vanuit een visie ten aanzien van cultuur: waar streven we naar, welke inhoudelijke doelen willen we bereiken? Aan de instellingen, dus ook de orkesten, worden duidelijke eisen gesteld, zoals de eis voldoende publiek te trekken, eigen inkomsten die in verhouding tot de subsidie moeten staan en toegankelijkheid voor kinderen en jongeren waarborgen.¹²⁶

Cultuur in het huidige regeerakkoord

De brief van Zijlstra is een nadere invulling van de thema’s die in het regeerakkoord staan:

De overheid schept condities op het gebied van kunst en cultuur die de kwaliteit verhogen en de toegankelijkheid waarborgen. Uitgangspunt is dat in alle regio’s een hoogwaardig cultureel aanbod blijft bestaan. Het kabinet wil meer ruimte geven aan de samenleving en het particulier initiatief en de overheidsbemoeienis beperken. Kunst en cultuur zijn tenslotte ook van en voor de samenleving. Bij verstrekking van subsidies wordt voortaan eerst gekeken naar de mogelijkheden eigen inkomsten te verwerven. Er komt meer aandacht voor de verdien capaciteit van cultuur.¹²⁷

In het regeerakkoord wordt een overzicht van maatregelen aangekondigd: er wordt bezuinigd op de middelen voor kunst en cultuur, de cultuurkaart en de innovatie- en matchingregeling worden geschrapt, met name de fondsen worden samengevoegd en omgevormd tot een cultureel investeringsfonds, het kabinet komt met een voorstel voor een “Geefwet”, culturele instellingen en kunstenaars worden meer ondernemend en gaan een groter deel van hun

¹²³ Zijlstra 2010: 1.

¹²⁴ Ibidem: 2-4.

¹²⁵ Ibidem: 3.

¹²⁶ Ibidem: 1.

¹²⁷ CDA-VVD Regeerakkoord 2010: 33.

inkomsten zelf verwerven en de creatieve industrie draagt door innovatie bij aan economische ontwikkeling.¹²⁸

Terwijl in de openingszin over cultuur in het regeerakkoord wordt gesproken over het waarborgen van toegankelijkheid, is één van de maatregelen het afschaffen van de Cultuurkaart per 2012, die juist toegankelijkheid schept voor scholieren. Of en op welke manier de Cultuurkaart vervolg krijgt, is nog onduidelijk.¹²⁹ Over de invulling van de bezuinigingen wordt meegedeeld dat uitgaven aan behoud en beheer van cultureel erfgoed, bibliotheken en het Nationaal Archief zoveel mogelijk worden ontzien.¹³⁰ Dit is terug te lezen in de brief van Zijlstra.¹³¹

Orkesten in stukken van de Raad voor Cultuur

Gedeeltelijk en soms zelfs volledig ten grondslag aan de plannen van het kabinet liggen adviezen en rapporten van de Raad voor Cultuur. In 2010 bracht de Raad een rapport naar buiten dat geheel gewijd is aan het orkestenbestel. Hierin beschrijft hij onder andere wat een orkest doet:

De kernactiviteiten van een orkest bestaan uit symfonische concerten en verplichte opera- en dansbegeleidingen. Daarnaast moeten rijksgesubsidieerde orkesten voor hun instandhoudingsfunctie repertoirevernieuwing, landelijke afstemming en spreiding waarborgen en bijdragen aan in- en doorstroom van talent, cultuureducatie en –participatie en een zo groot mogelijk publiek bereiken. (...) De bijdrage van orkesten aan het muzikleven gaat verder dan symfonische concerten in de concertzaal. Door cultuurparticipatie, bijvoorbeeld koorbegeleidingen en binnen- en buitenschoolse educatieprogramma's, leveren orkesten een significante bijdrage aan de kennismaking met en deelname aan klassieke muziek.¹³²

In het advies geeft de Raad aan dat het speelveld van de orkesten anders ingericht moet worden om het bestel te vitaliseren en legitimering van subsidies te bevorderen.¹³³ In 2001 constateerde de commissie Hierck ongeveer hetzelfde: "In het geheel van muzikale stromingen en genres neemt het orkest een steeds minder prominente positie in. Willen de orkesten zich van hun bestaansrecht in de toekomst verzekeren dan zullen zij op tal van punten moeten moderniseren. Alleen op die manier zullen zij weer aansluiting vinden bij de huidige maatschappelijke ontwikkelingen."¹³⁴

In het advies uit 2010 komen verschillende thema's ten behoeve van vitalisering voor. Ten aanzien van het publiek en publieksbereik worden aanbevelingen gedaan, zoals gerichte repertoirevernieuwing en –verbreding voor het bewerkstelligen van publieksverjonging evenals presentatie en marketing een eigen modern gezicht te geven zodat nieuwe potentiële publieksgroepen worden aangesproken, waardoor orkesten meer aansluiting vinden bij de omgeving.¹³⁵ Deze onderwerpen zijn eveneens al in 2001 door de commissie Hierck aangesneden. Destijds maakte de commissie zich al zorgen over de presentatie van het orkest,

¹²⁸ CDA-VVD Regeerakkoord 2010: 33.

¹²⁹ CJP. *Toekomst van de Cultuurkaart*. http://www.cultuurkaart.nl/nieuws/redactioneel/item9755/In_schoolljaar_20112012_gaat_de_Cultuurkaart_gewoon_door.html 8 juli 2011.

¹³⁰ CDA-VVD Regeerakkoord 2010: 33.

¹³¹ Zijlstra 2010: 4.

¹³² Raad voor Cultuur 2010: 10.

¹³³ Ibidem: 12.

¹³⁴ Commissie Hierck 2001: 32.

¹³⁵ Raad voor Cultuur 2010: 13, 18.

die volgens de commissie “haaks staat op de vlotte strakke presentatie in bijvoorbeeld de wereld van het amusement”.¹³⁶ Ze adviseerde: “Wil het orkest ook een jonger publiek aanspreken dan zal het zeker met dergelijke factoren rekening moeten houden. Hetzelfde geldt voor een eigentijdse vorm van marketing die ook gebruik maakt van nieuwe kanalen als live streaming media, internet en dvd.”¹³⁷ In *Innoveren, participeren!*¹³⁸ is het punt over presentatie uit het rapport van de commissie Hierck overgenomen: “[...] kunnen instellingen creatiever zijn in het verleiden van nieuwe doelgroepen: niet door de muziek aan te passen, maar door de manier waarop muziek wordt aangeboden en de omgeving waarin ze wordt beleefd.”¹³⁹ Een relativiserende kijk op publieksbereik komt van Danny Moar, directeur van Theatre Royal Bath. Hij stelt dat de Engelse overheid moet accepteren dat er mensen zijn die niet van kunst houden. De overheid moet zijns inziens publiek dat weinig komt, stimuleren vaker te komen. Daar is volgens hem meer winst te behalen dan met het bereiken van nieuw publiek.¹⁴⁰

Aanpassingen in de presentatie van orkesten komen langzaam op gang, waarbij er aan de kant van de orkesten vrees bestaat voor kwaliteitsverlies. De Raad zegt hierover: “Ingrijpen in de presentatie hoeft geen kwaliteitsverlies te betekenen. Leidraad is hoe het werkt, niet hoe het hoort.”¹⁴¹ Daarbij geeft de Raad voorkeur aan minder concerten waar in verhouding meer publiek naartoe gaat.¹⁴²

Het begrip publieksbereik blijkt in 2010 toe te zijn aan een nieuwe invulling. Publieksbereik moet volgens de Raad breder worden getrokken dan het fysiek aanwezige publiek in de concertzaal. Mensen die via media in contact komen met orkesten worden ook bereikt en de inspanningen van een orkest gaan daarmee verder dan de concertzaal. Dergelijke (digitale) mogelijkheden moeten worden meegenomen in het meten van bereik. De Raad spreekt in dit kader over het meten van zogenaamde producten.¹⁴³ Dit is een andere manier om met het vergroten van het publieksbereik om te gaan. In het rapport wordt expliciet aandacht besteed aan de legitimatie van orkesten:

Orkesten moeten zich ook inspannen om hun betekenis voor de lokale, regionale en internationale muzikale infrastructuur in kaart te brengen. Een overzicht van de voetafdruk in de regio of stad met muzikale activiteiten die een orkest realiseert, inclusief die van de individuele musici, is van belang voor de legitimering van orkesten in de omgeving en het land.¹⁴⁴

Naast deze nadrukkelijke behandeling van legitimatie, klinkt dit onderwerp door in de passages over verankering, draagvlak en voetafdruk. De Raad deelt mee: “Meer ambassadeurschap van orkesten en musici en daardoor een betere aansluiting op de maatschappij en een groter draagvlak juicht de Raad toe.”¹⁴⁵ Het onderwerp komt eveneens ter sprake in relatie tot samenwerking, een thema dat in verschillende hoedanigheden voorkomt in het advies. “Door samenwerking met amateurs, aanwezigheid in *communities* en binnen- en buitenschoolse muziekactiviteiten kunnen orkesten de relatie met de omgeving en amateurs versterken en een

¹³⁶ Commissie Hierck 2001: 32.

¹³⁷ Ibidem.

¹³⁸ Raad voor Cultuur 2007. *Advies agenda cultuurbeleid & culturele basisinfrastructuur. Innoveren, participeren!*

¹³⁹ Ibidem: 155.

¹⁴⁰ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 19.

¹⁴¹ Raad voor Cultuur 2010: 18.

¹⁴² Ibidem: 14.

¹⁴³ Ibidem: 17, 39.

¹⁴⁴ Ibidem: 14.

¹⁴⁵ Ibidem: 11.

nieuw of diverser publiek aan zich binden, hetgeen vaak bijdraagt aan de verankering in de regio of stad.”¹⁴⁶ Daarnaast benadrukt de Raad het belang van allianties voor orkesten omwille van de aansluiting op en verankering in de maatschappij.¹⁴⁷ Tenslotte staat over samenwerking geschreven: “Idealiter functioneert een orkest vanaf de nieuwe subsidieplanperiode als een open organisatie in nauwere samenwerking met scholen, podia, wijken, onderwijs, kunstvak- onderwijs, pers, media, ensembles, andere kunstdisciplines en omroepen.”¹⁴⁸

Een laatste onderwerp in het advies is innovatie, dat in de hele orkestorganisatie moet door- klinken, van bedrijfsvoering tot product, maar ook in verdienmodellen, waar een muziekhuis volgens de Raad een voorbeeld van is.¹⁴⁹ De kernbegrippen uit de genoemde documenten zijn schematisch weergegeven in tabel 6.

	Bewindspersoon	
	<i>Overheid</i>	<i>Raad voor Cultuur</i>
Nuis (1995)	Orkesten: lokale en regionale rol uitbuiten en eenvormigheid voorkomen	Een cultuur van verandering (1995).
Van de Ploeg (1999)	Orkesten: Samenhang oude en nieuwe muziekpraktijk	Vitaliseren orkesten(bestel) (2001, 2007, 2010)
	Algemeen: Diversiteit en publiekbereik, cultureel ondernemerschap	Moderne presentatie en marketing (2001, 2007, 2010)
Van der Laan (2004)	Orkesten: Ruim en hoogwaardig aanbod, gevarieerd repertoire, bijzondere werken en repertoirevernieuwing	Innovatie (2007, 2010)
		Samenwerking/allianties (2001, 2007, 2010)
		Verankering, maatschappelijke voetafdruk (2010)
Plasterk (2007)	Algemeen: Excellentie, innovatie en e-cultuur, participatie, mooier Nederland en sterkere sector	Publieksbereik (2007, 2010)
	Orkesten: instandhoudingsfunctie	
Zijlstra (2010)	Algemeen: terugtrekkende overheid, toename eigen verdienvermogen instellingen	
	Algemeen: kwaliteit en spreiding, publiek en ondernemerschap, participatie en educatie, focus op kernpunten	
	Bijzondere aandacht voor talent en erfgoed	

Tabel 6. Overzicht kernthema's in Nederlandse documenten m.b.t. cultuur en de orkesten

¹⁴⁶ Raad voor Cultuur 2010: 19.

¹⁴⁷ Ibidem: 26.

¹⁴⁸ Ibidem: 35.

¹⁴⁹ Ibidem: 28.

3.3 Cultuurbeleid in Engeland

In Engeland zit het cultuurpolitieke stelsel anders in elkaar dan in ons land. Net als in Nederland bestaat er een ministerie waar cultuur onder valt, tot 1997 was dit het Department for National Heritage (erfgoed). Dit departement is in 1992 in het leven geroepen. In datzelfde jaar is er een Arts Council ingesteld. In 1997 is het Department for Culture, Media and Sport (DCMS) ontstaan, waar erfgoed in opgenomen is. De landelijke Arts Council wordt sinds 2002 bijgestaan door negen regionale Arts Councils.¹⁵⁰ Het Department for Culture, Media and Sport is verantwoordelijk voor de hoofdlijnen van het cultuurbeleid. Inge van der Vlies schrijft in het artikel *Autonomie en verplichtingen* in de bundel *Gepaste afstand* (Smithuijsen & Van der Vlies, 2004) over de verhouding tussen de Arts Council en het ministerie. "De Arts Councils zijn zelfstandige bestuursorganen, die op afstand van de overheid werken. Zij staan echter niet los van de politiek. Bij de begrotingsronden wordt geld voor de Arts Councils gevoteerd en daarbij worden tussen de minister en een Arts Council afspraken gemaakt over de *targets* die moeten worden gehaald."¹⁵¹ De Arts Council gaat over de subsidieverdeling, geld dat afkomstig is van het DCMS en de National Lottery. Sinds 1994 gaat er van elke pond die aan de Loterij is betaald, 28 pence, oftewel 32,2 eurocent naar vijf gebieden: kunst, liefdadigheidsinstellingen, erfgoed, millenniumprojecten en sport.¹⁵² In Nederland draagt de BankGiro Loterij cultuur een warm hart toe, maar overlegt niet met de overheid hoe dit geld besteed wordt en is derhalve niet te vergelijken met de Engelse Lottery. De Arts Council beslist in overeenstemming met de werkwijze van de fondsen in Nederland onafhankelijk van de overheid over de toekenning van subsidies. Dit wordt ook wel het armlengteprincipe genoemd.¹⁵³

Tussen het DCMS en de Arts Council England wordt per regeertermijn een overeenkomst gesloten. In zo'n overeenkomst staan de doelstellingen van het ministerie en de doelen waar de Arts Council zich in die periode voor inzet. De overeenkomst bevat ook informatie over de budgetten die de Arts Council ter beschikking heeft. Het gaat zowel om administratieve budgetten zodat het systeem van de councils kan functioneren, als om budgetten voor cultuursubsidie. Het cultuurbudget wordt verdeeld over langjarige subsidies voor instellingen en gelden voor speciale projecten, vergelijkbaar met de programma's die Van der Ploeg in het leven riep.¹⁵⁴

De landelijke council beslist over subsidieaanvragen boven €920.000, aanvragen onder dat bedrag worden door regionale councils behandeld. De negen regionale councils zijn daarnaast verantwoordelijk voor de uitvoering van het beleid op regionaal niveau¹⁵⁵ en vertonen wat taken betreft een overeenkomst met de rol van provincies in Nederland. De regering, vertegenwoordigd in het House of Commons, ziet toe op de uitvoering van het cultuurbeleid. Engeland kent geen organen die vergelijkbaar zijn met de Raad voor Cultuur en de fondsen. Er zou gezegd kunnen worden dat al deze taken samenkomen in het stelsel van de Arts Councils.

¹⁵⁰ Arts Council England. *The history of the Arts Council*. <http://www.artscouncil.org.uk/about-us/history-arts-council> 18 mei 2011.

¹⁵¹ Van der Vlies 2004: 41.

¹⁵² Arts Council England. *The 1990s: Lottery funding and the DCMS*. <http://www.artscouncil.org.uk/about-us/history-arts-council/1990s/> 18 mei 2011.

¹⁵³ Department for Culture, Media and Sport. *What we do*. http://www.culture.gov.uk/what_we_do/arts/default.aspx 16 mei 2011.

¹⁵⁴ Department for Culture Media and Sport & Arts Council England 2005.

¹⁵⁵ Arts Council England. *How we are governed*. <http://www.artscouncil.org.uk/about-us/the-council/> 16 mei 2011.

Behalve de landelijke en regionale councils is er een rol voor gemeenten weggelegd. Inzake de orkesten voorzien zij eveneens in subsidies en zijn daarom, net als in Nederland, een belangrijke stakeholder: “Local authority subsidy of the arts is often used as a lever for ‘match funding’ – whereby private sponsors, or lottery funds are given to match those of the local authority.”¹⁵⁶

3.4 Orkesten in het Engelse cultuurbeleid

Department for Culture, Media and Sport

Op de dag dat de *Spending Review* bekend werd, heeft de staatssecretaris van het Department for Culture, Media and Sport (DCMS) een brief naar de Arts Council England gestuurd. De *Spending Review* is vergelijkbaar met de Miljoenennota in Nederland. De staatssecretaris beschrijft hoe er met de bezuinigingen moet worden omgegaan. Zo pleit hij voor langdurige bescherming van “our unique cultural, heritage and sporting assets” en een veilig en succesvol verloop van de Olympische spelen in 2012. Tevens eist hij dat de Arts Council eind maart 2011 instellingen moet informeren over de subsidies voor de komende jaren.¹⁵⁷ De brief is kort en geen enkele kunstdiscipline wordt expliciet genoemd. De brief kondigt de komst van een zogenaamde *funding agreement* aan, die echter op het moment van schrijven nog niet beschikbaar is.

In de *funding agreement 2005-2008* tussen DCMS en de Arts Council worden duidelijke doelen gesteld. Speerpunten zijn toegang tot kunst en cultuur voor kinderen en jongeren, het vergroten en verbreden van de impact van cultuur in gemeenschappen en de band met de gemeenschap versterken om daardoor een betere leefomgeving te creëren voor nu en de toekomst waarin mensen hun leven kunnen verrijken, het maximeren van de bijdrage van toerisme, de creatieve en vrijetijdsindustrie aan de economie en de spreiding te moderniseren, zodat aan de behoeften van individuen en gemeenschappen voldaan kan worden.¹⁵⁸ De orkesten worden ook hier niet expliciet, maar wel indirect genoemd. De langjarig gesubsidieerde instellingen worden namelijk rechtstreeks gesteund en vormen samen de culturele infrastructuur van het land en maken het mogelijk dat mensen kunnen participeren. De doelen die DCMS en de Arts Council formuleren, weerklinken in het beleid van instellingen, aangezien zij aan voorwaarden moeten voldoen voor het ontvangen van subsidie. Activiteiten bieden voor kinderen en jongeren is zo'n eis.

Funding the arts and heritage (2011) is een document van het comité van het Department for Culture, Media and Sport, dat door het House of Commons benoemd is om de uitgaven, administratie en beleid van het departement en zijn partners te controleren.¹⁵⁹ In het document reflecteert het comité op het cultuurbeleid en gaat ze een dialoog aan met spelers uit het veld, die zich zowel mondeling als schriftelijk aan de hand van voorgeschreven vragen kunnen uiten over de bezuinigingen en de werking van de subsidiesystematiek. Dit document is een sprekend voorbeeld van de dialoog die er tussen overheid en de kunstensector is. De politiek is nauw betrokken bij de uitvoering van beleid en toont belangstelling voor de mogelijkheden voor en consequenties van de bezuinigingen. De dialoog werd ook al zichtbaar in de werking van de Arts Council, die het aanspreekpunt is voor zowel gesubsidieerde als niet-gesubsidieerde

¹⁵⁶ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 26.

¹⁵⁷ DCMS 2010. *2010 Spending Review*. http://www.culture.gov.uk/images/publications/Forgan_ACE.pdf 31 mei 2011.

¹⁵⁸ Department for Culture Media and Sport & Arts Council England 2005.

¹⁵⁹ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011.

instellingen. Partijen gerelateerd aan de orkesten die hun visie op de bezuinigingen hebben ingestuurd en/of mondeling hebben toegelicht zijn de Association of British Orchestras (ABO), The Hallé Concert Society, Orchestras Live, National Music Council, Arts Council England, UK Music en de Musicians Union. De argumenten van deze partijen komen in de volgende hoofdstukken voorbij. De enige en belangrijkste expliciete opmerking van het DCMS over orkesten is een kanttekening bij de hoeveelheid gesubsidieerde orkesten. Het comité is niet overtuigd van de noodzaak voor “so many subsidised orchestras”.¹⁶⁰ Een aanbeveling is dat de Arts Council en BBC samenwerken om uit te zoeken in welke gebieden overlap is en waar orkesten samen kunnen werken.¹⁶¹

Arts Council England

Achieving great art for everyone (2008) is het visiedocument van de Arts Council England voor de cultuursector voor 2008-2011. In 2010 is een hernieuwde versie geschreven met daarin doelen voor de komende tien jaar. Hoofdthema's in het document zijn: talent en artistieke excellentie, meer mensen ervaren en worden geïnspireerd door kunst, de kunsten zijn duurzaam, veerkrachtig en innovatief, leiding en personeel zijn divers en deskundig en de laatste: ieder kind en jongere heeft de mogelijkheid om de rijkheid van kunst te ervaren. De kernwoorden voor de *outcome* van het beleid zijn excellentie, bereik, betrokkenheid, diversiteit en innovatie.¹⁶² Voor muziek is een appendix geschreven waarin de doelen worden toegespitst op deze discipline. De nadruk wordt gelegd op het ondersteunen van artiesten en het mogelijk maken van kwalitatieve en gewaagde benaderingen op het gebied van programmering en publieks-ontwikkeling, duidelijke routes voor talent in samenwerking met andere financiers en omroepen, internationalisme in muziek promoten, een meer strategische benadering van opdrachten voor nieuwe muziek en het verzekeren van kansen voor componisten, het verminderen van uitval in muziekparticipatie na de schoolperiode door een partnership-benadering, doorgaan met de prestaties op het gebied van muziekeducatie en leiderschap aanmoedigen in het ontwikkelen van duurzame praktijken.¹⁶³ Vòòr *Achieving great art for everyone* zijn de doelen van DCMS en ACE verenigd in de subsidieovereenkomsten, zoals beschreven in de voorgaande paragraaf.

Orkesten in het visiedocument van de Association of British Orchestras

Zoals al genoemd, is er in Engeland geen vergelijkbare instelling voor de Raad voor Cultuur. Er bestaat wel een organisatie die zich inzet voor de orkesten, namelijk de Association of British Orchestras (ABO)¹⁶⁴. Dit orgaan heeft in 2010 voor de orkesten een vijfjarige visie geschreven: *A platform for success: a five year vision for orchestras*.¹⁶⁵ Dit document staat in deze paragraaf centraal. Ten grondslag aan het visiedocument liggen drie uitgangspunten die hier beschreven worden. Het eerste is “inspirational performances” op basis waarvan de volgende doelen voor de toekomst worden gesteld: (1) behouden van een programmering van goede uitvoeringen in eigen land en buitenland, waarbij het publiek wordt uitgedaagd met een breed repertoire en

¹⁶⁰ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 33.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² Arts Council England 2010. *Achieving great art for everyone. A strategic framework for the arts*. http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/arts_council_plan.pdf 5 mei 2011.

¹⁶³ Arts Council England 2010. *Achieving great art for everyone. Appendix Music*. http://www.artscouncil.org.uk/media/consultation/Appendix_Music_A4_12Pt.pdf 5 mei 2011.

¹⁶⁴ Een vergelijkbaar Nederlands instituut was het Contactorgaan van Nederlandse Orkesten (CNO) dat in 2009 door een fusie is opgegaan in de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK). <http://www.napk.nl> 5 mei 2011.

¹⁶⁵ Association of British Orchestras 2010.

diverse benadering, (2) orkesten worden bij de nationale feesten ingezet in de aanloop van de Olympische Spelen in Londen in 2012 en de Commonwealth Games in Glasgow in 2014, (3) talent voeden en de beste componisten, musici en dirigenten naar het Verenigd Koninkrijk halen en verzekeren dat ieder orkest dat lid is van de ABO “commits to an environmental ‘touring charter’ in 2015. De *touring charter* is een lijst van instellingen die geld van de Arts Council ontvangen om door het land te kunnen reizen met hun voorstellingen of concerten.¹⁶⁶

Het tweede item is “stimulating learning”, waarvoor eveneens ambities zijn opgesteld, te weten: (1) het ontstaan van een netwerk van “centres for orchestras” door het land, geïnspireerd op het Centre for Orchestra van het London Symphony Orchestra, de Guildhall School en Barbican¹⁶⁷, (2) ieder kind moet de kans hebben muziek te maken, ongeacht waar het woont of naar welke school het gaat en (3) ieder kind moet de mogelijkheid hebben een live orkestconcert bij te wonen gedurende de schoolperiode.

Een derde onderwerp in de langjarige visie is “driving participation”, waarbij samenwerking een belangrijk onderdeel is: “Innovative partnerships are allowing orchestras to explore new areas and reach new audiences impacting on the well-being, education and health of communities and inspiring people to take part. New technology gives orchestras the chance to reach a whole new audience though complementary means.”¹⁶⁸ Doelen hierbij zijn (1) samenwerkingsverbanden met lokale autoriteiten, promotors en ondernemingen om muzikale voorstellingen en workshops van hoge kwaliteit te leveren voor een omvangrijk (breed) publiek inclusief de meest moeilijk te bereiken gemeenschappen in het land en (2) experimenteren met en opschuiven van grenzen van technologische en digitale innovatie om nieuwe publieksgroepen kennis te laten maken met orkestmuziek.¹⁶⁹

De ABO vraagt de overheid de orkesten op waarde te schatten, wijselijk te subsidiëren, “legislative supportively” en muziekeducatie te steunen. Aandachtspunten voor de regering zijn het erkennen van het geld dat door subsidie terugverdiend wordt, een aanpassing in het belastingsysteem om geven te bevorderen en het waarborgen van muziekonderwijs door het in het curriculum van scholen op te nemen.¹⁷⁰

3.5 Conclusie

Naar aanleiding van de informatie in dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op deelvraag 2: Hoe wordt er aan het Nederlandse en Engelse orkestenbeleid vorm gegeven?

In Nederland houden drie overheidslagen (Rijk, provincie en gemeente) zich bezig met cultuurbeleid. De subsidie wordt zowel direct door de overheid als door onafhankelijke overheidsfondsen toegekend. Het cultuurbeleid wordt opgesteld door de minister of staatssecretaris en pas na goedkeuring van de Tweede Kamer uitgevoerd. De Raad voor Cultuur het belangrijkste adviesorgaan voor het cultuurbeleid en de invulling en subsidiëring van de BIS. In Engeland is het budget voor cultuur afkomstig van het Department for Culture, Media and

¹⁶⁶ Arts Council England. *Touring, and why we fund it*. <http://www.artscouncil.org.uk/about-us/touring/> 27 mei 2011.

¹⁶⁷ Het Barbican is Europa's grootste multidisciplinaire kunsten- en conferentielocatie en is tevens de thuisbasis van het London Symphony Orchestra. <http://www.barbican.org.uk/> 20 mei 2011.

¹⁶⁸ Association of British Orchestras 2010: 7.

¹⁶⁹ Ibidem: 8.

¹⁷⁰ Ibidem: 9-12.

Sport (DCMS) en de National Lottery. De verantwoordelijkheid voor het cultuurbeleid ligt bij het ministerie, dat een overeenkomst sluit met de Arts Council England (ACE). Laatstgenoemde beslist over de toekenning van subsidies. In Engeland is het armlengteprincipe geheel van kracht, terwijl in Nederland het adagium van Thorbecke niet opgaat voor de BIS-instellingen.

In het kader van de toetsing van beleid heeft Nederland daar een protocol voor, Engeland niet. Dat wil niet zeggen dat er geen toezicht is. De regionale councils zijn nauw betrokken bij de gesubsidieerde instelling en er is regelmatig contact over en controle op de gang van zaken op het gebied van het gebruik van de subsidie en het bereiken van doelen. Daarnaast adviseren councils instellingen desgewenst ten aanzien van hun beleid, iets dat in Nederland minder gebruikelijk is. Behalve het DCMS en de ACE speelt ook de Association of British Orchestras (ABO) een rol. Ze is niet alleen de belangenbehartiger van de orkesten, maar doet ook onderzoeken op het gebied van orkesten en schrijft visies waar orkesten gebruik van kunnen maken.

In het Nederlandse cultuurbeleid worden orkesten niet altijd expliciet genoemd. De koers van het beleid is al dan niet bepalend voor welke thema's en ook welke kunstdisciplines nadrukkelijk in het beleid voorkomen. Een voorbeeld daarvan is de cultuurnota van Van der Ploeg in 1999, waarin de rol van de orkesten ten aanzien van samenwerking op het gebied van nieuwe muziek aan de kaak wordt gesteld. Dit past in de lijn van het cultuurbeleid, dat gebaseerd is op het credo "Cultuur als confrontatie". In de tijd van Van der Laan is de discussie over het orkestenstelsel en de generieke korting op de sector actueel, waardoor het begrijpelijk(er) is dat dit in haar nota is opgenomen. Plasterk lieert de orkesten aan één van de argumenten voor cultuursubsidie, namelijk de instandhoudingsfunctie. Zijlstra besteedt in de uitgangspunten voor het cultuurbeleid aandacht aan thema's en niet specifiek aan sectoren. De bezuinigingen zijn echter het centrale thema dat ook tussen de regels doorklinkt. Mogelijk is dit niet alleen te benaderen vanuit de situatie van crisis en recessie, waardoor bezuinigingen voor de hand liggen, maar ook vanuit het feit dat sinds lange tijd de VVD de koers voor cultuur bepaalt.

In de rapporten van de Raad voor Cultuur keren verschillende onderwerpen terug. Voorbeelden zijn vernieuwing van presentatie en marketing, vernieuwen in de vorm van muziekhuis of productiehuis, de (vernieuwde) invulling van orkestactiviteiten en de algemene koers van een orkest waarbij publieksbereik, samenwerking en verankering sleutelbegrippen zijn, die tegelijkertijd een link hebben met legitimatie. Het feit dat thema's terugkeren in cultuurnota's en beleidsbrieven kan zowel betekenen dat er nog niet genoeg is veranderd op een bepaald gebied, als dat een onderwerp nog altijd of opnieuw actueel is, zoals het voorbeeld van Nuis liet zien.

In de subsidieovereenkomst tussen DCMS en de Arts Council en in het visiedocument van de ABO staat het bereiken van een missie centraal. De stukken gaan uit van een huidige goede situatie, maar een nog betere in de toekomst. De toon die daarbij wordt gebruikt is optimistisch en getuigt van trots op wat er al is bereikt en wat men nog wil bereiken. De inhoud is vergeleken met de Nederlandse teksten bondiger en concreter geformuleerd. Aan de hand van enkele centrale doelen worden duidelijke stappen uitgezet om de missie te bereiken. Een detail is dat de Arts Council naast een algemene missie voor cultuur ook vertalingen van die missie naar de verschillende kunstdisciplines heeft gemaakt in afzonderlijke documenten. In het algemeen zijn terugkerende thema's ten aanzien van de orkesten in Engeland artistieke kwaliteit, presentatievormen, talent, participatie, samenwerking en geografische spreiding. Er is dus een overlap in cultuurbeleidsthema's tussen de beide landen.

Hoofdstuk 4. Het politieke en publieke debat

Over de bezuinigingen op orkesten zijn allerlei uitspraken gedaan. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van argumenten die door voor- en tegenstanders van orkestsubsidie zijn aangevoerd. Argumenten over de bezuinigingen op het Muziekcentrum van de Omroep (MCO) zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het MCO behalve orkesten, ook een muziekbibliotheek en koor behelst en daarbij, anders dan de andere gesubsidieerde orkesten, uit de Mediabegroting wordt bekostigd.

4.1 Legitimatie van de bezuinigingen op symfonieorkesten

Nederlandse politici

Lange tijd was een onderbouwing van de bezuinigingen afwezig. Henri Broeren, directeur van het Limburgs Symfonie Orkest merkte op: “Ik heb het kabinet nog op geen enkel inhoudelijk argument kunnen betrappen, het gaat alleen maar om platte bezuinigingen.”¹⁷¹ Tijdens de commissievergadering op 27 juni zei Martin Bosma (PVV) over de situatie “het is tragisch maar moet gebeuren.”¹⁷² Een motivatie waarom het moet gebeuren ontbreekt. Halbe Zijlstra (VVD) beargumenteert dat de bezuinigingen nodig zijn om een omslag te bewerkstelligen, om te zorgen dat er minder afhankelijkheid van de overheid is. Marieke van der Werf (CDA) bevestigt dat bezuinigingen bij moeten dragen aan het economisch herstel.¹⁷³ Kortom, een kunstinhoudelijk argument voor de bezuinigingen ontbreekt.

Nederlandse burgers

Op internet zijn bij verschillende krantenartikelen over bezuinigingen op orkesten opmerkingen geplaatst door lezers, die het eens of oneens zijn met de te nemen maatregelen. Tussen de vele reacties zijn er slechts weinig die echt inhoudelijk zijn. Kunst wordt met regelmaat afgezet tegen andere zaken die mensen van belang vinden, zoals zorg. Een persoon schrijft: “Ik vind het veel belangrijker dat die rollator wel vergoed [wordt] dan dat een kaartje voor een concert zwaar gesubsidieerd wordt.”¹⁷⁴ Een ander argument is dat Nederland een voorbeeld moet nemen aan Amerika, waar de kunsten zonder subsidie bestaan.¹⁷⁵ Tenslotte is iemand van mening dat het verdwijnen van enkele symfonieorkesten ertoe leidt dat de gemiddelde kwaliteit van de overgebleven orkesten toeneemt.¹⁷⁶

In het algemeen valt op dat elk argument voor bezuinigingen direct diverse tegenreacties oproept. De hoeveelheid reacties waarin de orkesten worden gesteund is groter dan de reacties om subsidie te verlagen of af te schaffen. Op de opiniepagina *JOOP.nl* zijn 267 reacties geplaatst bij het artikel ‘Kabinet dunt cultuursector uit met korting subsidies’¹⁷⁷. Van de inhoudelijk

¹⁷¹ Hollman 2011.

¹⁷² Tweede Kamer 2011. Commissievergadering OCW. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Joop.nl. *Kabinet dunt cultuursector uit met korting op cultuursubsidies*. http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/kabinet_duntcultuursector_uit_met_korting_op_cultuursubsidies/ 6 juni 2011.

¹⁷⁵ Korthals Altes 2010.

¹⁷⁶ Joop.nl. *Kabinet dunt cultuursector uit met korting op cultuursubsidies*. http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/kabinet_duntcultuursector_uit_met_korting_op_cultuursubsidies/ 6 juni 2011.

¹⁷⁷ Ibidem.

relevante opmerkingen is de verdeling ongeveer een kwart tegen cultuursubsidie en driekwart voor. In *De Volkskrant* is na het artikel '*De bodem wordt onder de cultuursector weggeslagen*'¹⁷⁸ ongeveer eenzelfde verdeling zichtbaar van voor- en tegenstanders van cultuursubsidie. Ondanks deze verhoudingen blijkt uit onderzoek van Maurice de Hond dat het merendeel van de Nederlandse bevolking achter de bezuinigingen op onder andere cultuur, de publieke omroep en defensie staat.¹⁷⁹

Engelse politici

Net als in Nederland, zijn er in Engeland geen inhoudelijke argumenten gegeven voor de bezuinigingen op cultuur en de orkestensector in het bijzonder. Sterker nog, hoewel het Department for Culture, Media and Sport te maken krijgt met een korting van bijna 30%, heeft het de Arts Council verzocht de langjarige subsidies met maximaal 14,9% te verminderen. De overheid wil het aanbod behouden en laten zien dat Engeland een toonaangevend land is op het gebied van cultuur.¹⁸⁰

Engelse burgers

Waar in Nederland met regelmaat meningen te vinden zijn van mensen die tegen orkestsubsidies zijn, moet daar in Engeland lang naar worden gezocht. Reacties op de bezuinigingen op orkesten zijn vooral steunbetuigingen aan de orkesten en bevatten argumenten voor het behoud van deze instellingen. Een tegenstander van de subsidies zegt dat hij nog nooit van enkele orkesten gehoord heeft en dat ze daarom wel opgeheven mogen worden en een ander beweert dat de orkesten de bezuinigingen verdiend hebben, zonder te beargumenteren waarom.¹⁸¹ Dergelijke opmerkingen vormen een uitzondering op alle uitingen van ongenoegen ten aanzien van de bezuinigingen op de orkesten.

4.2 Argumenten ter legitimatie van (het behoud van) orkestsubsidies

4.2.1 Nederland

Nederlandse orkestensector

Verschillende vertegenwoordigers van de orkesten hebben in de media van zich laten horen. De argumenten zijn veelal een opsomming van mogelijke gevolgen van de bezuinigingen op orkesten. Soms wordt er gereageerd op een voorstel dat door Zijlstra of de Raad voor Cultuur is gedaan, zoals het fuseren van orkesten. In de volgende voorbeelden komen deze aspecten naar voren.

Een veelgenoemd gevolg van de bezuinigingen is dat niet alleen een orkest wordt getroffen, maar dat het een domino-effect heeft op de culturele omgeving. Henri Broeren, directeur Limburg Symfonie Orkest: "Als je aan het LSO komt, pleeg je regelrechte kaalslag, dan zakt de

¹⁷⁸ De Volkskrant 2011. *De bodem wordt onder de cultuursector weggeslagen*. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/3598/Kabinet-Rutte/article/detail/2444112/2011/06/10/De-bodem-wordt-onder-de-cultuursector-weggeslagen.dhtml> 6 juni 2011.

¹⁷⁹ Zoals aangehaald in *Trouw* 2011. *Meeste steun voor bezuiniging bij omroepen*.

¹⁸⁰ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011.

¹⁸¹ Robinson 2010; Service 2011.

hele muzikale infrastructuur in.”¹⁸² Of: “Halen we het orkestenbestel weg, dan halen we de motor, de accu van het Nederlandse muziekleven weg”¹⁸³, aldus Jan Willem de Vriend, dirigent Orkest van het Oosten. Frank Mulder, hoboïst van het Noord Nederlands Orkest zegt: “Een orkest is een soort kweekvijver voor ontzettend veel dingen. Het heeft ongelooflijk veel uitstraling voor muziekonderwijs en cultuur hier in het noorden. Als het orkest er niet is dan heeft het conservatorium ook problemen om te bestaan. Zo cirkelt alles naar beneden, echt tot een tweederangs regio wat muziekonderwijs en podiumkunsten betreft.”¹⁸⁴

Economische motieven komen ook terug in de reacties. Harm Mannak, directeur van het Orkest van het Oosten merkt op: “Die [mensen] kopen niet alleen een kaartje, maar eten hier een hapje en overnachten soms. Ze geven geld uit in de stad.”¹⁸⁵ In zijn ogen is de economische schade groter dan de besparing die het Rijk beoogt. De mensen die hun baan verliezen hebben recht op wachtgeld en dat kost ook geld. John Hawinkels, voorzitter van de Vereniging Vrienden van het Limburgs Symfonie Orkest spreekt over de werkgelegenheid die het LSO oplevert: “Theaterpersoneel, transportbedrijven, drukkerijen, horeca en toerisme, onze Thornse instrumentenfabrikant, technische en andere ondersteunende bedrijven en allerlei toeleveranciers vinden werk door de aanwezigheid van het LSO in de provincie.”¹⁸⁶ Hawinkels maakt met deze uitspraak concreet dat de bezuinigingen meer gevolgen hebben dan alleen voor de orkesten en dat de economische consequenties eveneens verder reiken dan alleen de banen die gemoeid gaan met het orkestwezen. André Rieu zet zich in voor het LSO en stelt: “Op cultuur bezuinigen betekent dat je aan de economie van het land komt.”¹⁸⁷ Een tegengeluid is afkomstig van kunsteconoom Pim van Klink. Hij is van mening dat economische argumenten voor de subsidies makkelijk te weerleggen zijn.¹⁸⁸ Een onderbouwing van deze stelling geeft hij echter niet.

Met name de regionale orkesten wijzen op hun betekenis voor de spreiding en het bereik van cultuur: wanneer orkesten fuseren of wegvallen moet het publiek (veel) verder reizen en neemt het aantal concerten en activiteiten in een gebied af. Arthur van Dijk, directeur Het Brabants Orkest: “We lopen ons nu al de benen onder ons lijf uit om in alle grote steden te spelen. Mochten we een groter gebied moeten bedienen, dan vrees ik toch dat we minder vaak in alle steden aanwezig zullen zijn.”¹⁸⁹ Peter Rehwinkel, burgemeester van Groningen: “Het kan toch niet zo zijn dat inwoners van Noord-Nederland straks helemaal naar Amsterdam moeten reizen om een symfonische uitvoering van werk van Mahler of Verdi te beluisteren?”¹⁹⁰ Broeren merkt nog een ander belang op voor de (fysieke) aanwezigheid in een regio:

Het is heel belangrijk dat (...) je in de buurt van je orkest zit om te zorgen voor je eigen mensen, maar ook als we moeten zorgen voor onze eigen inkomsten haal je die uit je omgeving. Dus je gaat contacten aan met bedrijven en met je omgeving en daarin concurreer je. Nou, dat kun je ook

¹⁸² Hollman 2011.

¹⁸³ Muziekkwartier. *Chef-dirigent Jan Willem de Vriend (OvhO) over bezuinigingen*. <http://www.muziekkwartier.nl/nl/nieuws/nieuws-jan-willem-de-vriend-over-bezuinigingen.doc/> 6 juni 2011.

¹⁸⁴ Bosma 2011.

¹⁸⁵ Ikenschede. *Enorme krater in 't cultuurlandschap*. <http://www.ikenschede.nl/opinie/1098-enorme-krater-in-t-cultuurlandschap.html> 6 juni 2011.

¹⁸⁶ Hawinkels 2011.

¹⁸⁷ LSO 2011. *André Rieu ambassadeur Limburgs Symfonie Orkest*. <http://www.lso.nl/nieuws.asp?nId=152> 6 juni 2011.

¹⁸⁸ Lux 2010. *Bezuinigingen gaan kunst & cultuur hard treffen. Tijd om iets te ondernemen*. <http://www.lux-nijmegen.nl/debat/nieuws/2010/11/11/bezuinigingen-gaan-kunst-cultuur-hard-treffen-tijd-om-iets-te-ondernemen> 6 juni 2011.

¹⁸⁹ Eindhovens Dagblad 2011.

¹⁹⁰ Groninger Internet Courant 2011.

doen vanaf een veel grotere afstand, maar of je daar dan heel veel mee wint en niet heel veel verliest dat vraag ik me af.¹⁹¹

Tot slot nog enkele andere consequenties die door betrokkenen zijn genoemd. Activiteiten die belangrijk zijn, maar weinig opleveren, zullen worden verminderd of geschrapt, Van Dijk: “Educatie is een van de kostbaarste bezigheden van het orkest. Er staan vrijwel geen inkomsten tegenover. Zomerpodium, openluchtconcerten kosten ontzettend veel geld. De bezoekers betalen niet. (...) Dergelijke dure activiteiten vallen dan het eerste weg.”¹⁹² Stan Paardekooper, directeur van Holland Symfonia: “Voor ons betekent het: minder symfonische concerten, terug naar onze kerntaak: begeleiden.”¹⁹³

Hartmut Haenchen, oud-dirigent en nu gastdirigent van Het Brabants Orkest denkt dat kunst elitair wordt door de bezuinigingen en dat andere bevolkingsgroepen niet meer kunnen deelnemen aan cultuur.¹⁹⁴ Een gevolg dat orkestdirecteur Van Dijk verwacht, ondersteunt dit: “Er moet veel belastinggeld bij. Als de overheid dat niet meer wil of kan, dan moet de prijs van de kaartjes omhoog.”¹⁹⁵

In het advies over de bezuinigingen van de Raad voor Cultuur wordt gesproken over een *muziekvoorziening*, een begrip dat is overgenomen uit *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*¹⁹⁶. De Raad geeft aan dat het transformeren naar zo'n voorziening grote gevolgen heeft voor onder andere de personele invulling en het repertoire.¹⁹⁷ Hieruit is door verschillende betrokkenen afgeleid dat dit gevolgen heeft voor de orkestformatie, wat leidde tot reacties. Directeur van het Rotterdams Philharmonisch Orkest Hans Waage: “Je hebt een uitstekende set, groep musici. Dat is de kracht van het orkest. Je hebt een goede equipe die dat ook overall probeert neer te zetten en je kan daar niet zomaar 20% uit wegknippen en nog denken dat je een toporkest hebt. Dan heb je geen orkest meer.”¹⁹⁸ Frank Mulder, hoboïst bij het NNO, maakt een vergelijking met voetbal:

Als er zometeen in Groningen een muziekvoorziening van vijfendertig mensen komt waar nog niet eens een orkest van kan bestaan, want een orkest van vijfendertig is niks, dat is een kamerorkestje waar je een stuk van het muziekerpertoire van kan doen en dan zeggen ze: mensen kunnen ingehuurd worden, maar dat is net alsof je zegt: we gaan een voetbalelftal opstellen met vijf mensen, de rest wordt wekelijks ingehuurd. Dat kan toch ook niet. Hetzelfde soort dingen. Mensen moeten op elkaar ingespeeld worden. Wij zijn op elkaar ingespeeld en als je een Mahlersymfonie wilt horen of Brahmsymfonie wilt horen of een Mozart symfonie, dan moet je een orkest hebben dat bestaat.¹⁹⁹

Samenwerking wordt door sommige onderzoekers, adviseurs en orkestdirecteuren als mogelijke oplossing gezien, maar levert niet de besparing op die het Rijk wil bewerkstelligen.²⁰⁰ Vanuit de sector is niemand enthousiast over fusies van orkesten. George Wiegel, directeur van

¹⁹¹ L1 z.j. *Interview L1 met Henri Broeren*.

¹⁹² Publiek z.j. *Interview Arthur van Dijk*. www.publiek.nl%2Fdownload.php%3Fwww.publiek.nl 6 juni 2011.

¹⁹³ Spel 2011.

¹⁹⁴ Van der Lint 2010.

¹⁹⁵ Publiek z.j. *Interview Arthur van Dijk*. www.publiek.nl%2Fdownload.php%3Fwww.publiek.nl 6 juni 2011.

¹⁹⁶ Zijlstra 2011: 15.

¹⁹⁷ Raad voor Cultuur 2011: 37-38.

¹⁹⁸ RTV Rijnmond 2010.

¹⁹⁹ Bosma 2011.

²⁰⁰ Spel 2011.

Het Gelders Orkest meldde dat twee culturen niet met elkaar te mengen zijn.²⁰¹ Hij doelde daarmee op een fusie van HGO en het Ovho. Harm Mannak is ook niet voor een fusie. Volgens hem kun je alleen een betere prestatie leveren dan met zijn tweeën, omdat je te maken hebt met een op elkaar ingespeelde groep musici en als je daar wat tussenuit haalt, breek je het bestaande af en moet je helemaal opnieuw beginnen.²⁰² Broeren is van mening dat een fusie enkel tot verlies leidt en Marcus Bosch, dirigent van het Symfonieorkest in Aken, stelt een fusie gelijk aan verarming, vanwege het verlies van voldoende aanbod en bereikbaarheid.²⁰³ Haenchen wil duidelijk maken dat er in Europa meer mensen naar cultuur dan naar voetbalwedstrijden gaan en probeert daarmee inzichtelijk te maken om hoeveel cultuurminnaars het gaat en hoeveel draagvlak er voor kunst is.²⁰⁴ Tenslotte wordt door zowel John Hawinkels als Harm Mannak opgemerkt dat orkesten onderdeel zijn van een uiting van beschaving en daarom moeten blijven bestaan.²⁰⁵ Een kanttekening bij de verdediging van de orkestensector is dat sommige betrokkenen aangeven dat enigszins bezuinigen kan, maar dat de omvang en het tempo de getroffen instellingen geen mogelijkheid bieden adequaat op de veranderingen in te spelen.

Nederlandse culturele veld

Behalve binnen de orkestensector zijn er ook bijdragen van andere personen uit het culturele veld. De argumenten zijn niet allemaal toegespitst op de orkestensector, maar gaan over kunst en cultuur in het algemeen en ondersteunen daarmee ook het belang van orkesten. Marianne van Dijk, kunstfilosoof en journalist, verdedigt kunst met een formule: “Kunst plakt, hakt en lakt waar nodig. Plakken staat voor de verbindende kracht van kunst; het leidt tot sociale cohesie en het spoort aan tot het zich verplaatsen en herkennen in een ander. Hakken gaat over het breken met vaste overtuigingen en vooroordelen. Lakken staat voor het mooie, het genieten en voor troost.”²⁰⁶ Van Dijk haalt ook het verschil aan tussen een ondernemer en een kunstenaar: “Het grote verschil (...) is dat een kunstenaar geen lening bij de bank kan krijgen. Als vervanger moeten er subsidies zijn.”²⁰⁷

Hans Onno van den Berg, directeur van de Vereniging van Schouwburgen en Concertgebouwdirecties, noemt zowel intrinsieke als extrinsieke waarden van kunst: “Wat de overheid en de samenleving terugkrijgen voor de financiering van cultuur, daar wordt nu maar even over gezweven. (...) De kwalitatieve component van die opbrengst is dat kunst slimmer maakt, voor welvaart zorgt en mensen verbindt. (...) Muziekles, kunstbeoefening en theaterbezoek scherpen het denken. Dat kunst welvaart creëert blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat mensen willen wonen in een gemeente ‘waar iets te doen is’. De sociale component, het verbinden, zit ‘m in identiteit die kunst geeft en het samen beleven van kunst.”²⁰⁸ Zowel Van Dijk als Van den Berg voeren argumenten aan voor het behoud van cultuur en het belang van subsidies in plaats van te redeneren vanuit de gevolgen van bezuinigingen. Paul Kokke, eigenaar van Art and Media Projects, merkt over de orkesten op dat de betekenis van regionale orkesten, in zijn geval het Brabants Orkest, gaat veranderen, en redeneert zodoende vanuit de gevolgen van bezuinigingen:

²⁰¹ Bosma 2011.

²⁰² RTV Oost 2011.

²⁰³ Hollman 2011.

²⁰⁴ Van der Lint 2010.

²⁰⁵ Hawinkels 2011; RTV Oost 2011.

²⁰⁶ Lux z.j. *Bezuinigingen gaan kunst & cultuur hard treffen. Tijd om iets te ondernemen.* <http://www.lux-nijmegen.nl/debat/nieuws/2010/11/11/bezuinigingen-gaan-kunst-cultuur-hard-treffen-tijd-om-iets-te-ondernemen> 6 juni 2011.

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ Ibidem.

“De raad spreekt in zijn advies zelfs niet meer over een ‘orkest’, maar over een ‘muziekvoorziening’. (...) Het wordt een voorziening die ‘iets’ met muziek gaat doen, maar niet meer in staat zal zijn grote symfonische concerten te geven. Want het is een illusie te denken dat het orkest elders genoeg geld kan vinden om de te verwachten bezuinigingen te verzachten.”²⁰⁹ Ook Arto Hoornweg van FNV KIEM spreekt over gevolgen, zoals de onmogelijkheid voor mensen om naar uitvoeringen te gaan en het verlies van educatieprojecten op scholen. Hij noemt het gevolg “een enorme kaalslag in de sector”.²¹⁰

Freek van Duijn, cultureel adviseur en voorzitter van de commissie Podiumkunsten van de Raad voor Cultuur, onderstreept het belang van subsidies met de opmerking dat het een misvatting is dat de commerciële sector zoals André Rieu wel door kan blijven gaan zonder subsidies. Van Duijn zegt: “Alle artiesten die met Rieu optreden zijn opgeleid met subsidiegelden en hebben ervaring opgedaan dankzij de subsidiegelden.”²¹¹ Een andere uitspraak is een reactie op het voorstel ‘Het Amerikaanse model’ in te voeren, oftewel dat orkesten veel inkomsten uit giften moeten halen. Jorrit Dijkstra, saxofonist en componist, zegt daarover: “Het is frappant dat ik nog nooit in mijn leven een Amerikaanse musicus of muzikfan heb horen pleiten voor dat ‘Amerikaanse systeem’. Steeds weer zijn ze verbijsterd over hoeveel beter en respectvoller Europeanen met hun kunstenaars omgaan dan hun eigen medeburgers en overheden. Nog verbaasder reageren ze als je hun vertelt dat het ‘Amerikaanse systeem’ waarschijnlijk ook in Nederland de norm zal worden.”²¹² Econoom Pim van Klink zegt in *De Volkskrant*: “Zijlstra heeft geen visie, hij bedrijft boekhoudkunde om te kunnen bezuinigen.”²¹³

Nederlandse politici

Tot de bekendmaking van de concept ministeriële regeling op 10 juni 2011 heeft niemand uit de Tweede Kamer zich uitgelaten over de bezuinigingsplannen op cultuur. Na de bekendmaking van het concept hebben enkele leden van de oppositie van zich laten horen. Boris van der Ham (D66) noemt de omvang en het tempo van de bezuinigingen “onverantwoord”.²¹⁴ Jetta Klijnsma (PvdA) spreekt over de gevolgen voor het leefklimaat na de bezuinigingen: “Dan wordt het grauw, dan wordt het akelig in Nederland.”²¹⁵ Ook andere uitspraken zijn een reactie op de bezuinigingen in het algemeen. Op regionaal en landelijk niveau is dat anders, daar springen politici op de bres voor de orkesten. D66 Arnhem zet zich in voor Het Gelders Orkest en doet vooral een beroep op het spreidingsargument: “De plannen voor één orkest per landsdeel lijken op het eerste gezicht redelijk, maar gaan voorbij aan een proportionele spreiding van de cultuurvoorzieningen.” Een ongewenst gevolg van het wegvallen van het orkest is volgens de partij dat de bredere culturele infrastructuur getroffen wordt door aantasting van het orkest.²¹⁶ Michiel Scheffer (D66) laat op zijn eigen website weten dat “een volwaardig Gelders Orkest [bijdraagt] aan een sterke opleiding aan ARTEZ.”²¹⁷ Henk Beerten, wethouder Cultuur in

²⁰⁹ Kokke 2011.

²¹⁰ RTV Rijnmond 2010.

²¹¹ Lux. *Bezuinigingen gaan kunst & cultuur hard treffen. Tijd om iets te ondernemen.* <http://www.lux-nijmegen.nl/debat/nieuws/2010/11/11/bezuinigingen-gaan-kunst-cultuur-hard-treffen-tijd-om-iets-te-ondernemen> 2 juni 2011.

²¹² Van Os en Stokmans 2011.

²¹³ Bockma 2011.

²¹⁴ Van der Ham 2011. *Zijlstra zet motorzaak in cultuur.* http://www.borisdervanderham.nl/nieuws/zijlstra_zet_motorzaak_in_cultuur 2 juni 2011.

²¹⁵ Ibidem.

²¹⁶ D66 Arnhem 2011. *Wegbezuinigen Gelders Orkest zou disproportioneel zijn.* <http://d66arnhem.nl/news/item/weg-bezuinigen-gelders-orkest-zou-buitenproportioneel-zijn/190> 2 juni 2011.

²¹⁷ Scheffer 2011. *Het Gelders Orkest moet blijven.* <http://michielscheffer.nl/?p=1069> 2 juni 2011.

Nijmegen, voert aan dat kunst en cultuur van belang zijn voor de sfeer in een stad.²¹⁸ De burgemeester van Groningen haalt economische argumenten voor het behoud van cultuur aan. Hij ziet cultuur als magneet voor ondernemers die zich ergens willen vestigen en stelt dat cultuur een gebied aantrekkelijk houdt voor investeringen in hoogwaardige kennis, talentontwikkeling en economie.²¹⁹

Tijdens de commissievergadering van OCW over de uitwerking van de uitgangspunten van het cultuurbeleid op 27 juni spreekt Boris van der Ham (D66) Bosma (PVV) aan op de afwezigheid van de PVV in het debat. SP'er Jasper van Dijk stelt dat de keuze voor bezuinigingen op cultuur een politieke daad is en voert aan dat de grootste subsidie, namelijk de zogenaamde "villasubsidie" wel blijft. Mariko Peters (GroenLinks) zegt dat het "ronduit niet waar" is dat de cultuurbezuinigingen nodig zijn om bezuinigingsdoelstellingen te halen.²²⁰

Argumenten voor het behoud of verhogen van de voorgestelde subsidiebedragen zijn mager aanwezig in de vergadering. Marieke van der Werf (CDA) voert het argument van regionale spreiding aan. Ze stelt voor een deel van het frictiebudget te gebruiken voor een aanvulling van het budget voor regionale orkesten. Van der Ham vindt het opkomen voor de regio's een zwak argument, omdat zij evengoed op kwaliteit gehonoreerd moeten worden en niet op basis van hun ligging. Peters draagt een gelijkheidsargument aan. Ze is van mening dat alle orkesten eerlijk mee moeten dingen in de pot geld die er voor orkesten is²²¹ en sluit daarmee aan op de visie van Van der Ham. De uitspraken van politici gaan in dit stadium niet zozeer meer over het belang van orkesten, maar over de manier van geldverdeling en verhoging van het budget voor regionale orkesten.

Nederlandse burgers

Het publiek heeft op verschillende manieren van zich laten horen in de strijd tegen de cultuurbezuinigingen. Op Landelijk, regionaal en lokaal niveau zijn er verschillende protestacties geweest zoals 'Nederland schreeuwt om cultuur'²²² en 'Mars der beschaving'²²³. Op diverse opiniepagina's overheersen de geluiden voor het behoud van subsidies. Iemand schrijft:

Ik denk dat 'Cultuuruitingen' in de breedste zin van het woord, noodzakelijk zijn. Het houdt de maatschappij een spiegel voor, in klank, kleur en woord. Het is ook de enige manier, naar mijn idee, de maatschappij scherp te houden. Je leert anders te luisteren, zien en denken. Het is van levensbelang. Wat jij [een andere berichtenschrijver] en velen hier niet begrijpen is dat kunst een enorm belangrijke inspiratiebron is voor mensen zoals ik. Ik verzin namelijk nieuwe producten en strategieën en die komen niet uit de lucht vallen, dus ik kijk voortdurend om me heen en kunst hoort daarbij. (...) Van bijvoorbeeld een topfoto, een topschilderij, of topconcert wel [daar heb ik wat aan]. Daar haal ik (soms letterlijk) zaken uit die ik in ontwerpen vertaal. Dat zijn behoorlijk succesvolle ontwerpen waar duizenden mensen geld aan verdienen en miljoenen mensen plezier van hebben. Kortom die kunst is dus indirect veel (geld) waard.²²⁴

²¹⁸ De Stentor 2010.

²¹⁹ Rehwinkel 2011.

²²⁰ Tweede Kamer 2011. Commissievergadering OCW. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

²²¹ Tweede Kamer 2011. Commissievergadering OCW. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

²²² Nederland schreeuwt om cultuur. <http://www.nederlandschreeuwtomcultuur.nl/> 3 juni 2011.

²²³ Mars der beschaving. <http://www.marsderbeschaving.nl/> 27 juni 2011.

²²⁴ Joop.nl. *Kabinet dunt cultuur uit met korting subsidies*. http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/kabinet_dunt_cultuursector_uit_met_korting_op_cultuursubsidies/ 3 juni 2011.

Op het blog van *De Volkskrant* noemt iemand het belang van immaterieel welzijn en de negatieve economische effecten die de bezuinigingen op orkesten hebben.²²⁵ Een ander merkt evenals adviseur Freek Van Duijn op dat “wij zonder het LSO of de conservatoria waarschijnlijk nooit van André Rieu hadden gehoord.”²²⁶ Gevolgen van bezuinigingen die voorkomen op een forum zijn de flinke reistijden en kaartprijzen die cultuurparticipatie bemoeilijken.²²⁷ Tenslotte is er op de opiniepagina *JOOP.nl* iemand die reageert op de nadelen van de manier waarop cultuur in Amerika georganiseerd is: het zorgt voor een verenging van het muzikale vlak; diversiteit en ontwikkeling hebben eronder te lijden.²²⁸

4.2.2 Engeland

Engelse orkestensector

In Engeland laat The Hallé in Manchester in verschillende bronnen van zich horen. Een aangevoerd argument is dat subsidies van belang zijn voor het aantrekken van andere geldschieters: “In particular, relatively small but important levels of grant enhancement from ACE [Arts Council England] enabled the organization to trigger increased Local Authority and other investment.”²²⁹ Tevens benadrukt The Hallé het belang van een stabiele economische positie die met subsidie gewaarborgd is. Dit is nodig bij het onderhandelen op de internationale markt van topdirigenten en solisten waarin niet op korte termijn maar al voor jaren vooruit boekingen worden gedaan: “The current climate of uncertainty over future funding and the level of possible cuts make it almost impossible to enter into any negotiations with artists or promoters in good faith.”²³⁰ Een bijkomend gevolg is dat dit het aanbieden van topkwaliteit minder goed mogelijk maakt, waardoor dit aanbod minder toegankelijk is voor het publiek. Afgezien van de onderhandelingspositie van een orkest, zal een bezuiniging direct invloed hebben op de programmering, aldus directeur John Summer van The Hallé.²³¹

Engelse culturele veld

De Association of British Orchestras (ABO) is één van de organisaties die schriftelijk heeft gereageerd op vragen van het Department for Culture, Media and Sport over de bezuinigingen en de subsidiesystematiek. Een gevolg van bezuinigen, is dat het aanbod van zowel opera- en balletproducties als concerten zal afnemen. De consequentie daarvan is dat artiesten werkloos raken, wat leidt tot een toename van kosten in sociale voorzieningen en een vermindering van belastinginkomsten: “It is arguable that the amount saved by cutting the arts, which would make a negligible impact on reducing the national debt, would simply be offset by the increase in costs associated with rising unemployment and decline in economic activity.”²³² De ABO beschrijft hetzelfde probleem als The Hallé wat betreft het onderhandelen over en vastleggen van artiesten. Tevens is de ABO van mening dat een aantasting van orkesten leidt tot een aantasting

²²⁵ Korthals Altes 2010.

²²⁶ Joop.nl *Haitink: wegbezuinigen omroeporkesten schandalig*. http://www.joop.nl/leven/detail/artikel/haitink_wegbezuinigen_omroeporkesten_schandalig/ 3 juni 2011.

²²⁷ Gustav Mahler Club. *Orkest van het Oosten*. http://gustavmahler.clubs.nl/forum/topic/1605373_orkest-van-het-oosten?p=1#r8553014 3 juni 2011.

²²⁸ Joop.nl *Kabinet dunt cultuur uit met korting subsidies*. http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/kabinet_dunt_cultuursector_uit_met_korting_op_cultuursubsidies/ 3 juni 2011.

²²⁹ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 180.

²³⁰ Ibidem.

²³¹ Youngs 2010.

²³² ABO. *Written evidence*. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmcmds/464/464we10.htm> 9 juni 2011.

van een infrastructuur waar de orkesten deel van uitmaken. Dit heeft niet alleen op lokaal en nationaal, maar ook op internationaal niveau gevolgen, omdat orkesten toeren en daarmee inkomsten genereren. Toeren wordt door bezuinigingen onmogelijk gemaakt, waardoor de inkomsten daarvan ook wegvallen en Engeland in het buitenland niet cultureel gerepresenteerd wordt.²³³ De ABO signaleert een bedreiging voor de orkesten die bestaan zonder subsidie. Zij profiteerden ervan dat andere professionele orkesten wel subsidie kregen, omdat de niet-gesubsidieerde orkesten een beroep konden doen op sponsors en daarvan kunnen bestaan. Bij een verlies van subsidies, zijn er meer orkesten die in dezelfde vijver naar sponsors gaan vissen: "These orchestras are concerned that their viability may be threatened by increased competition for the limited pot of corporate sponsorship and individual giving."²³⁴ De Musicians' Union stelt het belang van kunst voor de economie centraal:

At a time when our general economy is struggling, it seems illogical to cut spending and therefore cause permanent damage to the arts – which is one area that has consistently maintained growth. In addition, the cultural sector has made a real contribution to the country's social and economic recovery through offering work, learning, training and social engagement. The arts represent the creative future on which Britain's economy depends.²³⁵

De Musicians' Union vreest dat de instellingen die mede door de *sustainfunds*²³⁶ een stabiele positie hebben gekregen, weer in een crisissituatie terechtkomen.²³⁷ Orchestras Live stipt al eerder genoemde argumenten aan, zoals de invloed van subsidie op het aantrekken van andere investeerders en het belang ervan voor de economie.²³⁸

Engelse politici

Zoals in hoofdstuk drie is beschreven, is de Arts Council een zelfstandig bestuursorgaan, dat echter niet los van de politiek staat. Om die reden zijn uitspraken van de Arts Council in deze paragraaf opgenomen.

De Arts Council England zet zich in het debat voornamelijk in voor schadebeperking door bijvoorbeeld het belang van een spreiding van de bezuinigingen over vier jaar te benadrukken en aan te geven dat een bezuiniging op een instelling vele andere gevolgen heeft dan voor de instelling zelf. Een gevolg dat in de overweging meegenomen moet worden is: "A sudden, or drastic, change to that level of support would threaten not only the quality of artistic life in England, but also the contribution made by the arts to the future prosperity and the positive image of the country abroad."²³⁹ De National Music Council²⁴⁰ onderschrijft een argument reeds gegeven door The Hallé:

Many music organisations (...) rely only in part on direct public funding but it is a crucial element of their income without which they could not generate other income which they

²³³ ABO. *Written evidence*. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cmselect/cmcomeds/464/464we10.htm> 9 juni 2011.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 235.

²³⁶ Zie p. 3.

²³⁷ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 235.

²³⁸ Ibidem: 183-184.

²³⁹ Ibidem: 156.

²⁴⁰ De National Music Council is een belangenbehartiger van de gehele muzieksector en wil de waarde van muziek uitdragen en het plezier van muziek verbreiden. <http://www.nationalmusiccouncil.org.uk/> 9 juni 2011.

need in order to be able to function. It is often the very fact that an organization has won the confidence of central and/or local public funding bodies (...) that gives private funders the initial impetus and confidence to invest in that organization.²⁴¹

Net als The Hallé en de ABO beschrijft de National Music Council het belang van het vooruit kunnen plannen, niet alleen voor de onderhandelingspositie, maar ook omdat een orkest door het contracteren van topartiesten weet dat je een groot publiek trekt, van wie je de inkomsten nodig hebt om te kunnen bestaan.²⁴²

Engelse burgers

Als reactie op krantenberichten hebben mensen berichten geplaatst op websites van kranten. Een argument voor het behoud van subsidie is: "Yet another example of the government's complete disregard for the humanities and arts and the enormous benefit these have in keeping people 'sane'. The arts are not just a luxury, they are essential to an enlightened society and the state as always has a role to play."²⁴³ Een ander schrijft: "The symphony orchestra is simply one of the greatest achievements of European culture. Public funding support is vital in recognition of this. Just look at what is now happening to some major orchestras in the USA for evidence that private or philanthropic funding is unreliable."²⁴⁴ Deze persoon ziet het orkest niet alleen als waardevol erfgoed, maar verzet zich tegelijkertijd tegen argumenten die pleiten voor het genereren van meer eigen inkomsten uit giften als oplossing voor subsidievermindering of zelfs -aanschaffing. Tenslotte is er iemand die de waarde van het orkest voor de jonge en toekomstige generaties inbrengt: "This country needs more opportunities for children to be able to make their careers as professional musicians, not less. The Arts Council must protect our orchestras."²⁴⁵

4.2.3 Kritiek

Met name in het Nederlandse debat zijn er behalve argumenten voor en tegen kunstsubsidies in het algemeen en orkestsubsidies in het bijzonder ook reacties te vinden op het debat zelf. Kunsteconoom Pim van Klink meldt: "De kunstwereld zelf onderneemt eigenlijk geen poging tot het formuleren van intrinsieke argumenten voor de kunst. Hier kan een hoop op verbeterd worden. Als jij als kunstsector niet je intrinsieke kwaliteit kunt benoemen, dan kun je niet verwachten dat het publiek dat wel ziet."²⁴⁶ Ook Marianne van Dijk, kunstfilosoof en journalist, vindt de argumentatie achter de waarde van kunst en waarom deze gesubsidieerd wordt niet overtuigend. Zij stelt dat het wollige taalgebruik – waarvan zowel instellingen als politieke partijen zich bedienen - een slechte verdediging vormt voor het bestaansrecht van kunst en cultuur.²⁴⁷ Bas Heijne, schrijver, vertaler en essayist, formuleert het kort maar krachtig: "Het pijnlijke is dat er altijd zo sukkelig wordt gereageerd. De kunst wordt in Nederland nooit als kunst verdedigd, als iets dat op zichzelf van waarde is."²⁴⁸ Theaterjournalist en dramaturg Robbert van Heuven schrijft op zijn website:

²⁴¹ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 355-356.

²⁴² Ibidem: 356.

²⁴³ Robinson 2010.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ Ibidem.

²⁴⁶ Berendsen/LUX 2010.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Heijne 2010.

Wat er in Nederland en vooral ook in de Nederlandse politiek mist, is een fundamenteel debat over waarom we kunst belangrijk vinden. Of niet belangrijk vinden. Wat we als maatschappij verwachten van onze kunstenaars. Dat debat wordt niet gevoerd met dus ook een visieloze sloop als resultaat.²⁴⁹

In zowel *The social impact of the art* (Belfiore & Bennett, 2010) als *Gifts of the muse* (McCarthy et al, 2004) pleiten de onderzoekers voor de ontwikkeling van een taal waarmee de intrinsieke waarde van kunst beschreven kan worden. Zij zijn van mening dat de intrinsieke waarde te weinig aandacht krijgt wanneer er over kunst wordt gesproken. Ondanks het gebrek aan mogelijkheden om exact uit te drukken wat die intrinsieke waarden van cultuur zijn, hebben verschillende wetenschappers, waaronder de zojuist genoemde, aangetoond welke effecten kunst en cultuur kunnen hebben. Deze feiten zijn in beide landen in het debat echter niet gebruikt ter legitimering van kunstsubsidie. In tabel 7 zijn de belangrijkste gevonden argumenten ter samengevat.

	Nederland	Engeland
Orkestensector	Afname subsidie leidt tot: Domino-effect op culturele infrastructuur Gevolgen voor andere sectoren zoals horeca en daardoor op de economie Gevolgen voor sociale kosten Afname spreiding en aanbod Toename reistijd en kaartprijs Verlies niet-rendabele activiteiten Verlies onderdeel van beschaving	Subsidie maakt aantrekken andere gelden makkelijker Afname subsidie leidt tot: Slechte onderhandelingspositie Verlies aanbod voor publiek
Culturele veld	Kunst plakt, hakt en lakt Kunstenaars krijgen geen lening, dus hebben ze subsidie nodig Kunst maakt slimmer Kunst verbindt Kunst stimuleert de welvaart Aanwezigheid van kunst en cultuur heeft invloed op de aantrekkingskracht van een regio/stad	Kunst is van belang voor de sociale en economische ontwikkeling van het land Afname subsidie leidt tot: Afname aantal concerten Toename werkloosheid, daardoor stijging andere kosten en vermindering inkomsten uit belastinggeld Slechte onderhandelingspositie orkesten Aantasting culturele infrastructuur Afname representatie van het land in buitenland Concurrentie met niet-gesubsidieerde instellingen om giften uit dezelfde vijver
Politici	Leefklimaat in en aantrekkingskracht van een stad en regio worden mede bepaald door kunst en cultuur Subsidievermindering heeft negatieve gevolgen voor de spreiding van voorzieningen	Gevolgen van bezuinigingen reiken verder dan de eigen instelling Vertrouwen van overheid (geuit in subsidie) trekt andere geldschietters over de streep Aantasting kwaliteit artistieke leven en imago van het land in het buitenland
Publiek	Kunst is spiegel voor de maatschappij Kunst houdt de mensen scherp Kunst is een inspiratiebron Kunst draagt bij aan immaterieel welzijn Kunst draagt bij aan de economie Subsidie is nodig voor talent/ontwikkeling Stijging reistijd en kaartprijs ongewenst effect van subsidieafname Amerikaanse model leidt tot verenging muzikale vlak	Kunst houdt mensen 'sane' Kunst 'enlightens society' Orkesten zijn een prestatie van een traditie en teken van erfgoed Orkesten zijn nodig voor het beroeps-perspectief van jonge en toekomstige generaties

Tabel 7. Schematische weergave argumenten ter legitimatie kunst-/orkesten(subsidiëring)

²⁴⁹ Heijne 2010.

4.3 Conclusie

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op deelvraag 3: Welke argumenten worden in het Nederlandse en Engelse debat aangevoerd voor en tegen de bezuinigingen op symfonie-orkesten?

Zowel in Nederland als Engeland is de belangrijkste motivatie voor cultuurbezuinigingen dat er bezuinigd moet worden ten bate van het economisch herstel. Inhoudelijk worden de bezuinigingen en de keuzes die binnen de sectoren zijn gemaakt niet onderbouwd. In Nederland is Zijlstra de enige die bovendien verkondigt dat bezuinigingen nodig zijn om een omslag naar minder afhankelijkheid mogelijk te maken. In het publieke debat - op opiniepagina's, weblogs en reacties op online krantenartikelen - zijn in Nederland zowel voor- als tegenstanders van orkestsubsidies te vinden. Een meerderheid van de reacties lijkt zich uit te spreken voor het behoud ervan. In Engeland zijn in de media bijna geen geluiden te vinden tegen orkestsubsidies. Voor dit verschil zijn enkele verklaringen denkbaar.

In de eerste plaats zou het kunnen dat er in Engeland meer draagvlak is voor orkesten, maar dat kan op basis van de bronnen niet zomaar geconcludeerd worden. Het kan ook zijn dat de discussie omtrent de cultuurbezuinigingen in Engeland minder leeft dan in Nederland en dat er daarom minder reacties worden geplaatst bij artikelen en op fora. De reden waarom het minder lijkt te spelen, is dat de bezuinigingen op orkesten minder drastisch zijn dan in Nederland en dus minder grote gevolgen hebben.

In Nederland wordt door de orkestensector veel beargumenteerd vanuit de gevolgen van de bezuinigingen. Ter voorkoming van bijvoorbeeld het instorten van een culturele infrastructuur of negatieve gevolgen voor bijvoorbeeld de horeca moeten orkesten blijven bestaan. In Engeland worden vanuit de orkestensector gedeeltelijk dezelfde argumenten aangevoerd. Het belang van orkesten voor de culturele infrastructuur en de economie zijn de meest genoemde. Een argument dat in Engeland herhaaldelijk voorkomt, is het belang van subsidie voor de internationale onderhandelingspositie en voor het aantrekken van andere financiers. In beide landen is het het publiek dat naast andere argumenten intrinsieke motieven aandraagt. Nederlandse politici herhalen voor een groot deel argumenten die al door de sector zelf zijn ingebracht. Lokale en regionale politici noemen het positieve effect van een orkest op het leefklimaat en het vestigingsklimaat van een stad en regio. In Engeland onderschrijven politici de magneetfunctie van subsidie voor het aantrekken van andere financiers. Uit dit argument blijkt dat zij van mening zijn dat sponsoring en mecenaat zonder subsidie moeilijker te realiseren zijn.

Bij de legitimatie van orkestsubsidies kunnen enkele kanttekeningen worden geplaatst. In Engeland bevecht niemand de veronderstelling dat er op cultuur bezuinigd moet worden en het bedrag dat bezuinigd moet worden. In Nederland wordt dit pas in de commissievergadering door de oppositie ter tafel gebracht. Een ander opmerkelijk verschijnsel is dat Nederlandse tegenstanders van cultuursubsidie hun standpunt verdedigen door het belang van kunst af te wegen tegen andere belangen, zoals zorg. Deze strategie wordt door voorstanders van subsidie vrijwel niet toegepast. Alleen Jasper van Dijk zet eveneens tijdens de commissievergadering de bezuinigingen op cultuursubsidies af tegen de zogenaamde villasubsidie.

Uit de argumenten is gebleken dat de Nederlandse orkestensector vooral op een defensieve wijze aanwezig is in het debat. Er wordt veel gesproken in de vorm van een zogenaamde als-dan- redenering: 'als het orkest er niet meer is, dan'. In Engeland wordt gedeeltelijk op deze manier gereageerd met het verschil dat in argumenten niet direct van het opheffen van een orkest wordt uitgegaan. Daarnaast zijn er uitspraken die uitgaan van de waarde en importantie van een orkest: 'het orkest is belangrijk, omdat'. Desalniettemin wordt er in beide landen meer gesproken over de gevolgen van het verliezen van subsidie dan over de kwaliteiten die orkesten te bieden hebben. In Nederland is de argumentatie door verschillende personen bekritiseerd.

Hoofdstuk 5. Interpretatieve analyse van het debat

Op basis van de principes die behandeld zijn in het theoretisch kader wordt in dit hoofdstuk onderzocht welke waarden, belangen en symbolen te herkennen zijn in het Nederlandse en Engelse debat over de bezuinigingen op symfonieorkesten.

5.1 Gelijkheid

Het thema gelijkheid komt zowel voor als rechtsbeginsel in het onderzoek *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Hoefnagel, 1992) als in *Policy Paradox* (2006) van Deborah Stone. Uitgaande van de interpretatie van Stone is er bij de bezuinigingen sprake van een verdeling op verschillende niveaus. In de eerste plaats is de vraag of er op alle overheidstaken bezuinigd wordt of niet, kortom welke sectoren wel of niet worden getroffen. Vervolgens is er een verdeling tussen de getroffen sectoren: moet de ene sector meer inleveren dan de ander of is de bezuiniging procentueel gezien gelijk? Een derde verdeling is de invulling van de bezuinigingen binnen de culturele sector. Tenslotte worden ook binnen de verschillende kunstdisciplines, zoals binnen het orkestenbestel nog weer keuzes gemaakt.

Gerelateerd aan de verdeelmogelijkheden volgens Stone²⁵⁰, treedt er een complicatie wat betreft de gelijkheid van orkesten: zijn de orkesten namelijk wel of niet gelijk aan elkaar? Enerzijds bestaan er verschillen. De orkesten ontvangen bijvoorbeeld verschillende subsidiebedragen en zijn, voor het grootste deel, in verschillende steden gevestigd. Mariani (2009) stelt in zijn onderzoek²⁵¹ de vraag waarom sommige klassieke muziekinstellingen meer subsidie krijgen dan andere, aangezien ze allemaal een *merit good* zijn, dus feitelijk gelijkwaardig zijn. Deze visie van Mariani sluit aan bij het WRR-principe gelijke gevallen dienen gelijk behandeld te worden.²⁵² Per land wordt het debat geanalyseerd aan de hand van verschillende interpretaties van gelijkheid.

Nederland

De bezuinigingen op cultuur worden “onevenredig hard” genoemd, vergeleken met bezuinigingen op andere terreinen.²⁵³ Er is dus ongelijkheid in de spreiding van de bezuinigingen. In de brief *Uitgangspunten voor het Cultuurbeleid* van Zijlstra (2010) is conform het regeerakkoord meegedeeld dat musea en bibliotheken bij de bezuinigingen worden ontzien, terwijl bijvoorbeeld de podiumkunsten wel worden getroffen.²⁵⁴ Dit duidt op ongelijkheid in de behandeling van verschillende kunstdisciplines. De regering kiest bovendien binnen een kunstdiscipline niet voor een generieke korting²⁵⁵, bijvoorbeeld een subsidievermindering van tien procent op alle orkesten. Enerzijds kan gesteld worden dat dit duidt op ongelijkheid.

²⁵⁰ Zie p. 8.

²⁵¹ Mariani 2009. *Live Classical Music Organisations in Europe: an international comparison of funding trends, corporate governance and organisational structures*. Amsterdam: European Cultural Foundation.

²⁵² Zie p. 6.

²⁵³ RTV Oost. *Bezuinigingen cultuur erg hard*. <http://www.rtvoost.nl/nieuws/?nid=116787> 23 mei 2011; NOS. *Bezuinigingen cultuur onevenredig hard*. <http://nos.nl/audio/188384-bezuinigingen-cultuur-onevenredig-hard.html> 23 mei 2011.

²⁵⁴ CDA-VVD Regeerakkoord 2010: 33.

²⁵⁵ Zijlstra 2010: 4.

Anderzijds zou het kunnen betekenen dat er maatregelen op maat worden genomen, waarmee recht aan ieder orkest wordt gedaan. Dit punt verdient nadere aandacht.

In de concept ministeriële regeling²⁵⁶ is €6 miljoen het richtbedrag voor orkestsubsidie vanaf 2013, met een afwijking voor Holland Symfonia dat €3,5 miljoen krijgt en het Nederlands Philharmonisch Orkest dat €10 miljoen ontvangt. Daarbij komt dat voor de regio's oost en zuid €7 miljoen per regio en niet per orkest is gereserveerd. Dat betekent dat €7 miljoen over twee orkesten verdeeld moet worden of dat er andere maatregelen genomen moeten worden, zoals een fusie of het opheffen van een orkest. Procentueel levert Holland Symfonia 65% in en is er in de regio's oost en zuid sprake van een vermindering van 35% tot 44%, terwijl het KCO 6% en het NNO 13% subsidie verliest. Er is niet alleen ongelijkheid in de mate van bezuiniging op de verschillende orkesten, maar ook de spreiding van financiële middelen over de regio's is ongelijk.

Deze ongelijkheid in de behandeling van orkesten heeft gevolgen voor de gelijkheid tussen burgers. Iemand in bijvoorbeeld Amsterdam heeft toegang tot twee orkesten in de stad en nog minstens twee in de omgeving. De bevolking in het verzorgingsgebied van het Noord Nederlands Orkest (NNO) moet gemiddeld genomen een grotere afstand afleggen om een orkest te bezoeken dan iemand in Amsterdam. Het beginsel gelijkheid betreft hier dus ook geografische toegankelijkheid. Indien door de bezuinigingen in combinatie met de stijging van het btw-percentage de kaarten duurder worden, neemt tevens de financiële toegankelijkheid en daarmee de gelijkheid tussen burgers af. Dit thema keert terug bij de behandeling van het begrip vrijheid. Het beginsel gelijke gevallen, gelijke behandeling gaat zowel voor de Nederlandse orkesten als voor de burgers niet op.

Als de consument als belastingbetaler het uitgangspunt is, kan een argument dat bijvoorbeeld zorg meer geld verdient dan cultuur worden ontkracht. Met de cake van Stone als voorbeeld²⁵⁷, zou belastinggeld in gelijke porties over alle overheidsterreinen verdeeld kunnen worden. Omgekeerd zouden er in het geval van bezuinigingen gelijke happen van ieder gebied weggenomen kunnen worden. Dat is niet het geval. De behandeling van de bezuinigingen op de Nederlandse orkesten komt het meest overeen met het principe "unqual slices, but equal blocs"²⁵⁸. Door een ongelijke behandeling van de orkesten ontstaan er gelijke 'blocs'. Deze gelijke *blocs* staan voor de aanwezigheid van klassieke muziekvoorzieningen verspreid door het land. Op basis van de voorbeelden is echter aangetoond dat de mate van gelijkheid discutabel is.

Engeland

De bezuiniging op het Department for Culture, Media and Sport is niet onevenredig zwaar, maar binnen het departement is de Arts Council zwaarder getroffen dan de andere domeinen. De voorzitter van de Arts Council deelt mee: "We [Arts Council England] do not understand why we have received a higher percentage cut than other DCMS funded bodies."²⁵⁹ Een belangrijk verschil tussen Engeland en Nederland is dat het 'apparaat' van de Arts Council maar liefst 50% op zichzelf bezuinigt.²⁶⁰ Het zijn dus niet alleen de culturele instellingen die lijden. In Nederland

²⁵⁶ Zijlstra 2011.

²⁵⁷ Zie p. 8.

²⁵⁸ Stone 2006: 40.

²⁵⁹ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 13.

²⁶⁰ Ibidem: 14-15.

wordt er in het algemeen wel op ambtenaren bezuinigd, maar niet zo concreet en fors als bij de Arts Council.²⁶¹

De Arts Council heeft niet gekozen voor een generieke korting op cultuur. Per sector zijn keuzes gemaakt. Binnen de orkestensector is gedeeltelijk gekozen voor een gelijke behandeling van orkesten. In de eerste plaats zijn alle orkesten opgenomen in het Portfolio programma en op dat punt zijn ze gelijk behandeld. Voor de contract en freelance orkesten geldt een generieke korting van 2,3%. Dit betekent dat verhoudingsgewijs ieder orkest in deze categorieën even zwaar wordt getroffen. Er is sprake van gelijke gevallen (gebaseerd op het type orkest), gelijke behandeling. In absolute cijfers zijn er echter verschillen: het ene orkest levert bijvoorbeeld een ton in, terwijl het andere orkest er een miljoen op achteruit gaat. Stone's verdeelmogelijkheid "unequal slices, but equal statistical chances"²⁶² is hierop van toepassing.

De categorie instellingen met een eigen orkest wordt met 6,6% gekort. Deze gezelschappen met een eigen orkest zijn niet goed te vergelijken met de contract en freelance orkesten, omdat de instelling in zijn geheel subsidie ontvangt; de orkesten zijn niet zelfstandig. De vraag is dan ook of de bezuinigingen op bijvoorbeeld het Royal Opera House terecht komen bij het orkest van de instelling of op een andere manier worden opgevangen.

Op de Engelse orkestensector is de verdeling "unequal slices for unequal ranks, but equal slices for equal ranks"²⁶³ van toepassing. Doordat er verschillende percentages van kracht zijn voor de verschillende typen orkesten zijn er "unequal slices for unequal ranks", maar binnen iedere orkestcategorie is de generieke korting op alle orkesten van toepassing, vandaar "equal slices for equal ranks". De twee instellingen met een subsidieverhoging vormen hierop een uitzondering.

5.2 Vrijheid

Nederland

In het onderzoek van de WRR is vrijheid beschreven vanuit de burger en de culturele sector. De burger heeft het recht deel te nemen aan het culturele leven.²⁶⁴ Dit recht wordt als onderdeel van vrijheid gezien. In beginsel is deze vrijheid er in Nederland, maar er zijn kanttekeningen bij te plaatsen. Om dit aan te tonen wordt eerst naar de positie van orkesten gekeken.

De WRR spreekt over "de vrijheid van een (culturele) sector als geheel om zich naar autonome wetten te ontwikkelen, zonder overheerst te worden door het economische of politieke systeem".²⁶⁵ Hier behandelt het rapport de scheiding tussen de gewenste of gerechtvaardigde mate van invloed van de overheid. De titel van het onderzoek: *Cultuurpolitiek: het mogen of moeten*, verwijst hiernaar. Stone stelt eveneens de mate van de invloed van de politiek aan de kaak: hoe ver mag de overheid gaan?²⁶⁶ De overheid heeft door het stellen van subsidievoorwaarden een directe invloed op het beleid van de gesubsidieerde instellingen, zoals de

²⁶¹ Infonu.nl. *Bezuinigen op ambtenaren*. <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/politiek/58254-bezuinigen-op-ambtenaren.html> 2 juni 2011.

²⁶² Stone 2006: 41.

²⁶³ Ibidem: 40.

²⁶⁴ Zie p. 6.

²⁶⁵ Hoefnagel 1992: 39.

²⁶⁶ Stone 2006: 109.

voorwaarde operaproducties te begeleiden. Daarmee worden ze in zekere mate in hun vrijheid beperkt.²⁶⁷

Door te beslissen wie wel en geen subsidie ontvangt, bepaalt de overheid grotendeels welke keuzemogelijkheden voor cultuurbezoek de burger heeft. Indien een voorheen gesubsidieerde instelling geen subsidie meer krijgt, is de kans groot dat de instelling ten onder gaat, waardoor er een keuzemogelijkheid voor het publiek wegvalt. Stone linkt de behoefte veiligheid, ook wel te definiëren als zekerheid, aan vrijheid.²⁶⁸ In haar ogen creëert zekerheid een mate van afhankelijkheid. "Security seems to be necessary for liberty and yet undermines it."²⁶⁹ Enerzijds is zekerheid in de vorm van subsidie nodig zodat instellingen kunnen bestaan en burgers een keuze uit het aanbod, dat er zonder overheidsinterventie anders uit zou zien, kunnen maken. De WRR zegt hierover: "de culturele kernbeslissingen die de burger maakt en welke zijn geestelijke identiteit vormen, [dienen] het sterkst te worden gerespecteerd."²⁷⁰ Anderzijds betekent zekerheid in de vorm van subsidie een beperking van de vrijheid voor instellingen, doordat zij aan subsidievoorwaarden moeten voldoen. Vanuit de coalitie is de afhankelijkheid van de sector als zwakte en als teken van ongezondheid neergezet in termen als "subsidie-infuus"²⁷¹. Door de bezuinigingen krijgen Holland Symfonia en de vier regionale orkesten met grote veranderingen te maken. Onduidelijk is nog in welke vorm ze kunnen blijven bestaan. Van de tien orkesten zijn zij het sterkst in hun vrijheid aangetast en is ook de vrijheid van de burgers die een bezoek brengen aan deze orkesten in de toekomst mogelijk in het gedrang.

Hoewel aan de ene kant sterke argumenten te geven zijn voor een faciliterende rol van de overheid, schuilt er aan de andere kant het gevaar van paternalisme in. Stone relateert dit aan de verhouding tussen veiligheid en vrijheid: "When, in short, should the goal of security be allowed to override the goal of individual liberty?"²⁷² De WRR besluit dat "met name de actieve steun, facilitering door de overheid niet ten volle op het vrijheidsbeginsel gebaseerd [kan worden]."²⁷³ De grens tussen positieve (keuze uit een zo breed mogelijk aanbod door overheidsinterventie) en negatieve vrijheid (een deel van het aanbod is bepaald door overheids-interventie) en dus de mate van ingrijpen van de overheid op het gebied van cultuur, is moeilijk te trekken.

Engeland

Hoewel Engeland zowel over een ministerie voor cultuur als een Arts Council beschikt, zijn er overeenkomsten in de benadering van het begrip vrijheid. Vrijheid is net als in Nederland zowel op de sector als op de burger te betrekken. Te beginnen bij de sector, bestaan er in Engeland eveneens richtlijnen waaraan een instelling moet voldoen. Het is niet het ministerie, maar de Arts Council die deze voorwaarden opstelt. Er is wel een scheiding tussen beleid en uitvoering, maar net als in Nederland hebben subsidie-eisen invloed op de werking en daarmee vrijheid van instellingen. Alle beschreven principes die opgaan voor de instellingen in Nederland, gelden ook voor Engeland.

²⁶⁷ Inge van der Vlies wijst erop dat te weinig bediscussieerd wordt wat deze zogenaamde nevenverplichtingen voor de ontwikkeling van de kunst en de vrijheid van de kunst betekenen. Bron: 'Autonomie en verplichtingen' in Cas Smithuijsen & Inge van der Vlies. *Gepaste afstand*, 2004: 30.

²⁶⁸ Zie p. 9.

²⁶⁹ Stone 2006: 121.

²⁷⁰ Hoefnagel 1992: 40.

²⁷¹ Visser 2010.

²⁷² Stone 2006: 124.

²⁷³ Hoefnagel 1992: 41.

Voor de Engelse burgers is de situatie gelijk aan die van de Nederlandse. De Arts Council besluit welke instellingen langjarige subsidie krijgen en bepaalt daardoor welke instellingen in ieder geval tot de keuzemogelijkheden van het publiek behoren. In de laatste bezuinigingsronde heeft de Arts Council besloten alle orkesten financieel te blijven steunen. De keuzevrijheid van het publiek blijft voor de orkesten onaangetast. De orkesten krijgen te maken met een generieke korting van 2,3% of 6,6% en zullen zich aan moeten passen aan de doelen die zij waar moeten maken conform de subsidievoorwaarden. Zij worden gedeeltelijk in hun vrijheid aangetast, maar behouden daardoor wel hun bestaanszekerheid.

5.3 Ontplooiing

Ontplooiing is een op zichzelf staand rechtsbeginsel in het WRR-rapport en kan volgens de opvattingen van Stone als dimensie van positieve vrijheid worden gezien.²⁷⁴ Vanaf deze paragraaf wordt de strikte scheiding tussen Nederland en Engeland hier en daar losgelaten ten behoeve van het verhaal.

Ontplooiing in de brede zin van het woord schemert door in intrinsieke argumenten van zowel het Nederlandse als Engelse publiek over het belang van de orkesten voor het immaterieel welzijn en inspiratie. Het begrip is ook nauw verbonden met educatie en daarmee ook met het bevorderen van gelijkheid en positieve vrijheid.²⁷⁵ In het Nederlandse debat wordt door zowel de orkesten, politici als het publiek de vrees geuit voor het verliezen van de educatieve functie van orkesten door subsidievermindering of zelfs het verlies van orkesten. Een aantasting in de toegang tot educatie is een aantasting in gelijkheid en vrijheid van burgers. De WRR maakt een onderscheid tussen educatie tijdens en na de schoolperiode en legt op basis van de tweede vorm de legitimatiediscussie bloot:

Uit oogpunt van ontplooiing kan men bij de noodzaak van overheidssteun vragen stellen daar deze steun ten goede komt aan een kleine, cultureel al goed toegeruste groep. Het overgrote deel van de bevolking trekt hier geen profijt van de overheid.²⁷⁶

In eerdere legitimatiediscussies in Nederland is dit argument tegen cultuursubsidie gebruikt. In de tijd van de gemeenteraadsverkiezingen, maart 2010, heeft Sietse Fritsma, destijds fractievoorzitter van de PVV in Den Haag, gesproken over “een tromboneclubje voor de elite” waarbij het tromboneclubje staat voor het Residentie Orkest en “de elite” voor de concertbezoeker, om aan te tonen dat het een klein deel van de bevolking is dat gebruik maakt van culturele voorzieningen.²⁷⁷ In het politieke discours wordt dit argument door politici niet meer genoemd en op een forum komt het sporadisch voor. Omgekeerd heeft de sector aangedragen dat er jaarlijks meer publiek in theaters en concertzalen zit, dan in voetbalstadions.²⁷⁸ Dit om aan te tonen hoe groot het cultuurminnende publiek is.

Educatie als Nederlandse en Engelse subsidievoorwaarde richt zich hoofdzakelijk op kinderen en jongeren en betekent iets anders dan ontplooiing in de vorm van de mogelijkheid voor

²⁷⁴ Zie p. 6, 8.

²⁷⁵ Zie p. 6.

²⁷⁶ Hoefnagel 1992: 50.

²⁷⁷ Fritsma in Pauw en Witteman 2010. *PVV wil subsidiekraan in Den Haag dichtdraaien*. <http://www.youtube.com/watch?v=aPyVsQrQDEc> 23 juni 2011.

²⁷⁸ Ikenschede. *Enorme krater in 't cultuurlandschap*. <http://www.ikenschede.nl/opinie/1098-enorme-krater-in-t-cultuurlandschap.html> 6 juni 2011.

volwassenen om deel te nemen aan cultuur om zichzelf te kunnen ontwikkelen. De WRR zegt inzake de legitimatiediscussie dan ook dat de ontplooiingsgedachte onvoldoende legitimiteit voor ondersteuning van de overheid biedt. "Deze ligt eerder aan de aanbodkant: een pluriform en kwalitatief hoogwaardig aanbod vormt een maatschappelijk goed op zich. Een gering publieksbereik op onderdelen moet men daarbij voor lief nemen."²⁷⁹ Het lijkt erop dat de Nederlandse regering hier anno 2011 minder welwillend tegenover staat dan de Arts Council in Engeland.

5.4 Behoeften

Een manier om een behoefte te definiëren is 'datgene dat nodig is voor fysieke overleving'.²⁸⁰ Deze overlevingsinsteek biedt een interessante kijk op het debat: gaat het over overleving? Het debat gaat niet letterlijk over een fysieke bedreiging van mensen, maar wel over de mogelijkheid voor orkesten om te bestaan (en daarmee onder andere de dreiging van baanverlies, verlies van de toegang tot erfgoed en verbindingen met en in de gemeenschap).

In Engeland heeft de bestaanszekerheid van orkesten op het spel gestaan, maar uiteindelijk krijgen alle voorheen langjarig gesubsidieerde orkesten een plaats in het Portfolio. In Nederland staat de toekomst van orkesten in de regio's oost en zuid op het spel. Op 30 juni is er een motie aangenomen, waardoor per regio €1 miljoen extra ter beschikking wordt gesteld onder de voorwaarde dat orkesten meer gaan samenwerken.²⁸¹ Ondanks deze toename van een half miljoen per orkest blijft de bezuiniging fors en is onduidelijk of alle orkesten vanaf 2013 daadwerkelijk overeind blijven en in welke vorm ze kunnen blijven bestaan. Behalve gevaren voor deze orkesten is er ook sprake van een bedreiging van Holland Symfonia, dat ongeveer twee derde van het budget verliest. Het orkest blijft in de BIS, maar orkestactiviteiten zoals het uitvoeren van symfonisch werk en de educatieactiviteiten zullen grotendeels of geheel verdwijnen. Niet het bestaan van het orkest zelf, maar de manier van bestaan staat onder druk.

Wanneer behoeften in het algemeen centraal staan, is het de vraag wie een orkest nodig heeft. Behoeften zijn in verband te brengen met belangen: baat hebben bij iets.²⁸² Het begrip behoefte kan in deze paragraaf dus ook gelezen worden als belang. In het Nederlandse en Engelse debat zijn verschillende behoeften aan het licht gekomen. De meeste musici en stafleden hebben een vaste aanstelling bij een orkest. Voor hen staat in materieel opzicht hun baan op het spel en immaterieel gezien gaat het over de kwaliteit van leven. Een baan is een onderdeel van iemands identiteit²⁸³ en levert een bijdrage aan het gevoel van welbevinden. Stone rekent de bescherming van iemands identiteit net zo goed tot een behoefte als de bescherming van iemands bestaan.²⁸⁴ Deze vorm van behoefte ontbreekt in het debat.

Het publiek heeft de behoefte een orkest live te ervaren. In het debat is gezegd dat orkesten bijdragen aan intelligentie, inspiratie de geestelijke gezondheid. Deze behoeften raken moeilijker vervuld voor de groepen voor wie orkesten minder toegankelijk worden.

²⁷⁹ Hoefnagel 1992: 50.

²⁸⁰ Stone 2006: 87.

²⁸¹ Radio Nederland Wereldomroep 2011.

²⁸² Stone 2006: 210.

²⁸³ Wijnberg & Jensen 2010: 71-84.

²⁸⁴ Stone 2006: 90.

De belangen die andere partijen hebben bij het bestaan van een orkest, is in het debat door diverse betrokkenen aangedragen als argument tegen de bezuinigingen. Er werd gewezen op de negatieve gevolgen voor de culturele infrastructuur en de economie, bijvoorbeeld de lokale podia en de mensen die er werken. Orkesten zijn mede bepalend voor de sfeer in een stad en regio. Een aantasting van het orkest, betekent ook gevolgen voor andere, op het eerste gezicht minder direct, betrokkenen.

Geredeneerd vanuit de Nederlandse overheid is de behoefte te bezuinigen groter dan de behoefte het orkestenbestel in zijn huidige vorm in stand te houden. In de commissievergadering is het motief van de overheid voor de bezuinigingen ter discussie gesteld. Diverse oppositieleden spraken over een politieke daad. Volgens hen is €200 miljoen op de miljardenbegroting te verwaarlozen en had de regering de cultuursector kunnen sparen als ze had gewild.²⁸⁵ De behoefte van de regering is in de ogen van de oppositieleden niet zozeer de besparing van €200 miljoen, maar het afgeven van een statement. Zo zijn de bezuinigingen bijvoorbeeld een teken van daadkracht, maar ook een manier om te laten zien hoe de overheid over (de houding van) de culturele sector denkt. Dit voorbeeld toont tevens aan dat de symbolische betekenis, in dit geval van de cultuurbezuinigingen, groter kan zijn dan de materiële betekenis.²⁸⁶ Doordat het kabinet het advies van de Raad voor Cultuur op verschillende punten niet heeft gevolgd, is de voorzitter van de Raad, Els Swaab, opgestapt. Swaab: "Door de keuzes die dit kabinet maakt, wordt de schade die de bezuinigingen veroorzaken groter dan noodzakelijk is. Dat is voor mij niet aanvaardbaar. Ik wil geen leidinggeven aan het tot stand komen van subsidieadviezen voor instellingen, waarbij dit kabinetsbeleid het uitgangspunt is."²⁸⁷ Stone beschrijft de rol van de overheid in de polis: "The role of government is precisely to protect weak but legitimate interests against stronger but less virtuous ones."²⁸⁸ Uit mijn analyse blijkt dat cultuur op dit moment in Nederland een voorbeeld is van een zwak belang.

In Engeland blijft het orkestenbestel in de huidige vorm bestaan, zij het met andere subsidiebedragen. Hieruit kan niet zomaar geconcludeerd worden dat de behoefte van de Arts Council het stelsel te waarborgen groter was dan andere behoeften. De Council verkeert in een andere situatie dan de Nederlandse overheid, onder andere door het verschil in omvang van de bezuinigingen. Niettemin blijkt uit de keuzes die in Engeland zijn gemaakt, dat het waarborgen van het behoud van instellingen een belangrijk uitgangspunt is geweest, zeker bij de bezuinigingen op de orkesten. Het bovengenoemde citaat van Stone gaat voor de besluiten van de Arts Council wel op.

5.5 Efficiëntie

Nederland

Het onderwerp efficiëntie is ter sprake gekomen in hoofdstuk 2 waar aandacht is besteed aan de werking van orkesten en de positie van musici.²⁸⁹ In het Nederlandse debat is door politici niet

²⁸⁵ Tweede Kamer. Commissie Cultuur. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

²⁸⁶ Zie p. 9.

²⁸⁷ Behalve Saab is ook de commissie Podiumkunsten, een adviescommissie van de Raad voor Cultuur, opgestapt. Bron: Bockma 2011. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/article/detail/2460401/2011/07/01/Swaab-stapt-op-als-voorzitter-Raad-van-Cultuur-vanwege-bezuinigingen.dhtml> 8 juli 2011.

²⁸⁸ Stone 2006: 227.

²⁸⁹ Zie p. 13-14.

gesproken over het aanpassen van vaste formaties. In de concept ministeriële regeling wordt echter gesproken over een “muziekvoorziening”²⁹⁰, waarvan geen definitie wordt gegeven. De orkestensector heeft in het debat beargumenteerd dat het aanpassen van de formatie geen werkbare oplossing is. De Raad voor Cultuur gaf daarbij aan dat het omvormen naar dergelijke voorzieningen grote gevolgen heeft.²⁹¹ Het onderwerp is in allerlei onderzoeken een *hot item*, maar in het debat is het dat vooral voor de orkestensector en niet voor de politiek.

Engeland

In Engeland was efficiëntie eveneens een onderwerp van gesprek, maar buiten het publieke debat om. Het ging niet om voorstellen de orkestformatie aan te passen, maar over vormen van samenwerking en het besparen van personeel in de backoffice van orkesten. Onderzoeken hebben uitgewezen dat deze vorm van samenwerking in eerste instantie meer kost dan het oplevert en de feitelijke opbrengst na jaren minimaal is.²⁹²

5.6 Pluriformiteit

In Nederland en Engeland is pluriformiteit als waarde niet expliciet voorgekomen in het publieke debat. Gesteld kan worden dat symfonieorkesten bijdragen aan pluriformiteit van het culturele aanbod. Het feit dat ze er zijn, zegt echter niets over gelijke toegangsmogelijkheden en doet geen recht aan de orkesten die nu in Nederland het zwaarst onder druk staan. De vraag rijst wanneer er sprake is van pluriformiteit. Landelijk gezien is er zowel in Nederland als Engeland een pluriform aanbod, maar op regionaal en lokaal niveau kan het ter discussie worden gesteld. Dit is gedaan in de vorm van argumenten voor geografische spreiding, waaraan aandacht is besteed in de paragrafen over gelijkheid en vrijheid.

5.7 Kwaliteit

Nederland

In Nederland bekritisieren het orkestenveld en de oppositie de rol van de overheid betreffende de keuzes die zij maakt in de financiering van de orkesten. De WRR geeft een argument voor de selectieve rol van de overheid op het gebied van cultuursubsidiëring: kwaliteit van kunst en cultuur gaat gepaard met leerpotentieel en dus ontplooiing, waardoor ingrijpen gerechtvaardigd is.²⁹³ De coalitie heeft door haar machtspositie direct invloed op het culturele landschap en het orkestenbestel. In het geval van de bezuinigingen is onduidelijk op basis van welke criteria een aantal orkesten een ongeveer gelijk subsidiebedrag behoudt en andere een (groot) deel verliezen. De achterliggende waarde die volgens tegenstanders van de getroffen maatregelen ontbreekt, is het hebben van een visie op basis waarvan de keuzes gelegitimeerd kunnen worden.²⁹⁴ Uit het debat van 27 juni 2011 blijkt dat de keuzes van het kabinet Rutte-Verhagen niet langer gebaseerd zijn op een kwaliteitsoordeel van een Raad voor Cultuur, dat van oudsher verbonden is met de waarde ontplooiing. Jasper van Dijk (SP) kaartte in de

²⁹⁰ Zijlstra 2011: 15.

²⁹¹ Zie p. 42.

²⁹² House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 33.

²⁹³ Hoefnagel 1992: 51; zie p. 7-8.

²⁹⁴ O.a. Peters in *Tweede Kamer. Commissie Cultuur. Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

commissievergadering aan dat het advies van de Raad terzijde is gelegd en dat daardoor het Thorbeckeprincipe niet wordt gevolgd en vraagt wat de overheid daarvan vindt. Zijlstra antwoordde daarop dat hij de spanning die Van Dijk aanhaalt, niet ziet.²⁹⁵

De WRR zag in 1992 de mogelijkheid van een verschuiving van een overheid die instellingen ondersteunt om zo kwaliteit te waarborgen, naar een situatie waarin de verantwoordelijkheid voor kwaliteit bij de instellingen komt te liggen. Overheidssteun is dan geen voorwaarde meer voor kwaliteit, maar kwaliteit is een voorwaarde voor het ontvangen van subsidie.²⁹⁶ Uit de keuzes die gemaakt zijn bij de bezuinigingen op orkesten is gebleken dat kwaliteit niet langer een garantie is voor de continuering van subsidie. De titel van de concept ministeriële regeling *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*²⁹⁷ markeert deze verschuiving.

Engeland

De macht van de Arts Council is in het Engelse debat niet ter discussie gesteld. Hoe de Arts Council gekomen is tot een generieke korting van 2,3% en 6,6% is niet duidelijk. Aangenomen mag worden dat de Council tevreden is over de kwaliteit die orkesten leveren, aangezien alle orkesten langjarige subsidie behouden. In de aanvraag van het Portfolio programma was kwaliteit echter niet de enige voorwaarde, waardoor onbekend is hoe zwaar het criterium meetelt in de keuzes die zijn gemaakt.

5.8 Symbolen

Verhaal

Nederland

In het geval van de bezuinigingen op cultuur in Nederland vertelt de overheid een zogenaamd 'blame-the-victim story'²⁹⁸. De schuld wordt bij het slachtoffer -hier: de orkesten- gelegd. Wanneer vanuit deze bril naar de orkesten wordt gekeken, blijkt dat de overheid, indirect gesteund door verschillende onderzoeken zoals dat van Dubois&Co²⁹⁹ waarin onderzoek is gedaan naar businessmodellen voor orkesten, stelt dat de orkesten te afhankelijk zijn van de overheid en dat dat moet veranderen. Het feitelijke probleem is dat er tekorten zijn (veroorzaakt door diezelfde overheid) en dat er daarom bezuinigd moet worden en onder andere orkesten daar de dupe van worden. Er gebeurt precies wat Stone beschrijft: "the blame-the-victim story always ends with an exhortation of the few (the victims) to reform their own behavior in order to avoid the problem."³⁰⁰

²⁹⁵ Tweede Kamer. Commissie Cultuur. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

²⁹⁶ Hoefnagel 1992: 52-53.

²⁹⁷ Zijlstra 2011.

²⁹⁸ Stone 2006: 144.

²⁹⁹ Dubois&Co 2011. *Er zit muziek in de Nederlandse symfonieorkesten. Visie op het businessmodel van symfonieorkesten*.

³⁰⁰ Stone 2006: 145.

Engeland

In Engeland wordt het verhaal anders verteld: “It is vital that public money is spent wisely, and this means that art organisations themselves have a responsibility to be as efficient and financially sustainable as they can.”³⁰¹ Hier is sprake van een verantwoordelijkheid die instellingen hebben en geen schuld voor het feit dat instellingen niet genoeg verdienen. Een belangrijk onderscheid tussen de landen is dat Engelse orkesten gemiddeld genomen minder afhankelijk zijn van subsidie dan Nederlandse orkesten. Desalniettemin wordt er op een andere manier over de instellingen gesproken. Uit geraadpleegde Engelse bronnen blijkt geen duidelijke wens tot verandering, die in Nederland van de overheidskant wel aanwezig is. Om deze reden is er geen verhaalstructuur uit *Policy Paradox* (Stone, 2006) die aansluit op de Engelse situatie.

Beeldspraak

Nederland

In Nederland is het Residentie Orkest beschreven als “tromboneclubje voor de elite”.³⁰² Daarmee was “het tromboneclubje” niet alleen een pars pro toto voor het Residentie Orkest of orkesten in het algemeen, maar vormde het eveneens een pars pro toto voor de hele cultuursector. Het orkest werd het symbool voor cultuur en daarmee werd cultuur door de PVV tot iets voor de elite bestempeld. Er is sprake van *framing*, waarover meer onder de volgende kop.

In het huidige debat zijn zegswijzen als “het tromboneclubje” niet door politici aangehaald, maar is het vooral de sector die zijn ongenoegen uit over de manier waarop er naar hem wordt gekeken. Door middel van metaforen als “kaalslag” en “mokerslag”³⁰³, “botte bijl”³⁰⁴, “dolk in de rug”³⁰⁵ en “beul”³⁰⁶ proberen vertegenwoordigers van de sector en politici de impact van de bezuinigingen op de orkesten en de samenleving duidelijk te maken.

Framing

Nederland

De manier waarop over het Residentie Orkest is gesproken, is een voorbeeld van *framing*³⁰⁷. Het gevaar van beeldspraak, die in het voorbeeld is uitgegroeid tot framing, is volgens Stone dat het niet als dusdanig wordt opgevat, omdat we eraan gewend raken.³⁰⁸ Een ander frame is het subsidie-infuus, een term die onder andere door Halbe Zijlstra is gebruikt: “Het subsidie-infuus van de overheid moet minder vanzelfsprekend worden” zei hij in relatie tot de cultuursector.³⁰⁹ Het frame toont hier een sterk financieel hulpbehoevende sector, terwijl er hard wordt gewerkt om zoveel mogelijk eigen inkomsten te genereren en er ook instellingen zijn die (praktisch) zonder subsidie bestaan. Dit is een voorbeeld van stigmatisering. Zijlstra merkt verder

³⁰¹ House of Commons. Culture, Media and Sport Committee 2011: 18.

³⁰² Citaat Fritsma in *Gemeente Den Haag, algemene beschouwingen 3 juni 2010*. <http://www.uitzendingenraaddenhaag.nl/public-access/> 23 mei 2011.

³⁰³ *Actie FNV KIEM: Stop culturele kaalslag*. <http://www.fnv.nl/publiek/themas/vakmanschap/nieuws/fnv-kiem-stop-culturele-kaalslag/>; *Staatssecretaris wil fusie orkesten*. <http://www.twenteuitdekunst.nl/node/109769> 27 mei 2011.

³⁰⁴ Citaat Van Dijk in *De Volkskrant* 2011. ‘De bodem wordt onder de cultuursector weggeslagen’.

³⁰⁵ Citaat Peters in *De Volkskrant* 2011. ‘De bodem wordt onder de cultuursector weggeslagen’.

³⁰⁶ Citaat Van Klink 2011 in Bockma 2011.

³⁰⁷ Zie p. 11.

³⁰⁸ Stone 2006: 156.

³⁰⁹ Elsevier 2010. *Culturele instellingen moeten van subsidie-infuus af*. <http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Politiek/283863/Culturele-instellingen-moeten-van-subsidieinfuus-af.htm> 2 juni 2011.

meermaals op dat er “nog altijd honderden miljoenen aan cultuur” wordt gegeven.³¹⁰ Wijbrand Schaap, oprichter van het Cultureel Persbureau, noemt dit een “klassiek voorbeeld” van framing:

Want niemand kan ontkennen dat het kabinet nog steeds honderden miljoenen uitgeeft aan cultuur. Al klinkt 650 miljoen dan iets exacter. Als je tegenwerpt dat het kabinet ook honderden miljoenen heeft afgepakt van de cultuur, zit je klem. Je bent in de val getrapt, want nu ben je iemand die zeurt in plaats van iemand die blij is met wat er (nog) is.³¹¹

Een laatste illustratie van framing door politici is het gebruik van de woorden “grauwe middelmaat”³¹² door VVD’er Bart de Liefde. Herhaaldelijk typeert hij een groot deel van culturele instellingen aan de hand van deze woorden. ‘Middelmaat’ bevat al een negatieve connotatie, maar door de toevoeging ‘grauwe’ wordt dit versterkt. Het beeld dat hij creëert, berust niet op waarheid; in visitatierapporten van de podiumkunsten en sectoranalyses van de Raad voor Cultuur klinken bovenal lovende woorden voor de sector.³¹³ Behalve Schaap, laat ook acteur Gijs Scholten van Aschat zich uit over de manier waarop politici een beeld hebben neergezet van de cultuursector.

Er zou best veel mogelijk zijn geweest, maar de grootste schade is niet de bezuiniging, de grootste schade is de stigmatisering door onze regering zelf. Zij is erin geslaagd om binnen een jaar een van de belangrijkste verworvenheden van het naoorlogse Nederland, een rijkgeschakeerd landschap van kwalitatief hoogwaardige kunst en cultuur, het imago te bezorgen van een nutteloze hobby, van een stelletje klaplopers, subsidieslurpers en slapjanussen.³¹⁴

De voorbeelden bevestigen dat “politics shapes the way problems and policy issues are perceived in the first place.”³¹⁵ Een andere interessante invalshoek biedt Fenneke Wekker, theatermaker/-schrijver, die de zogeheten crisis-retoriektheorie van Kuipers³¹⁶ verbindt met het beeld dat door politici is geschapen. In deze theorie komen het zojuist besproken onderwerp framing en het “blame the victim”-verhaal samen:

Volgens de theorie van de crisis-retoriek van Kuipers (2006) is een crisis geen objectief gegeven, maar een “doelbewust gecreëerd beeld [...] om ingrijpende verandering in een sector mogelijk te maken”. Dit crisisbeeld komt tot stand doordat veranderingsgezinde politici de legitimiteit van de betreffende instituties aan de orde stellen, de schuld van de crisis neerleggen bij de verdedigers van de bestaande situatie en er een beroep wordt gedaan op het nemen van verantwoordelijkheid. Als het ontstane beeld vervolgens omarmd wordt door andere besluitvormers, de media, belanghebbenden en kiezers, kan een sector ingrijpend veranderd worden.³¹⁷

³¹⁰ Schaap 2011.

³¹¹ Ibidem.

³¹² De Liefde 2011.

³¹³ McMaster 2010; Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010. Raad voor Cultuur. *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016. Noodgedwongen keuzen. Bijlage sectoranalyses*. <http://www.cultuur.nl/11/20/adviezen/advies-bezuiniging-cultuur-2013-2016.aspx> 8 juli 2011.

³¹⁴ Scholten van Aschat 2011.

³¹⁵ Stone 2006: 224; zie p. 10.

³¹⁶ Kuipers 2006. *Crisis als katalysator. Hervormingen in de Belgische en de Nederlandse sociale zekerheid*. Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken 3.

³¹⁷ Wekker 2011.

Engeland

In Engelse krantenberichten en andere documenten komen betreffende de bezuinigingen op cultuur geen symbolen voor.

5.9 Conclusie

Aan de hand van deelvraag 4 zijn in dit hoofdstuk de waarden, belangen en symbolen die in de argumenten te herkennen zijn, uitgediept. De meeste argumenten, zowel in Nederland als Engeland, hebben betrekking op gelijkheid, vrijheid en zekerheid (behoeften). Gelijkheid en vrijheid zitten verborgen in uitspraken over de invulling van de bezuinigingen, geografische spreiding en de educatieve functie van orkesten. Behoeften, die ook als belangen opgevat kunnen worden, zijn in verschillende argumenten aanwezig. Een voorbeeld van de behoefte zekerheid is aanwezig in argumenten waarin het wegvallen van (een deel van de activiteiten van) een orkest centraal staat. De belangen van anderen, zoals burgers, andere sectoren en politici liggen verscholen in argumenten waarin het effect van kunst voor mens en samenleving wordt genoemd. Zo is het belang van orkesten voor de economie aangevoerd. In het geval van belangen van politici is het de oppositie die stelt dat de bezuinigingen op kunst voor de regering een manier zijn om onder andere daadkracht te laten zien, waarmee wordt gezegd dat het politieke in plaats van kunstinhoudelijke keuzes zijn. De onderzochte waarden hangen bovendien met elkaar samen. Een aantasting van de ene waarde, heeft vaak ook gevolgen voor de andere. Efficiëntie speelt vooral een rol buiten het debat. Alleen vertegenwoordigers van de orkesten ageren tegen voorstellen om de orkestformatie aan te passen. Volgens hen bevordert dit de efficiëntie en artistieke kwaliteit niet en is het geen manier om de bezuinigingen in te vullen. Op grond van het kwaliteitsbeginsel, waarbij een link wordt gelegd met ingrijpen ten behoeve van ontplooiing en vrijheid, kan de invloed van de Nederlandse regering en de Engelse Arts Council worden bekeken. Ten aanzien van ontplooiing en vrijheid is ingrijpen van hogere hand gelegitimeerd. Uit het onderzoek is gebleken dat de coalitie en Arts Council invloed hebben op de inrichting van het culturele landschap, doordat zij (gedeeltelijk) kunnen beslissen welke instelling wel of geen subsidie krijgt en derhalve wel of niet in het culturele landschap kan bestaan. Bij de bezuinigingskeuzes is opgemerkt dat een rechtvaardiging van ingrijpen op basis van kwaliteit (en daarmee ontplooiing en vrijheid) moeilijk te controleren is. In Nederland is er op dit punt kritiek op het kabinet, omdat onduidelijk is op basis van welke criteria het keuzes heeft gemaakt. Door het ontbreken van een heldere motivatie voor de beslissingen is er onbegrip vanuit het veld.

De symbolen van Stone om de perceptie van anderen te beïnvloeden zijn in het Engelse debat niet gevonden. In Nederland laten voorbeelden zien hoe uitspraken van politici de beeldvorming van de culturele sector kunnen beïnvloeden en op welke manier vertegenwoordigers van de sector vervolgens zelf beeldspraak gebruiken om de aanpak van politici te duiden.

Hoofdstuk 6. Conclusie, discussie en aanbevelingen

De hoofdvraag die in deze scriptie centraal staat is:

Zijn er verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat dat in 2010-2011 is gevoerd over de bezuinigingen op symfonieorkesten, en zo ja, hoe zijn ze te verklaren?

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag zijn in hoofdstuk twee eerst kenmerken van het professionele orkestenlandschap, de cultuurpolitiek en subsidiesystematiek beschreven. Van de gesubsidieerde orkesten is in kaart gebracht hoeveel subsidie zij momenteel ontvangen en hoeveel dat is na de bezuinigingen. Daarna is aan de hand van *Policy Paradox* (Stone, 2006) en *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (Hoefnagel, 1992) gekeken naar de argumenten die in het debat zijn aangevoerd en welke waarden daarin te herkennen zijn. Op basis van hoofdstuk vier en vijf kan geconcludeerd worden dat er verschillen zijn tussen het Nederlandse en Engelse debat. In dit hoofdstuk volgt na een overzicht van de gevonden verschillen een uitleg van factoren die de verschillen kunnen verklaren. Voor deze verklaringen wordt teruggerepen op bevindingen uit voorgaande hoofdstukken. Hoewel de hoofdvraag over de orkestensector gaat, is uit de analyse van de argumenten gebleken dat een aantal kenmerken voor de hele culturele sector opgaat. In dit hoofdstuk komen daarom ook passages voor die de orkestensector overstijgen.

Het eerste verschil tussen het Nederlandse en Engelse debat is dat het Nederlandse omvangrijker is. Een tweede onderscheid tussen de landen is de bron waar de argumenten gevonden zijn en daarmee de plaats waar het debat is gevoerd. Alle Nederlandse argumenten komen uit de media: krantenberichten, radio- en televisie-interviews en online nieuwspagina's. De Engelse argumenten zijn grotendeels afkomstig uit een rapport van het Culture, Media and Sport comité van het House of Commons. Een derde verschil tussen Nederland en Engeland is het initiatief van de overheid in het debat. In Engeland is er direct een dialoog aangegaan met de cultuursector, waaronder de orkesten. In Nederland heeft Zijlstra (pas in mei) gesprekken gevoerd met orkestdirecties, maar dit heeft in het geheim plaatsgevonden. De transparantie in het proces is daarmee nog een vierde belangrijk verschil tussen de landen.

De toon van zowel politici als vertegenwoordigers van de orkestensector in het debat is een vijfde onderscheid dat gemaakt kan worden. Uit zowel Engelse beleidsdocumenten als uitspraken die in andere bronnen zijn gedaan, klinkt een trots door voor het culturele landschap dat is opgebouwd. De boodschap is dan ook 'het is al goed, maar we streven naar beter en de bezuinigingen mogen daarbij geen belemmering zijn'. In Nederland ontbreekt deze publieke trots vanuit de coalitie. De boodschap is dat instellingen van het subsidie-influus af moeten en dat het is afgelopen met de vanzelfsprekendheid van subsidie. Over de hoogwaardige kwaliteit en betekenis van de kunst voor de samenleving wordt niet gesproken. Door middel van een blame-the-victim-story, beeldspraak en framing is vooral een negatief beeld van de sector afgegeven. De sector reageert daar op een gelijkwaardige manier op: het is hard tegen hard.

Een zesde verschil tussen de landen heeft te maken met de gevonden waarden die ten grondslag liggen aan het debat. Uit de analyse in hoofdstuk vijf is gebleken dat de zekerheid van Engelse orkesten gewaarborgd blijft, terwijl die in Nederland voor een aantal orkesten onder druk staat. Aan de hand van besluiten die zijn genomen, lijkt het erop dat de behoeften of belangen van de

Arts Council verschillen van de Nederlandse coalitie. Voor de Engelse orkesten is de zekerheid gegarandeerd, waaruit afgeleid kan worden dat het behoud van alle orkesten een weloverwogen keuze is geweest, hoewel niet duidelijk is op basis waarvan dit besluit is genomen. In Nederland ontbreekt inzicht in de motivatie van keuzes, zowel voor de zwaarte van de bezuinigingen op de orkestensector in zijn geheel, als de ongelijke keuzes die binnen de sector zijn gemaakt. De opvatting van Stone dat de overheid juist de zogenaamde ‘weak but legitimate interests’ moet beschermen, gaat wel op voor Engeland, maar niet voor Nederland. De oppositie spreekt ten aanzien van de cultuurbezuinigingen over een politieke daad: de bezuinigingen gaan niet over kunst, maar zijn een politiek statement. Door de kunsten niet te beschermen wordt op een weinig elegante manier met een decennialange beleidstraditie gebroken en stelt de overheid aan de kaak of de kunsten wel ‘legitimate interests’ zijn.

Door het verschil van de Nederlandse en Engelse bezuinigingen op de orkesten, zijn er ook verschillen in de manier waarop de sector zichzelf verdedigt, een zevende onderscheid. In Nederland wordt met het ergste gerekend en vanuit deze gedachte geredeneerd: ‘als het orkest er niet meer is, dan’. In Engeland wordt er vanuit minder grote gevolgen geredeneerd: een vermindering van subsidie leidt onder andere tot een verandering in de programmering en een instabiele positie op de internationale onderhandelingsmarkt. Op dit punt raken de verschillen tussen het debat ook de verklaringen voor de verschillen.

Uit de opsomming blijkt dat ik zeven verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat heb gevonden. Hoewel de hoofdvraag over verschillen gaat, zijn er ook overeenkomsten gevonden in aangevoerde argumenten³¹⁸ en de onderliggende waarden³¹⁹. Het is echter mogelijk dat er uit nader onderzoek nog meer verschillen en overeenkomsten voortkomen. Nu het eerste deel van de hoofdvraag is beantwoord, ga ik in op factoren die de verschillen kunnen verklaren.

Het zevende voorbeeld laat zien dat de omvang van de bezuinigingen op orkesten in de landen van elkaar verschilt en een uitwerking heeft op het debat. Het is denkbaar dat de reacties op de bezuinigingen in Engeland vanwege de omvang minder fel zijn. De aanwezigheid van een directe dialoog tussen de politiek en het veld, zoals toegelicht in hoofdstuk drie, kan verklaren waarom er in Engelse media weinig reacties van betrokkenen te vinden zijn: vertegenwoordigers van instellingen hebben de media minder nodig gehad om hun visie kenbaar te maken omdat er een directe dialoog heeft plaatsgevonden tussen de politiek en het culturele veld. Dit in tegenstelling tot in Nederland. Daarbij komt ook dat in Engeland de tijd tussen de bekendmaking van de bezuinigingen en de beslissingen die zijn genomen veel korter is dan in Nederland. Dit punt is zowel een verschil tussen het Nederlandse en Engelse debat als een verklaring voor het verschil in de omvang van het debat. De lange periode van onzekerheid over de voornemens van Zijlstra was een extra aanleiding voor oproer en ‘paniekvoetbal’. De ene speculatie leidde tot de andere en ieder scenario voor de invulling van bezuinigingen leverde een nieuwe golf in het debat op.

Een belangrijke factor die de snelle gang van zaken in Engeland verklaart, komt voort uit de manier waarop het orkestbeleid gevormd en uitgevoerd wordt. Zoals is uitgelegd in hoofdstuk drie, heeft de Arts Council in Engeland een autonome rol bij de invulling van de bezuinigingen op cultuur. Hierdoor hebben er in Engeland minder handelingen plaats gevonden dan in Nederland, waardoor het tijdsbestek tussen de bekendmaking van de bezuinigingen en de bekendmaking van de invulling ervan korter is.

³¹⁸ Zie hoofdstuk 4, p. 49-50.

³¹⁹ Zie hoofdstuk 5, p. 63.

Een kenmerk van de Engelse orkestensector dat is beschreven in hoofdstuk twee is het *mixed-economy-model*, dat laat zien dat de verdeling van eigen inkomsten, subsidie en opbrengsten uit sponsoring en mecenaat gespreid is. Het aandeel overheidssubsidie is over het algemeen kleiner dan in Nederland. Hierdoor is de impact van de bezuinigingen op Engelse orkesten geringer dan op de meeste Nederlandse orkesten. Dit wordt versterkt door de omvang van de bezuinigingen, die zoals gezegd in Nederland veel groter is. Daarbij komt in Nederland ook nog de btw-verhoging van 6% naar 19%, die eveneens opgevangen moet worden.

Een andere verklaring voor de verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat hangt samen met de indeling in typen orkesten in Engeland en de taakstelling van de orkesten in Nederland, zoals eveneens beschreven in hoofdstuk twee. De Engelse instellingen met een eigen orkest, zoals operagezelschappen, krijgen te maken met één korting op de instelling, waar zowel het operabedrijf als het orkest onder valt. In Nederland wordt zowel het operagezelschap als het orkest gekort, waardoor de bezuinigingen de zogenaamde *combined arts* dubbel raken met als gevolg dat het effect van de bezuinigingen op het totale culturele landschap groter is en ook de commotie vanuit het veld veelomvattender is.

Er is een verschil te constateren in de toon waarop er in beide landen in het politieke debat over orkesten wordt gesproken, zoals geconstateerd in paragraaf 5.8. De titel van deze scriptie verwijst daarnaar. In Engeland worden orkesten gepresenteerd als cultureel boegbeeld en in overeenstemming met de termen van Stone zijn de orkesten zowel door de sector zelf, als door het Department for Culture, Media and Sport neergezet als (culturele) helden waarop het land trots is. Dit in tegenstelling tot Nederland, waar orkesten door politici uit het kabinet in een *blame-the-victim*-structuur zijn geplaatst en als doelwit van politieke doelstellingen gezien kunnen worden. De defensieve houding van de vertegenwoordigers van de Nederlandse orkestensector, zoals die uit de analyse van zogenaamde symbolen van Stone in hoofdstuk vijf naar voren kwam, is hieruit te verklaren. De orkestensector moet zich verdedigen en bovenal bewijzen, omdat de machthebbers er niet met lof, maar met een kritische en soms denigrerende toon over spreken.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was een overzicht te geven van het Nederlandse en Engelse debat dat over de bezuinigingen op symfonieorkesten is gevoerd. Behalve argumenten weer te geven die door verschillende partijen naar voren zijn gebracht, heb ik ze ook geanalyseerd op onderliggende waarden. Deze analyse is tot stand gekomen met behulp van principes uit het WRR-onderzoek *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (Hoefnagel, 1992) en *Policy Paradox* (Stone, 2006). Mijn onderzoek onderschrijft de conclusie van McCarthy et al (2004) en Belfiore en Bennett (2010). Zij stelden dat de intrinsieke waarde van kunst te weinig aandacht krijgt wanneer er over kunst wordt gesproken en dat er een taal ontbreekt om het belang van kunst uit te drukken.

Bij de resultaten kunnen de volgende kanttekeningen worden geplaatst:

- Financiële gegevens zoals subsidiebedragen en eigen inkomsten van Engelse orkesten zijn gebaseerd op beschikbare cijfers en laten slechts een deel van het geheel zien. Het nadeel van gemiddelden is dat ze geen recht doen aan de onderlinge verschillen tussen

orkesten. Het is daarom interessant en relevant meer (gedetailleerde) financiële data van orkesten te verzamelen ten aanzien van inkomsten en uitgaven, bijvoorbeeld de exacte kosten voor musici en dirigenten. Voor een inzage in de verhouding tussen inkomsten en uitgaven is het ook van belang mee te nemen hoeveel programma's, concerten en andere activiteiten in een seizoen worden aangeboden. Aan de hand van deze informatie kunnen de verschillen tussen de orkesten beter worden verklaard.

- In het onderzoek heb ik me grotendeels beperkt tot het cultuurbeleid en de subsidiëring door de landelijke overheid. Voor de gemeenten, en in Nederland ook de provincies, is echter ook een rol weggelegd ten aanzien van de orkesten. Meer gegevens over hun beleid dragen bij aan het vormen van een compleet beeld van de (werking van de) sector en de vorming en uitvoering van het cultuurbeleid.
- Voor een weergave van het debat heb ik zoveel mogelijk bronnen gebruikt. Er zullen echter uitspraken ontbreken. Enerzijds vanwege een gebrek aan toegang tot alle informatie en anderzijds omdat ik uit de beschikbare informatie een selectie heb gemaakt die mij het meest representatief leek.
- Doordat de hoofdvraag is toegespitst op de verschillen tussen het Nederlandse en Engelse debat, is er minder oog voor de overeenkomsten. Voor een volledige weergave van het debat, dient er nog nadrukkelijker naar de overeenkomsten te worden gekeken.
- In het onderzoek heb ik me beperkt tot de bezuinigingen op orkesten die uit de cultuurbegroting worden gefinancierd. Dit betekent dat de bezuinigingen op het Muziekcentrum van de Omroep en de BBC-orkesten niet aan bod zijn gekomen, waardoor een deel van het debat over de bezuinigingen op de orkestensector ontbreekt, dat aangevuld kan worden.

Aanbevelingen

Vervolgonderzoek

Bij de bovenstaande kanttekeningen zijn al enkele suggesties voor vervolgonderzoek gedaan. Graag voeg ik er nog een aantal aan toe:

- Behalve gesubsidieerde orkesten bestaan er ook niet-gesubsidieerde orkesten. Een onderzoek naar de inkomsten, uitgaven en activiteiten van deze orkesten is interessant, omdat gesubsidieerde orkesten hier mogelijk lessen uit kunnen trekken voor hun bedrijfsvoering.
- In een studie naar geldstromen van loterijen naar cultuur, en daarbinnen specifiek naar orkesten, kan gekeken worden naar de invloed van deze gelden en de eventuele kansen ervan voor Nederland.
- De Nederlandse overheid bleek bij de bezuinigingen aanzienlijk invloed uit te kunnen oefenen op de subsidiëring van culturele instellingen. Een onderzoek naar alternatieve vormen van cultuurbeleidsvorming en -uitvoering kan een aanleiding zijn voor een gedegen discussie over en wellicht hervorming van de huidige constructie.

Orkesten

- Vertegenwoordigers van de Nederlandse orkesten hebben zich defensief opgesteld in het debat. Door in de toekomst meer uit te gaan van de eigen waarde van een orkest in plaats van de waarde van een orkest te meten aan de gevolgen voor anderen wanneer een orkest wegvalt, komt de sector sterker over en wordt er vanuit het positieve in plaats van vanuit het negatieve geredeneerd. De trots voor de eigen instelling is in het heetst van de strijd naar de achtergrond verdwenen, terwijl juist het tonen hiervan het beeld dat anderen van de sector hebben ten goede kan komen. Ik raad betrokkenen daarom aan de nadruk weer te leggen op wat er is bereikt, op wat men nog wil bereiken en op de waarde die een orkest heeft, om zo een kentering in de beeldvorming teweeg te brengen.

Politiek

- Zoals geconstateerd in hoofdstuk vijf, ontbreekt er vanuit de regering een blijk van waardering voor het culturele landschap. Natuurlijk mag er kritisch worden gekeken naar de werking van instellingen, maar dat is iets anders dan te stellen dat de sector financieel ongezond is en maar eens moet leren zichzelf te redden. Afhankelijkheid van subsidie zegt bovendien niet alles over de gezondheid van een sector. De manier waarop er over instellingen in het algemeen is gesproken, heeft de cultuursector geen goed gedaan. Het beeld dat de overheid afgeeft, beïnvloedt het beeld dat de burgers er van hebben. Ik zou politici van harte aan willen bevelen met respect en waardering over instellingen en hun prestaties te spreken. Dit komt niet alleen de verhouding tussen de overheid en het culturele veld ten goede, maar heeft ook zijn uitwerking op de maatschappij. Door in beleidsdocumenten te spreken over doelen voor de toekomst, kan men blijk geven van een visie. Het beleidsdoel participatie te willen stimuleren, gaat niet samen met het beeld dat van de sector is gegeven, als staande met de rug naar het publiek. Als de overheid bovendien sponsoring en mecenaat wil stimuleren, volstaat een belastingmaatregel niet. Het is niet reëel te verwachten dat burgers zich als mecenasen en bedrijven zich als sponsors melden, wanneer het kabinet zwaar op cultuur bezuinigt en belangrijker nog, er op een felle, kritische en af en toe ook respectloze manier over spreekt. Subsiëring door de overheid is een blijk van vertrouwen in een instelling, waardoor externe financiers eerder over de brug komen, zoals ook aangevoerd is in het Engelse debat. De overheid kan een voorbeeld nemen aan de houding van de Arts Council en de manier waarop er door middel van beleid op een positieve manier wordt gestreefd naar een verbetering en versterking van de culturele sector. Een mentaliteitsverandering bij de overheid in combinatie met een veranderende houding van de betrokkenen uit de cultuursector zijn nodig om recht te doen aan al het harde werken en de bijzondere prestaties die in vele culturele instellingen in het land worden geleverd om mensen kunst en cultuur te laten beleven. Dat is waar het uiteindelijk over gaat en eigenlijk over zou moeten gaan.

Referentielijst

Arts Council England 2010. *Achieving great art for everyone. A strategic framework for the arts.* 2008. 5 mei 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/arts_council_plan.pdf>.

Arts Council England 2010. *Achieving great art for everyone. Appendix Music.* Z.j. 5 mei 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/consultation/Appendix_Music_A4_12Pt.pdf>.

Arts Council England. *Annual Review 2010. Arts Council England grant-in-aid and Lottery annual report and accounts 2009/10.* 16 april 2011. Londen: The Stationery Office. <http://www.artscouncil.org.uk/publication_archive/annual-review-2010/>.

Arts Council England. *Arts Council England national portfolio organisations from april 2012.* 2011.16 april 2011. <<http://www.artscouncil.org.uk/funding/national-portfolio-funding/>>.

Arts Council England. *Biggest change to arts funding in a generation.* 4 november 2010. 16 april 2011.<<http://www.artscouncil.org.uk/news/biggest-change-arts-funding-generation/>>.

Arts Council England. *Endowments in the arts.* Commissioned by the Secretary of State for Culture, Olympics, Media and Sport. 2010. 14 april 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/doc/final_endowments_in_the_arts.pdf>.

Arts Council England. *Guidance for applicants.* 25 november 2010. 24 mei 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/national_portfolio_funding_final/final_national_portfolio_funding_programme_guidance_251110.pdf>.

Arts Council England. *How we are governed.* Z.j. 16 mei 2011.<<http://www.artscouncil.org.uk/about-us/the-council/>>.

Arts Council England. *Music: Arts Council investment strategy. Music and the new portfolio.*2011. 20 april 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/portfolio_summaries/music.pdf>.

Arts Council England. *National Portfolio facts and figures in detail.* 2011.16 april 2011.<<http://www.artscouncil.org.uk/funding/national-portfolio-funding/facts-and-figures>>.

Arts Council England. *Regularly funded organisation grants for 2011/12.* 2010. 16 april 2011. <<http://www.artscouncil.org.uk/funding/regular-funding-organisations/>>.

Arts Council England. *The 1990s: Lottery funding and the DCMS.* Z.j. 18 mei 2011. <<http://www.artscouncil.org.uk/about-us/history-arts-council/1990s/>>.

Arts Council England. *The criteria for Arts Council England regular funding.* 2009. 20 april 2011. <http://www.artscouncil.org.uk/media/uploads/criteria_for_regular_funding.pdf>.

Arts Council England. *The history of the Arts Council.* Z.j. 18 mei 2011. <<http://www.artscouncil.org.uk/about-us/history-arts-council/>>.

Arts Council England. *Touring, and why we fund it.* Z.j. 27 mei 2011. <<http://www.artscouncil.org.uk/about-us/touring/>>.

Arts Council England Press Office. *Arts Council England announces funding decisions and new*

national portfolio arts organizations. 2011. 20 april 2011. <<http://press.artscouncil.org.uk/content/Detail.aspx?ReleaseID=1219&NewsAreaID=2>>.

Association of British Orchestras. *A platform for success: A five year vision for orchestras*. 2010. 26 maart 2010. <<http://www.abo.org.uk/Information/Publications/>>.

Association of British Orchestras. *A sound investment. The mixed economy model of UK orchestras*. 2010. 26 maart 2011. <<http://www.abo.org.uk/Information/Publications/>>.

Association of British Orchestras. *About orchestras*. Z.j. 8 april 2010. <<http://www.abo.org.uk/Information/About-Orchestras/>>.

Barbican. *Home*. Z.j. 20 mei 2011. <<http://www.barbican.org.uk/>>.

Belfiore, Eleonora & Oliver Bennett. *The social impact of the art. An intellectual history*. Londen: Palgrave Macmillan, 2010.

Berendsen, Sjoerd./Lux. *Bezuinigingen gaan kunst & cultuur hard treffen. Tijd om iets te ondernemen*. 2010. 6 juni 2011. <<http://www.luxnijmegen.nl/debat/nieuws/2010/11/11/bezuinigingen-gaan-kunst-cultuur-hard-treffen-tijd-om-iets-te-ondernemen>>.

Berenschot. *Naar nieuwe prestatie modellen voor orkesten. Eindrapport over het orkestenonderzoek voor het ministerie van OCW*. Utrecht: Berenschot B.V., 2011.

BBC. *BBC Trust*. 2010. 20 april 2011. <http://www.bbc.co.uk/bbctrust/our_work/annual_report/index.shtml>.

Bockma, Harmen. *Economen uiten felle kritiek op plan Zijlstra*. 15 juni 2011. 19 juni 2011. <<https://www.facebook.com/notes/frascati/vandaag-in-de-volkskrant-economen-uiten-felle-kritiek-op-plan-zijlstra/180801568645157>>.

Bockma, Harmen. "Voorzitter Raad van Cultuur vertrekt, commissie Podiumkunsten stapt op." *De Volkskrant*. 1 juli 2011. 8 juli 2011. <<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/article/detail/2460401/2011/07/01/Swaab-stapt-op-als-voorzitter-Raad-van-Cultuur-vanwege-bezuinigingen.dhtml>>.

Bosma, Bianca. *Bezuinigingsplannen dramatisch voor NNO*. 2 mei 2011. 6 juni 2011. <<http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/60201/bezuinigingsplannen-dramatisch-voor-nno>>.

Boston Symphony Orchestra. *The history of the BSO*. Z.j. 14 april 2011. <http://www.bso.org/bso/mods/toc_01_gen_images.jsp?id=bcat13050004>.

Broers, Daphne. "HBO gaat op zoek naar vrienden". *Eindhovens Dagblad*. 22 maart 2011. 6 juni 2011. <<http://www.ed.nl/uitcultuur/muziek/article8364578.ece>>.

Bunch, Will. *Philadelphia Orchestra's bankruptcy battle hits same notes as Wisconsin fight*. 21 april 2011. 20 juni 2011. <http://articles.philly.com/2011-0421/news/29459430_1_bankruptcy-filing-philadelphia-orchestra-rival-orchestra>.

CDA-VVD. *Vrijheid en verantwoordelijkheid. Concept Regeerakkoord CDA-VVD*. 30 september 2010. <<http://www.kabinetsformatie2010.nl/dsc?c=getobject&s=obj&objectid=127446>>.

Charity Commission. Z.j. 7 april 2011. <<http://charitycommission.gov.uk/>>.

CJP. *Toekomst van de Cultuurkaart*. 8 juli 2011. <[http://www.cultuurkaart.nl/nieuws/redactie_neel/item9755/In schooljaar 20112012 gaat de Cultuurkaart gewoon door.html](http://www.cultuurkaart.nl/nieuws/redactie_neel/item9755/In_schooljaar_20112012_gaat_de_Cultuurkaart_gewoon_door.html)>.

Cleveland Orchestra. *Help Support the Musicians of the Detroit Symphony Orchestra*. 8 oktober 2010. 20 juni 2011. <<http://www.clevelandorchestramusicians.org/2010/10/help-support-the-musicians-of-the-detroit-symphony-orchestra/>>.

CNO et al. *We gaan het verdienen, we zijn het waard! De visie van sociale partners op modernisering van arbeidsverhoudingen binnen de symfonieorkesten*. S.l., 2008.

Commissie Hierck. *Met het oog op de toekomst. Rapport van de adviescommissie muziek*. S.l., 2001.

D66 Arnhem. *Wegbezuinigen Gelders Orkest zou buitenproportioneel zijn*. 16 november 2010. 2 juni 2011. <[http://d66arnhem.nl/news/item/wegbezuinigen gelders orkest zou buitenproportioneel zijn/190](http://d66arnhem.nl/news/item/wegbezuinigen_gelders_orkest_zou_buitenproportioneel_zijn/190)>.

Den Haag. *Meerjarenbeleidsplan Kunst&Cultuur 2013-2016*. 6 juni 2011. 14 juni 2011. <<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Meerjarenbeleidsplan-Kunst-Cultuur-20132016.htm>>.

Department for Culture, Media and Sport. *What we do*. Z.j. 16 mei 2011. <[http://www.culture.gov.uk/what we do/arts/default.aspx](http://www.culture.gov.uk/what_we_do/arts/default.aspx)>.

DCMS 2010. *2010 Spending Review*. 20 oktober 2010. 31 mei 2011. <[http://www.culture.gov.uk/images/publications/Forgan ACE.pdf](http://www.culture.gov.uk/images/publications/Forgan_ACE.pdf)>.

Deutscher Bühnenverein. *Theaterstatistik 2008/2009*. Keulen: Peipers-Druckzentrum KölnWEST, 2003.

Drie, Miranda van. *Erfgoedinstelling of innovatiefabriek? De toekomst van het orkestbedrijf*. Najaar 2011. 24 juni 2011. <[http://www.forquegroup.com/Erfgoedinstelling of Innovatiefabriek/Home.html](http://www.forquegroup.com/Erfgoedinstelling_of_Innovatiefabriek/Home.html)>.

Dubois&Co. *Er zit muziek in de Nederlandse symfonieorkesten. Visie op het businessmodel van symfonieorkesten*. Amsterdam: Dubois&Co, 2010.

E-mail Eleanor Roberts, *The Hallé Development department*. 17 en 19 april 2011.

E-mail Gerald Mertens, *Direktor Deutsche Orchestervereinigung*. 22 maart 2011.

E-mail miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*. 21 maart, 18 en 20 april 2011.

E-mail Richard Wandel, *Associate Archivist New York Philharmonic Archives*. 14 april 2011.

FNV Kiem 2010. *Onderhandelingen CAO Nederlandse orkesten afgebroken*. 6 mei 2011. <<http://www.fnv-kiem.nl/nieuws/kunst-en-podium/225>>.

FNV KIEM. *Stop culturele kaalslag*. 20 september 2011. 27 mei 2011. <<http://www.fnv.nl/public/themas/vakmanschap/nieuws/fnv-kiem-stop-culturele-kaalslag/>>.

Fonds Podiumkunsten. *Toelichting besluiten muziek*. Z.j. 14 april 2011. <[http://www.fondspodiumkunsten.nl/toekenningen/vierjarige subsidie/periode 2009-2013/muziek](http://www.fondspodiumkunsten.nl/toekenningen/vierjarige_subsidie/periode_2009-2013/muziek)>.

Frissen, Paul. 'Voorbij de samenhang. Pleidooi voor een leeg kunst- en cultuurbeleid'. In:

Smithuijsen, Cas & Inge van der Vlies, red. *Gepaste afstand, de 'cultuurnotaprocedure' tussen de kunst, het recht en het openbaar bestuur*. Den Haag: 2004.

Gemeente Den Haag. *Algemene beschouwingen 3 juni 2010*. 23 mei 2011. <<http://www.uitzendingenraaddenhaag.nl/public-access/>>.

GuideStar. *Online inzage financiële jaarverslagen non-profitinstellingen*. Z.j. 7 april 2011. <<http://www2.guidestar.org>>.

Guido's Orchestra. *Home*. 19 mei 2011. <<http://www.guidos.nl/dutch/content/home.html>>.

Gustav Mahler Club. *Orkest van het Oosten*. November 2010. 3 juni 2011. <http://gustavmahlerclubs.nl/forum/topic/1605373_orkest-van-het-oosten?p=1#r8553014>.

Hallé Concerts Society. *Annual report and summary financial statements for the year ended 31 March 2010*. Manchester: The Hallé, 2010.

Haverkate, Herman. *Staatssecretaris wil fusie van orkesten*. 12 mei 2011. 27 mei 2011. <<http://www.twenteuitdekunst.nl/node/109769>>.

Hawinkels, John. *Handen af van het LSO*. Dagblad De Limburger. 27 mei 2011.

Heijne, Bas. *Weg met die voetbal-elite!* 6 maart 2010. 6 juni 2011. <<http://weblogs.nrc.nl/heijne/2010/03/06/weg-met-de-voetbal-elite/>>.

Het orkest. *Het Symfonie Orkest Amsterdam*. 19 mei 2011. <<http://www.hetorkest.nl/index.php?id=18>>.

Heuven, Robbert van. *Kritiek en reflectie*. 11 juni 2011. 20 juni 2011. <<http://www.robbertvanheuv.nl/?p=498>>.

Higgins, Charlotte. "The secret of Berlin's shine". *The Guardian*. 29 november 2010. 2 juni 2011. <<http://brightcecilia.com/journal/british-orchestras-the-cuts/>>.

Hoefnagel, F.J.P.M. *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten. De juridische en politiek-ideële aspecten van de bemoeienis van de Nederlandse rijksoverheid met de cultuur*. Den Haag: SDU, 1992.

Hollman, Emile. "Nee! Nein! Pas d'actualité". *Zuiderlucht. Cultureel maandblad*, 2 februari 2011. 6 juni 2011. <<http://www.zuiderlucht.eu/nee-nein-pas-d%E2%80%99actualite/>>.

House of Commons. Culture, Media and Sport Committee. *Funding of the arts and heritage. Third Report of session 2010-11. Volume II Oral and written evidence*. London: The Stationery Office Limited, 2011.

House of Commons. Culture, Media and Sport Committee. *Funding of the arts and heritage. Third Report of session 2010-11. Volume III*. London: The Stationery Office Limited, 2011.

IkEnschede. *Enorme krater in 't cultuurlandschap*. 11 mei 2011. 6 juni 2011. <<http://www.ikenschede.nl/opinie/1098-enorme-krater-in-t-cultuurlandschap.html>>.

Infonu.nl. *Bezuinigingen op ambtenaren*. 28 juli 2010. 3 juni 2011. <<http://mens-ensamenleving.infonu.nl/politiek/58254-bezuinigingen-op-ambtenaren.html>>.

Jensen, Stine & Rob Wijnberg. *Dus ik ben. Zoektocht naar identiteit*. 8^e druk. Amsterdam: De

bezige bij, 2011.

Joop.nl *Haitink: wegbezuinigen omroeporkesten schandalig*. 18 oktober 2010. 3 juni 2011. <http://www.joop.nl/leven/detail/artikel/haitink_wegbezuinigen_omroeporkesten_schandalig/>.

Joop.nl *Kabinet dunt cultuursector uit met korting subsidies. Voor complete orkesten en theatergezelschappen dreigt het einde*. 16 september 2010. 6 juni 2011. <http://www.joop.nl/politiek/detail/artikel/kabinet_duntcultuursector_uit_met_korting_op_cultuursubsidies/>

Kokke, Paul. *Het Brabants orkest adieu?* 11 mei 2011. 2 juni 2011. <<http://www.hallo040.nl/opinie/het-brabants-orkest-adieu/>>.

Korthals Altes, Theo, E. *Balkenende regeert stilletjes voort*. 16 september 2010. 6 juni 2011. <http://www.vkblog.nl/bericht/347052/BALKENENDE_REGEERT_STILLETJES_VOORT>.

L1. *Interview L1 met Henri Broeren*. Z.j. 6 juni 2011. <http://www.l1.nl/L1NWS/mediaplayerpopup/rp_comm_lsvideoId/1_5125450>.

Langelaar, Jeroen. *Bezuinigingen: "Raad voor Cultuur sluit aftreden niet uit"*. *Elsevier*. 9 juni 2011. 15 juli 2011. <<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Cultuur-Televisie/299548/Bezuinigingen-Raad-voor-Cultuur-sluit-aftreden-niet-uit.htm>>.

Langenberg, Berend Jan. *Collectief arbeidsvoorwaardenoverleg in de culturele sector. Het ontstaan van een institutie*. Amsterdam: Boekmanstichting, 1999.

League of American Orchestras. *Quick orchestra facts april 2010*. 2010. 14 maart 2011. <http://www.americanorchestras.org/knowledge_research_and_innovation/quick_orchestra_facts.html>.

Lelieveldt, Philomeen Barbara. *Voor en achter het voetlicht, musici en de arbeidsverhoudingen in het kunst- en amusementsbedrijf in Nederland, 1918-1940*. Universiteit Utrecht, 1998.

Liefde, Bart, de. *Eindelijk aanpak cultuurbureaucratie*. 10 juni 2011. 14 juni 2011. <<http://www.vvd.nl/detail/1385>>.

Limburgs Symfonie Orkest. *André Rieu ambassadeur Limburgs Symfonie Orkest*. Z.j. 6 juni 2011. <<http://www.lso.nl/nieuws.asp?nId=152>>.

Lint, Peter van der. "Bezuinigingen levert juist een elite op". *Trouw*. 9 november 2010. 6 juni 2011. <<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/nieuws/archief/article/detail/1820207/2010/11/09/Bezuinigingen-levert-juist-eeen-elite-op.dhtml>>.

Mariani, Marcello M. *Live classical music organizations in Europe. An international comparison of funding trends, governance mechanisms and organizational structures*. Juni 2009. 24 mei 2011. <<http://www.eurocult.org/uploads/docs/1269.pdf>>.

Mars der beschaving. *Home*. Z.j. 27 juni 2011. <<http://www.marsderbeschaving.nl/index.php>>.

McCarthy, Kevin F., Elizabeth H. Ondaatje, Laura Zakaras en Arthur Brooks. *Gifts of the muse. Reframing the debate about the benefits of the arts*. Santa Monica: RAND, 2004.

McMaster, Brian. *Rapporten Visitatiecommissie dans- en operagezelschappen 2010*. 20 juni 2011. <<http://www.cultuursubsidie.nl/subsidieverstrekkers/ministerie-ocw/downloads>>.

Mertens, Gerald. *Die Orchesterlandschaft in Deutschland*. 1 maart 2003. 15 mei 2011. <<http://www.dov.org/pressereader/items/46.html>>.

Mertens, Gerald. "Konsolidierung. Warum wir endlich eine Debatte über die Zukunft der Theater- und Orchesterfinanzierung brauchen." *Das Orchester* 4.11. Mainz: Schott Music.

Metropolitan Museum. *About the MET*. Z.j. 14 april 2011. <<http://www.metmuseum.org/about/>>.

Ministerie van OCW/Boekmanstudies. *Cultuurbeleid in Nederland*. Den Haag/Amsterdam, 2007.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Cultuur in cijfers 2011*. 24 juni 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2011/05/17/cultuur-in-beeld-2011-bijlage-statistieken.html>>.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Kunst in cijfers*. 2010. 26 maart 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2010/01/01/kunstincijfers.html>>.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. *Mediabegroting 2009*. 2008. 15 april 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/11/11/media-begroting-2009.html>>.

Musicians Union. *About us*. 19 mei 2011. <<http://www.musiciansunion.org.uk/about-us/>>.

Muziekkwartier. *Chef-dirigent Jan Willem de Vriend (OvhO) over bezuinigingen*. (Z.j.) 6 juni 2011. <http://www.muzeikkwartier.nl/nl/nieuws/nieuws_jan_willem_de_vriend_over_bezuinigingen.doc/>.

NAPK. *Visitatieprotocol 2009.Podiumkunstinstellingen met langjarig subsidieperspectief*. <<http://www.napk.nl/wp-content/uploads/Visitatieprotocol-Podiumkunstinstellingen-2010.pdf>>

National Endowment for the Arts. Z.j. 15 april 2011. <<http://www.nea.gov/about/index.html>>.

National Lottery. *Where the money goes*. Z.j. 20 mei 2011. <<http://www.nationallottery.co.uk/player/p/goodcausesandwinners/wherethemoneygoes.ftl>>.

Nederland schreeuwt om cultuur. 20 november 2010. 3 juni 2011. <<http://www.nederlandschreuwtomcultuur.nl/>>.

'Geen kaasschaaf, maar heldere keuzes'. *Nieuwsuur. Nos;Ntr*. 10 juni 2011. 19 juni 2011. <<http://beta.uitzendinggemist.nl/programmas/975-nieuwsuur>>.

Nuschelmans, André. *Verslag Cultuur tekent op draagvlak*. Oktober 2010. 18 juni 2011. <http://www.boekman.nl/documenten/boekmancongres_Cultuur%20rekent%20op%20draagvlak_verlag.pdf>.

Omroep Gelderland. *Verzet orkesten tegen dwangfusie*. 16 mei 2011. 6 juni 2011. <<http://www.omroep gelderland.nl/web/nieuwsartikel/963731/Verzet-orkesten-tegen-dwangfusie.htm>>.

Oosterbaan Martinius, Warna. *Schoonheid, welzijn, kwaliteit. Kunstbeleid en verantwoording na 1945*. Den Haag: Gary Schwartz/SDU, 1990.

Os, Pieter van & Stokmans, Derk. "Huh, jullie willen óns systeem overnemen?; Geen Amerikaan

pleit voor het eigen cultuurbeleid, toch wil Halbe Zijlstra het in Nederland invoeren". *NRC. Next*. 27 mei 2011.

Parliament UK. *Written evidence submitted by the Association of British Orchestras (ABO) (arts 125)*. Augustus 2010. 9 juni 2011. <<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201011/cms/elect/cmcmds/464/464we10.htm>>.

Plasterk, Ronald. *Subsidieplan Kunst van leven 2009-2012*. 16 september 2008. 9 mei 2011. <<http://www.cultuursubsidie.nl/downloads%20OCW/Subsidieplan%20Kunst%20van%20Leven%202009-2012.pdf>>.

Pots, Roel. *Cultuur, Koningen en Democraten: Overheid & cultuur in Nederland*. Nijmegen: Drukkerij MacDonald/SSN, 2000.

Publiek. *Interview Arthur van Dijk*. Z.j. 6 juni 2011. <[www.publiek.nl%2Fdownload.php%3Fwww.publiek.nl](http://www.publiek.nl/download.php?Fwww.publiek.nl)>.

'PVV wil subsidiekraan in Den Haag dichtdraaien'. *Pauw en Witteman*. VARA. 23 februari 2011. 23 juni 2011. <<http://www.youtube.com/watch?v=aPyVsQrQDEc>>.

Raad voor Cultuur. *Advies agenda cultuurbeleid & culturele basisinfrastructuur. Innoveren, participeren!* Den Haag: Raad voor Cultuur, 2007.

Raad voor Cultuur. *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016. Noodgedwongen keuzen*. April 2011. 2 mei 2011. <<http://www.cultuur.nl/11/20/adviezen/advies-bezuiniging-cultuur-2013-2016.aspx>>.

Raad voor Cultuur. *Advies Eigen Inkomstennorm*. Den Haag: Raad voor Cultuur, 2009.

Raad voor Cultuur. *Innoveren, vitaliseren: kompas voor een levendige symfonische traditie in Nederland*. Den Haag: Raad voor Cultuur, 2010.

Raad voor Cultuur. *Over ons*. 16 mei 2011. <<http://www.cultuur.nl/9/0/over-ons.aspx> 16>.

Radio Nederland Wereldomroep. *CDA: half miljoen voor orkest in regio's*. 27 juni 2011. 28 juni 2011. <<http://www.rnw.nl/caribiana/bulletin/cda-half-miljoen-voor-orkest-regios>>.

Raymond Gubbay Orchestras. Z.j. 8 april 2011. <www.raymondgubbay.co.uk>.

Rawcliffe, David. *Arts Funding. A new approach*. Maart 2010. 31 mei 2011. <<http://www.adamsmith.org/publications/media-and-culture/arts-funding%3a-a-new-approach/>>.

Rijksoverheid. *Cultuursubsidies en regelingen Rijk*. Z.j. 26 maart 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/financiering-culturele-instellingen/subsidiesysteemcultureleinstellingen/cultuursubsidie-van-het-rijk/cultuursubsidies-en-regelingen-rijk>>.

Robinson, James. "BBC willing to discuss public funding of main UK orchestras". *The Guardian*. 16 december 2010. 6 juni 2011. <<http://www.guardian.co.uk/media/2010/dec/16/bbc-public-funding-orchestras>>.

RTV Drenthe. *Bezuinigingsplannen dramatisch voor NNO*. 2 mei 2011. 6 juni 2011. <<http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/60201/bezuinigingsplannen-dramatisch-voor-nno>>.

RTV Oost. *Interview Harm Mannak*. 14 mei 2011. 25 mei 2011. <<http://www.rtvoost.nl/nieuws>>

[/default.aspx?nid=125419](#)>.

RTV Rijnmond. *Rotterdams Philharmonisch Orkest vreest bezuinigingen*. 24 september 2010. 6 juni 2011. <<http://www.rtvrijnmond.nl/Homepage/Nieuws?view=%2FNews%2FDefault%2F2010%2Fseptember%2FCultuursector+in+actie+tegen+bezuinigingen>>.

Schaap, Wijbrand. *We geven nog altijd honderden miljoenen uit aan cultuur*. 11 juni 2011. 18 juni 2011. <<http://www.cultureelpersbureau.nl/2011/06/%E2%80%9Cwe-geven-nog-altijd-honderden-miljoenen-uit-aan-cultuur%E2%80%9D/>>.

Scheffer, Michiel. *Het Gelders Orkest moet blijven*. 28 februari 2011. 2 juni 2011. <<http://michiel.scheffer.nl/?p=1069>>.

Scholten van Aschat, Gijs. *Open brief Gijs Scholten van Aschat*. 4 juni 2011. 19 juni 2011. <<http://cultuurgids.avro.nl/front/detailopium.html?item=8250484>>.

Schulmeistrat, Stephan. *Orchester*. 30 juli 2009. 15 mei 2011. <http://aktuell.nationalatlas.de/Orchester.7_07-2009.0.html>.

Schweigman, Boukje. *Reactie Boukje Schweigman op brief Halbe Schweigman*. <<http://www.schweigman.org/nl/nieuws/reactie-boukje-schweigman-op-brief-halbe-zijlstra>>.

Service, Tom. "Cut axe becomes a salami slicer – but it's only a stay of execution". *Guardian*. 30 maart 2011. 6 juni 2011. <<http://www.guardian.co.uk/music/tomserviceblog/2011/mar/30/cuts-music-classical-funding>>.

Spel, Mischa. "Kleinere orkesten kunnen omvallen". *NRC Handelsblad*. 2 mei 2011.

Spel, Mischa. "Met wat schaven kom je er niet; Symfonieorkesten onzeker over toekomst en sceptisch over fusies". *NRC Handelsblad*. 15 maart 2011.

Stone, Deborah. *Policy Paradox. The art of political decision making*. 2e druk. New York: WW Norton & Co, 2006.

Tweede Kamer. Commissie Cultuur. *Uitwerking uitgangspunten cultuurbeleid*. 27 juni 2011.

Tweede Kamer 2011. *Stemmingsuitslagen 30 juni 2011*. 30 juni 2011. 7 juli 2011. <http://www.tweedekamer.nl/images/30-06-2011_tcm118-222571.pdf>.

Van der Laan, Medy. *Vershil maken. Herijking cultuurnotasystematiek*. September 2005. 9 mei 2011. <http://www.vng.nl/Documenten/Extranet/Cultuur/Algemeen%20kunst-%20en%20cultuurbeleid/Nota%20Vershil%20Maken_september%202005.pdf>.

Van der Ploeg, Rick. *Cultuur als confrontatie*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999.

Veltman, Floor. *Openbaar faillissementsverslag rechtspersoon*. 31 mei 2011. 20 juni 2011. <<http://www.kvdl.nl/NR/rdonlyres/579053A9-DABB-44D4-9DF8110CD9E56F98/0/Faillissementsverslag531mei2011.pdf>>.

Visitatiecommissie Nederlandse orkesten 2010. *Bijlagen bij de visitatierapporten*. 20 mei 2011. <http://www.forquegroup.com/visitatie2010/?page_id=157>.

Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010. *Briefaanbieding rapporten visitatie Nederlandse*

Orkesten 2010. 28 maart 2011. 27 mei 2011. <<http://www.forquegroup.com/visitatie2010/wp-content/uploads/2011/04/1103-Begeleidende-brief.pdf>>.

Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010. *Rapporten*. Den Haag, 2010. 3 juni 2011. <http://www.forquegroup.com/visitatie2010/?page_id=157>.

Visitatiecommissie Nederlandse Orkesten 2010. *Scorecard Nederlandse Orkesten*. Den Haag, 2010.

Visser, Marlou. "Culturele instellingen moeten van subsidie-infuus af". *Elsevier*. 13 december 2010. 19 juni 2011. <<http://www.elsevier.nl/web/Nieuws/Politiek/283863/Culturele-instellingen-moeten-van-subsidieinfuus-af.htm>>.

Vlies, Inge van der. 'Autonomie en verplichtingen.' In: Smithuijsen, Cas & Inge van der Vlies, red. *Gepaste afstand, de 'cultuurnotaprocedure' tussen de kunst, het recht en het openbaar bestuur*. Den Haag: 2004.

Wekker, Fenneke. *De kunsten in een legitimatie-crisis*. 12 juni 2011. 19 juni 2011. <<http://dl.dropbox.com/u/1995917/De%20kunsten%20in%20een%20legitimatie-crisis%2C%2012-06-2011%20%282%29.pdf>>.

Youngs, Ian. *Arts bodies braced for fresh cuts*. 16 november 2010. 14 juni 2011. <<http://www.bbc.co.uk/news/entertainment-arts-11756977>>.

Z.a. 2011. "Arts funding cuts: Hundreds of organisations left stranded as Council take 'brave path'". *Telegraph*. 30 maart 2011. 27 mei 2011. <<http://www.telegraph.co.uk/culture/culture-news/8415741/Arts-funding-cuts-Hundreds-of-organisations-left-stranded-as-Council-take-brave-path.html>>.

Z.a. 2011. "Drastische bezuiniging op NNO is culturele moord". *Groninger Internet Courant*. 16 mei 2011. 6 juni 2011. <<http://www.gic.nl/nieuws/burgemeester-rehwinkel-bezorgd-om-toekomst-noord-nederlands-orkes>>.

Z.a. 2011. "HBO gaat op zoek naar vrienden". *Eindhovens Dagblad*. 22 maart 2011. 6 juni 2011. <<http://www.ed.nl/uitcultuur/muziek/article8364578.ece>>.

Z.a. 2011. "Meeste steun voor bezuiniging bij omroepen". *Trouw*. 26 juni 2011. 27 juni 2011. <<http://www.trouw.nl/tr/nl/4500/Politiek/article/detail/2457550/2011/06/26/Meeste-steun-voor-bezuiniging-bij-omroepen.dhtml>>.

Z.a. "Politiek spel is straks het enige theater – Kunstenaars vrezen stilte". *De Stentor*. 9 oktober 2010.

Zijlstra, Halbe. *Brief uitgangspunten cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 6 december 2010. 20 mei 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2010/12/06/uitgangspunten-cultuurbeleid.html>>.

Zijlstra, Halbe. *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. 10 juni 2011. 10 juni 2011. <<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/notas/2011/06/10/meer-dan-kwaliteit-een-nieuwe-visie-op-cultuurbeleid.html>>.

Bijlagen

Bijlage 1. Het Duitse professionele orkestenlandschap

In Duitsland worden de gesubsidieerde professionele orkesten onderverdeeld in een zogenaamd vierzuilenmodel. Hieronder vallen Konzertorchester, Opernorchester, ook wel Theaterorchester genoemd, Rundfunkklangkörper (omroepgezelschappen) en Kammerorchester. Het merendeel, namelijk 84 van de 133 Duitse orkesten, valt onder de zuil Operaorkesten/Theaterorkesten. Deze orkesten hebben als kerntaak het begeleiden van opera's, operettes en musicals in stads- en staatstheaters.³²⁰

De tweede zuil bestaat uit dertig concertorkesten, die overwegend zelfstandig in concertzalen spelen. De Berliner Philharmoniker heeft in deze categorie een reputatie die vergelijkbaar is met die van het Koninklijk Concertgebouworkest in Nederland. Het grootste orkest wat betreft orkestplaatsen is het Gewandhausorchester in Leipzig, dat over 185 musici beschikt. Het Gewandhausorchester is een bijzonder fenomeen, omdat het in drie vormen optreedt: als concertorkest in het Gewandhaus, als operaorkest in de Leipziger Oper en als Kantateorkest in de Leipziger Thomaskirche. Deze drie verschijningsvormen verklaren ook het grote aantal musici.³²¹

De volgende zuil is die van de omroepen, de zogenaamde Rundfunkklangkörper, waar twaalf orkesten, vier bigbands en zeven omroepkoren onder vallen. De vierde en laatste zuil bestaat uit zeven kamerorkesten, die met publieke middelen gefinancierd worden en in de regel geen eigen blazersbezetting hebben. Deze kamerorkesten spelen net als de concertorkesten hoofdzakelijk in concertzalen. De groep kamerorkesten zou daarom ook onder de concertorkesten geplaatst kunnen worden in het stelsel. Zoals al bleek uit het voorbeeld van het Gewandhausorchester, is de grens tussen de zuilen niet altijd even sterk te trekken. Er zijn orkesten met een pluriforme identiteit, die zowel als concertorkest als bijvoorbeeld als operaorkest optreden.

De beschreven orkestzuilen bestaan allemaal uit zogenaamde cultuorkesten. Het criterium voor een cultuorkest is dat het overwegend gefinancierd wordt uit publieke middelen (hetzij belastinggeld of omroepgelden, die wij in Nederland niet meer kennen) en met een vast professioneel personeelsbestand het hele jaar door "keine reine Unterhaltungs- oder Marschmusik spielen".³²²

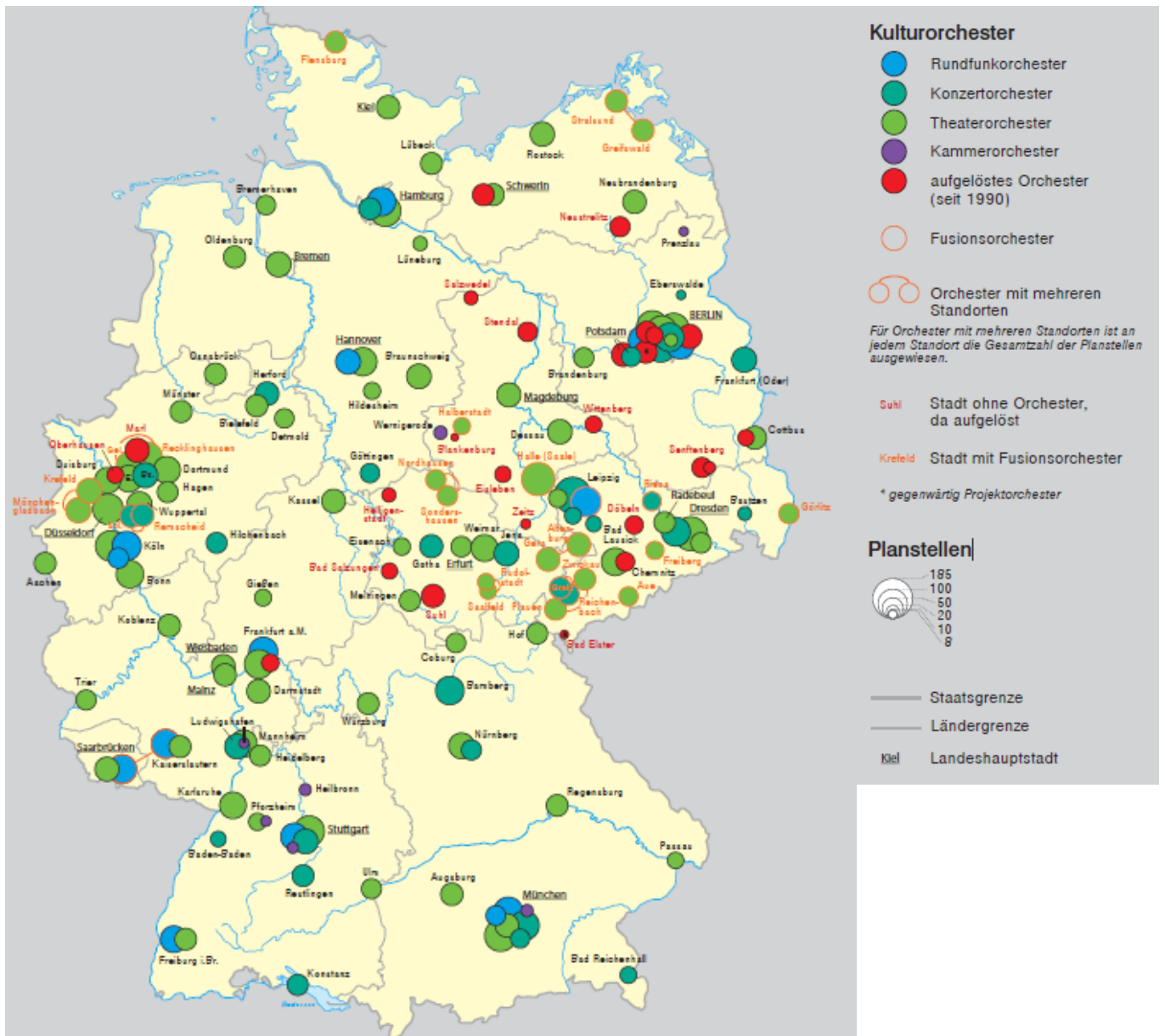
Duits orkestenbestel: Kulturorchester	
Type orkest	Aantal
Konzertorchester	30
Opernorchester (Theaterorchester)	84
Rundfunkklangkörper	12
Kammerorchester	7
Totaal	133

Tabel 8. Duits orkestenbestel

³²⁰ Citaat van Jacobshagen en Brezinka, geciteerd naar e-mail Gerald Mertens, *Direktor Deutsche Orchestervereinigung*, 22 maart 2011.

³²¹ E-mail Gerald Mertens, *Direktor Deutsche Orchestervereinigung*, 22 maart 2011.

³²² Citaat van Brezinka, geciteerd naar e-mail Gerald Mertens, *Direktor Deutsche Orchestervereinigung*, 22 maart 2011.

Figuur 3. Kaart Cultuororkesten naar steden³²³

Dienstverband Duitse orkestmusici

Net als in Nederland zijn musici aangesteld op basis van een vast contract. De wetgeving op het gebied van arbeidsvoorwaarden is in Duitsland anders. De Deutsche Bühnenverein - Bundesverband Deutscher Theater is de werkgever en CAO-partner voor de meeste opera- en een aantal concertorkesten, maar treedt hoofdzakelijk op op het gebied van theateraangelegen zaken. De orkesten in Duitsland zijn niet gezamenlijk georganiseerd in een eigen sectorinstituut. Een deel van de taakstelling wordt door de Deutsche Orchestervereinigung (DOV) als brancheorganisatie voor orkestmusici en omroepkoorzangers waargenomen, in zoverre dit met de rol van een vakvereniging te verenigen is. Desondanks zijn er zaken die niet collectief

³²³ Schulmeistrat 2009. *Kultuorchester nach Städten*. http://aktuell.nationalatlas.de/uploads/media/09_07_Orchester_k1.pdf 15 mei 2011.

vastgelegd zijn, bijvoorbeeld op het gebied van opleiding en na-/bijscholing van orkestmanagers en -directeuren, concertdramaturgen en musicibemiddelaars.³²⁴

Inkomsten Duitse orkesten

Subsidie

Duitse orkesten voorzien gemiddeld voor 19% in eigen inkomsten en worden voor 81% gesteund door overheden. Net als in Nederland subsidiëren verschillende overheden de orkesten. Jaarlijks geeft de staat €10 miljoen uit aan orkesten. Daarnaast is er een bijdrage van de deelstaten, die samen verantwoordelijk zijn voor €93 miljoen. Net als voor de randstedelijke orkesten in Nederland, geldt dat de gemeenten de grootste bijdrage leveren aan de financiering van de orkesten. Zij besteden jaarlijks €141 miljoen aan de orkesten. Bij elkaar opgeteld gaat er jaarlijks €244 miljoen naar de Duitse orkestensector. In Nederland is dit totaal van de overheidsgelden voor orkesten €76.679.720, exclusief de €30 miljoen voor het Muziekcentrum van de Omroep.

Bovenstaande betekent niet dat ieder Duits orkest van de drie verschillende overheden een subsidie ontvangt. Vanuit de historie zijn bepaalde afspraken zo gegroeid, waardoor er orkesten zijn die alleen door een deelstaat of alleen door de eigen gemeente worden gefinancierd. In het algemeen is er sprake van een “Mischfinanzierung” door de verschillende overheden.³²⁵

Overige inkomsten

De eigen inkomsten van de orkesten in Duitsland liggen nog verder uit elkaar dan in Nederland. Het orkest met de minste inkomsten uit kaartverkoop is het Philharmonisches Orchester in Heidenheim met €26.000. De Berliner Philharmoniker weet jaarlijks rond de €9,7 miljoen uit kaartverkoop te halen en is daarmee het orkest met de meeste eigen inkomsten uit kaartverkoop, nog exclusief andere inkomsten. Het Koninklijk Concertgebouworkest zit hier iets boven met een bedrag van €10,2 miljoen op jaarbasis. In de top drie orkesten met meeste inkomsten uit kaartverkoop staan achter de Berliner Philharmoniker de Münchner Philharmoniker en het Gewandhausorchester in Leipzig, beide met €7,3 miljoen kaartinkomsten.

Een belangrijk gegeven is dat er in Nederland geen enkel orkest zo weinig geld uit publieksinkomsten haalt als enkele orkesten in Duitsland. Duitse orkesten met een vergelijkbaar eigen inkomstenpatronen met de Nederlandse orkesten zijn de Staatskapelle Halle (€603.000), het Brandenburgisches Staatsorchester in Frankfurt (€621.000), de Hamburger Symphoniker (€1,419 miljoen), de Dresdner Philharmonie (€2.596 miljoen), Deutsche Kammerphilharmonie Bremen (€2,6 miljoen) en de Bayerische Staatsphilharmonie in Bamberg (€3.194 miljoen).³²⁶ Om het beeld te verduidelijken zijn in tabel 9 zowel de eigen inkomsten van de Nederlandse als enkele Duitse orkesten weergegeven in een bereik van minste tot meeste eigen inkomsten.

³²⁴ Mertens 2003. *Die Orchesterlandschaft in Deutschland*. <http://www.dov.org/pressereader/items/46.html> 15 mei 2011.

³²⁵ Mertens 2011: 12-13.

³²⁶ Deutscher Bühnenverein 2009.

Nederlands orkest	Eigen inkomsten³²⁷	Duits orkest	Eigen inkomsten³²⁸
Limburgs Symfonie Orkest	€599.000	Philharmonisches Orchester Heidenheim	€26.000
Orkest van het Oosten	€831.000	Essener Philharmoniker	€730.000
Holland Symfonia	€983.000	Hamburger Symphoniker	€1.419.000
Brabants Orkest	€1.032.000	Dresdner Philharmonie	€2.596.000
Het Gelders Orkest	€1.043.000	Deutsche Kammerphilharmonie Bremen	€2.600.000
Noord Nederlands Orkest	€1.194.000	Konzerthaus Orchester Berlin	€3.008.000
Residentie Orkest	€1.300.000	Bayerische Staatsphilharmonie Bamberg	€3.194.000
Nederlands Philharmonisch Orkest	€2.005.000	Gewandhaus Orchester Leipzig	€7.300.000
Rotterdams Philharmonisch Orkest	€2.954.000	Münchner Philharmoniker	€7.361.000
Koninklijk Concertgebouworkest	€10.217.000	Berliner Philharmoniker	€9.710.000

Tabel 9. Eigen inkomsten Nederlandse en Duitse orkesten

Tussen de zojuist genoemde orkesten en de Duitse top drie orkesten met de meeste eigen inkomsten zit een gat. Er zijn Duitse geen orkesten die publieksinkomsten hebben in het bereik van €3,2 tot €7 miljoen. De verschillen in eigen inkomsten zijn mogelijk te verklaren door de bevolkingsdichtheid, de zaalcapaciteit en de entreprijzen.

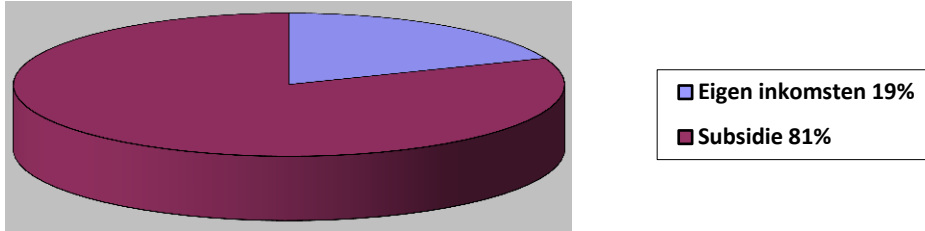
Wat betreft sponsoring is er geen algemene uitspraak te doen. Ook hierin zijn de verschillen groot. Er zijn orkesten die wel een sponsor of meerdere sponsoren hebben, andere geen. Indien er een sponsor is, variëren de bijdragen van enkele duizenden euro's tot €500.000 (Gürzenich Orchester Köln) en een uitschieter van €6.000.000 (Berliner Philharmoniker). De laatste twee vormen echter een uitzondering op de overige orkesten.³²⁹ In figuur 4 op de volgende pagina is de gemiddelde inkomstenverdeling van de Duitse symfonieorkesten weergegeven. Mertens wijst erop dat de eigen inkomsten van orkesten niet zomaar te verhogen zijn, vanwege de hierboven genoemde factoren als bevolkingsdichtheid, zaalcapaciteit en betaalbaarheid van concertkaarten. Door deze omstandigheden is het niet mogelijk op korte termijn een duurzame verhoging in eigen inkomsten te realiseren. Bovendien voorziet Mertens dat een verhoging van de eigen inkomsten leidt tot een vermindering van subsidie, waardoor de prestatie van een orkest financieel afgestraft wordt.

³²⁷ Visitatiecommissie Nederlandse orkesten 2010.

³²⁸ Deutscher Bühnenverein 2009.

³²⁹ E-mail Gerald Mertens, *Direktor Deutsche Orchestervereinigung*, 15 maart 2011.

Figuur 4.
Gemiddelde inkomstenverdeling
Duitse symfonieorkesten

Bijlage 2. Het Amerikaanse professionele orkestenlandschap

In Amerika bestaan ongeveer 1800 orkesten.³³⁰ Het is moeilijk de professionele orkesten af te bakenen van de overige, omdat een orkest als professioneel geregistreerd staat wanneer de musici een vergoeding of salaris krijgen.³³¹ Een betaling aan een speler betekent echter niet automatisch dat het daadwerkelijk om professionele musici en artistiek hoogwaardig uitgevoerde muziek gaat. Bij de League of American Orchestras stonden in december 2010 ongeveer 750 orkesten ingeschreven, variërend van jeugdorkesten, studentenorkesten, festivalorkesten tot de 'echte' professionele symfonieorkesten.³³²

Op basis van uitgavenpatronen zijn de geregistreerde orkesten door de League verdeeld in acht categorieën, aflopend van een uitgavenpatroon van \$15.9 miljoen en hoger (> €11.36 miljoen) tot een budget dat kleiner is dan \$164.999 (< €117.856). Een aparte categorie wordt gevormd door 181 jeugdorkesten. In tabel 10 is te zien hoe de ingeschreven orkesten, exclusief jeugdorkesten, zijn ingedeeld op basis van hun uitgaven.

2010-2011 Total Expense Tresholds	Budget	Artistieke uitgaven	Aantal orkesten
Groep 1	> \$15.900.000 > €11.360.000	>\$9.000.000 >€6.430.000	27
Groep 2	\$7.5-15.890.000 €5.36-11.350.000	\$3.600.000 €2.570.000	30
Groep 3	\$2.9-7.490.000 €2.0-5.350.000	\$1.000.000 €714.286	30
Groep 4	\$2.0-2.890.000 €1.4-2.000.000	\$670.000 €478.571	34
Groep 5	\$1-1.990.000 €714.483-1.420.000	\$495.000 €353.571	55
Groep 6	\$550.000-999.000 €392.857-713.571	\$240.000 €171.429	92
Groep 7	\$165.000-549.000	0	151

³³⁰ League of American Orchestras 2010: 2.

³³¹ Ibidem: 3.

³³² Uit contact met mevrouw Wilson van de League of American Orchestras is gebleken dat de orkesten in de groepen 1 tot en met 6 bestaan uit betaalde musici. Hiervan is niet te zeggen of het overal om beroepsmusici gaat. Van categorie 7 en 8 durft Wilson niet te zeggen hoe de verhouding is tussen orkesten waar musici wel en niet worden betaald. Geschat wordt dat er ongeveer 350 'echte' professionele orkesten zijn. (E-mail miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*, 21 maart 2011).

	€117.857-392.143		
Groep 8	<\$164.999 <€117.856	0	186
Totaal groep 1-8	-	-	605
Jeugdorkesten	-	-	181

Tabel 10. Indeling Amerikaanse orkesten op basis van uitgaven

Tussen de vele symfonieorkesten is hier en daar ook een barok- of kamerorkest te vinden, waarmee wordt bevestigd hoe lastig het is Amerikaanse orkesten met orkesten in onder andere Nederland, Duitsland en Engeland met elkaar te vergelijken. Wat betreft de budgetten komen alleen de orkesten uit groep 1 en 2 in de buurt van de Nederlandse professionele orkesten. Daarmee is het merendeel van de Amerikaanse orkesten vanwege kwaliteit, vermogen en taakstelling niet te vergelijken met de orkesten in het Nederlandse orkestenbestel. In de groepen volgens tabel 10 komen geen omroeporkesten voor. Omroeporkesten hebben in de eerste helft van de twintigste eeuw bestaan. Bekend is dat de National Broadcasting Company (NBC) tot 1954 actief was als radio-orkest. Anno 2011 bestaan er in Amerika geen omroeporkesten meer.³³³

Dienstverband Amerikaanse orkestmusici³³⁴

De American Federation of Musicians (AFofM) is een vakbond voor musici. De orkesten met de grootste budgetten, met uitzondering van het Seattle Symphony Orchestra, hebben zogenaamde *collective bargaining agreements* of *collective master agreements* met deze vakbond. Dit betekent dat het orkestenmanagement, musici, de vakbond en advocaten zich buigen over vele details die verder gaan dan salarissen en arbeidsverhoudingen.³³⁵ De grote orkesten hebben al jaren dergelijke contracten met de AfofM en het is onmogelijk voor een musicus die niet is aangesloten bij de vakbond te spelen in een orkest, zeker niet wanneer het orkest één van de genoemde contracten met de AfofM heeft gesloten. Daarmee is het voor orkesten met een groot budget niet mogelijk om bijvoorbeeld alleen freelance musici in te huren, omdat al deze rechten en plichten in overeenkomsten zijn vastgelegd en uiterst complex in elkaar steken. Wanneer het budget van de orkesten minder wordt, kunnen de contracten iets minder uitgebreid zijn, maar de tendens is dat de afspraken vrij strikt zijn.

Inkomsten Amerikaanse orkesten

Waar de gemiddelde inkomsten van een Nederlands orkest zijn uitgerekend, is dat voor Amerika niet zo eenvoudig. Uit de *Quick Orchestra Facts*³³⁶ blijkt dat de totale orkestensector in 2007-2008 \$1,77 miljard, oftewel €1,26 miljard heeft opgebracht, waarvan 40% afkomstig is uit

³³³ E-mail miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*, 18 april 2011.

³³⁴ Deze paragraaf is gebaseerd op een e-mail van miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*, 17 mei 2011.

³³⁵ De overeenkomst tussen de New York Philharmonic en de AfofM beslaat vierentwintig artikelen met tal van subparagrafen. Bron: e-mail van miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*, 17 mei 2011.

³³⁶ League of American Orchestras 2010.

private giften, 35% uit concertinkomsten, 13% uit *endowment* (zie p. 92), 8% uit overige inkomsten en 4% uit sponsoring.

Voor zover de gegevens bekend zijn, kan het volgende geschreven worden. Een Amerikaans symfonisch of filharmonisch orkest heeft meer inkomsten dan een Nederlands, Duits en Engels orkest. De New York Philharmonic is één van de meest vermogende orkesten met een eigen inkomen van ruim €20 miljoen; het dubbele van de gemiddelde baten van een Nederlands orkest. Deze €20 miljoen (omgerekend) is nog exclusief giften en andere inkomsten, die nog eens goed zijn voor €23 miljoen. Een stapje hoger in de Amerikaanse rangorde is het Boston Symphonic Orchestra, met jaarlijks bijna €31 miljoen orkestinkomsten en ruim €21 miljoen supportopbrengsten. Een totaalinkomen van €52 miljoen (!). Daarmee zijn de inkomsten van een Amerikaans orkest gemiddeld ruim vier keer zo groot als die van een Nederlands orkest.

Nederlands orkest	Eigen inkomsten	Duits orkest	Eigen inkomsten	Engels orkest	Eigen inkomsten	Amerikaans orkest	Eigen inkomsten
Limburgs Symfonie Orkest	€599.000	Philharmonisches Orchester Heiden-heim	€26.000	The Hallé (Manchester)	€3.749.000	Rhode Island Philharmonic Orchestra	€1.530.102
Orkest van het Oosten	€831.000	Essener Philharmoniker	€730.000	City of Birmingham Symphony Orchestra	€5.888.484	Fort Wayne Philharmonic Orchestra	€4.228.548
Holland Symfonia	€983.000	Hamburger Symphoniker	€1.419.000	Philharmonia (Londen)	€7.103.852	Indianapolis Symphony Orchestra	€5.627.143
Brabants Orkest	€1.032.000	Dresdner Philharmonie	€2.596.000	Royal Philharmonic Orchestra (Londen)	€8.163.607	Minnesota Orchestra	€6.947.143
Het Gelders Orkest	€1.043.000	Deutsche Kammerphilharmonie Bremen	€2.600.000	London Symphony Orchestra	€9.816.400	Seattle Symphony Orchestra	€7.736.429
Noord Nederlands Orkest	€1.194.000	Konzerthaus Orchester Berlin	€3.008.000			Cleveland Orchestra	€12.830.000
Residentie Orkest	€1.300.000	Bayerische Staatsphilharmonie Bamberg	€3.194.000			New York Philharmonic	€20.260.714
Nederlands Philharmonisch Orkest	€2.005.000	Gewandhaus Orchester Leipzig	€7.300.000			Boston Symphony Orchestra	€30.858.571
Rotterdams Philharmonisch Orkest	€2.954.000	Münchner Philharmoniker	€7.361.000				
Koninklijk Concertgebouworkest	€10.217.000	Berliner Philharmoniker	€9.710.000				

Tabel 11. Vergelijking eigen inkomsten uit orkestactiviteiten

Hoewel regelmatig naar Amerika wordt verwezen als voorbeeld van een land waar orkesten zonder subsidie kunnen bestaan, is dit voorbeeld niet juist. Verhoudingsgewijs krijgt een Amerikaans orkest op de totale inkomsten een kleiner percentage subsidie dan een Nederlands orkest, maar het feit is dat de Amerikaanse overheid wel degelijk subsidieert. Volgens de *Quick Orchestra Facts* ging het in 2008 om een bedrag van ruim vijftig miljoen euro per jaar.³³⁷ Dit geld wordt veelal toegekend aan specifieke projecten en activiteiten. Een bijkomende eis kan zijn dat de overheid vraagt om een matchingsregeling. De overheid financiert dan alleen een deel van een project onder de voorwaarde dat de instelling het overige geld uit andere bronnen weet op te brengen.³³⁸

Een heel belangrijk kenmerk van het Amerikaanse stelsel is de aanwezigheid van *endowments*. Endowment is de winst die wordt behaald met beleggingen van schenkingen of door de overheid beschikbaar gesteld geld. Sterk verbonden aan de omvang van zo'n endowment is de geschiedenis ervan. Investerings worden met de jaren opgebouwd, dus hoe langer er een zogeheten endowmentfund is, hoe langer er aan vermogen is opgebouwd en hoe groter het vermogen is. Dit betekent dat er altijd een vast kapitaal is, waarover jaarlijks rente wordt uitgekeerd. Endowment is daardoor een stabiele inkomstenbron.

Culturele instellingen hebben vaak zelf een eigen endowmentfund. Daarnaast bestaat er sinds 1965 een *National Endowment for the Arts*, dat ook equivalenten kent op staatsniveau. De National Endowment for the Arts (NEA) is opgericht door de federale overheid. Inmiddels is er meer dan vier miljard dollar, oftewel bijna drie miljard euro ter beschikking gesteld om artistieke excellentie, creativiteit en innovatie ten gunste van individuen en gemeenschappen te ondersteunen.³³⁹ Daarnaast vergroot "The NEA [...] its work through partnerships with state arts agencies, local leaders, other federal agencies, and the philanthropic sector."

Voorbeelden van Amerikaanse instituten met een groot endowmentfund zijn het Metropolitan Museum in New York en het Boston Symphony Orchestra. Het Metropolitan Museum bestaat sinds 1870³⁴⁰ en heeft een marktwaarde van endowments van omgerekend €1.617.782.143. Het Boston Symphnoy Orchestra dat bestaat sinds 1881³⁴¹ en daarmee een geschiedenis heeft van 130 jaar, heeft met bijna €236 miljoen de grootste marktwaarde van de Amerikaanse symfonieorkesten.³⁴²

Het is onjuist te stellen dat Amerikaanse orkesten puur vanuit eigen inkomsten, sponsoring en mecenaat bestaan. Gemiddeld wordt er meer geld binnengehaald uit mecenaat dan uit andere orkestactiviteiten. Daar staat echter tegenover dat er ook veel wordt geïnvesteerd in personeel dat de taak heeft particulieren en sponsors aan een orkest te binden. Een orkest moet dus hard werken en investeren in het aantrekken van geld.

Orkesten in de groepen 1 tot en met 3 volgens tabel 10 hebben een totaalinkomen van €2,1 miljoen tot €52 miljoen. Het percentage eigen inkomsten ligt in het bereik van 30% tot 59%. De subsidiebijdragen lopen sterk uiteen, voor zover bekend, varieert het percentage subsidie ten

³³⁷ Naar: League of American Orchestras 2010: 3.

³³⁸ E-mail Richard Wandel, *Associate Archivist New York Philharmonic Archives*, 14 april 2011.

³³⁹ National Endowment for the arts. <http://www.nea.gov/about/index.html> 15 april 2011.

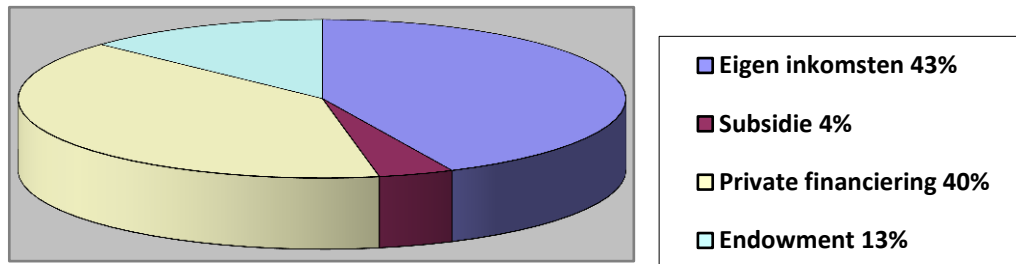
³⁴⁰ Metropolitan Museum of arts. <http://www.metmuseum.org/about/> 14 april 2011.

³⁴¹ The history of BSO. http://www.bso.org/bso/mods/toc_01_gen_images.jsp?id=bcat13050004 14 april 2011.

³⁴² Arts Council England 2010: 10-11.

opzichte van de totaalinkomsten van 5% tot 38%.³⁴³ In figuur 5 is te zien hoe de gemiddelde inkomstenverdeling van Amerikaanse orkesten eruitziet.

Figuur 5.
Gemiddelde inkomstenverdeling
Amerikaanse orkesten

Een groot deel van de inkomsten is afkomstig van giften van donateurs. Als particulier is het aantrekkelijk geld te doneren, omdat schenkingen aan non-profit organisaties, zoals orkesten, aftrekbaar zijn voor de belasting. Als dit belastingstelsel zou veranderen, raken instellingen in grote problemen. Zonder deze particuliere inkomsten is de overheidssteun aan de sector te beperkt om hem in stand te kunnen houden.³⁴⁴

³⁴³ Percentages gebaseerd op jaarrekeningen van diverse orkesten in de groepen 1 tot en met 3 volgens tabel 10.

³⁴⁴ E-mail miss Jan Wilson, *Director Knowledge Center League of American Orchestras*, 18 april 2011.